

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ

ΗΜΕΡΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ Τρίπτυχο (ποίημα)
ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ "Ένας μηχανικός
άνθρωπος (διήγημα)
ΓΙΑΝΝΗ ΣΚΑΡΙΜΠΑ . . . Lacrimae Hominis (ποίημα)
ΣΤΕΛ. ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ 'Ο λογοτέχνης και τὸ
περιβάλλον
ΙΩΑΝΝΑΣ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ - ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ . . . Τὸ
τραγούδι τοῦ δρόμου (ποίημα)
ΒΟΝΑΜΥ ΔΟΒΡΕΕ . . . Εισαγωγή στὸν D. H. Law-
rens (μετάφρ. Πολ. Ίωαννίδη)
ΜΗΝΑ ΔΗΜΑΚΗ Ζωή (ποίημα)
PAUL VERLAINE 'Η ἑσπέρα (μετάφρ. Τάκη
Βαρβιτσιώτη)
ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ Παρενθέσεις

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ : π̄ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ : "Αλέκου Φωτιάδη «Μῦθοι»
Κ. Θεοτόκη «Κορφιάτικες ιστορίες» I. Καραβίδα «Κρά-
τος καὶ Παιδεία» Γρ. Μαραγκοῦ «Ψαμμίτιχος» ΑΛΚ.
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ : Πέτρου Μάγνη «Λαδανιές κι' Ἐρείκια»
"Άλκη Καστριτῆ «Αὔρες καὶ Φύλλες» Γιάννη Ρίτσου
«Ἐπιτάφειος» Καίτης Σιώπη - Παλαιολόγου «Εἰκόνας»
Γ. ΔΕΛΙΟΥ : "Όλμου Περάνθη «Κώστας Κρυστάλλης».

Χρονικά—Νέα Βιβλία—Περιοδικά

ΕΤΟΣ Δ' - ΑΡ. 6-7

ΙΔΡΥΤΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ, Β. ΤΑΤΑΚΗΣ, ΣΤ. ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ
Γ. ΔΕΛΙΟΣ, Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ, ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

*Επιμελητής τῆς ὕλης: Γ. ΔΕΛΙΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: *Αετορράχης 31—Θεσσαλονίκη

*Αντιπρόσωπος τοῦ Περιοδικοῦ στήν Ἀθήνα γιά τήν ἐγγραφή
συνδρομητῶν καί κυκλοφορία: ὁ κ. Μ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
(*Γραφεῖον Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν. Μαυρομιχάλη 2)

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ Ἔτησίᾳ Δρ. 60

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ » Δολ. 1½

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ:

Ὅλοσέλιδη Δοχ. 200

Μισή σελίδα » 120

Τέταρτο σελίδος » 70

*Ἡ συνεργασία καί τὰ ἐμβάσματα θά στέλνονται ἀποκλειστικά
στή διεύθυνση: Γ. Δέλιον, *Αετορράχης 31
(Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται)

Στή Revue litteraire «DANTE» (Παρίσι, Αὐγουστος)
δημοσιεύεται ἄρθρο τοῦ κ. Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ:
«Ἀπόψεις γιά τή νεοελληνική λογοτεχνία».

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

*Ἔτος Δ' Τεύχος 6-7

*Ἰούλιος - Αὐγουστος 1936

ΤΡΙΠΤΥΧΟ

ΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

*Ὁ Ποιητής, ποῦ λάτρευε τὴν κόρη μὲ τραγούδια,
μὲ τρία παιδιά τῆς γειτονιάς τῆς ἔστειλε λουλούδια,*

*Τὸ πρῶτο, ποῦ τῆς ἔφερε μενεξελιά βερβένα,
τὴ βρῆκε σὶὸ παράθυρο καὶ κένταρε ἢ παρθένα.*

*Μὰ εἴ ἄλλο, ποῦ τῆς ἔφερε τριαντάφυλλο εἴ Ἀπρίλη,
τὴ βρῆκεν ἄρρωστη βαριά καὶ μὲ φρυμμένα χεῖλη.*

*Τὸ τρίτο, κρίνο φέρνοντας, νεκρὴ τὴ βρῆκε, ὠϊμένα,
καὶ τῶβαλε σὰ χέρια τῆς τὰ κορδελλοδεμένα.*

ΣΤΟΝ ΚΑΜΠΟ

*Ὁ Ποιητής, ποῦ μοναχὸς τὸν κάμπο ἀργὰ διαβαίνει
καὶ σὴν ψυχὴ του ἢ βραδυτὴ γαλήνη κατεβαίνει,*

*προφίτης, τὸ τραγούδι του ψαλμός, γιὰ ν' ἀγκαλιάσει
τὴν πᾶσα γῆς, τὸν οὐρανὸ, τὸν ἄνθρωπο, τὴν πλάση.*

*Βλέπει τῆς γῆς τὸ δουλευτὴ μὲ τὸ τσαπὶ σὸν ὦμο
ποῦ ὄλο μακραίνει ὁ ἴσκιος του, σὸ ἄ γυρισμοῦ τὸ δρόμο,*

*καὶ λέει: «ὦ, Κύριε, μάκρυνε τὶς μέρες του ἐδῶ κάτου
καὶ βλόγησέ του τὴ σπορὰ καὶ τὴν ἀπλὴ καρδιά του!»*

ΜΗΝΥΜΑΤΑ

*‘Ο Ποιητής, πού δέχεται μηνύματα απ’ τὴ Φύση,
μὲ τρία πουλιὰ ἔχει σήμερα τὴ Μοῖρα του ρωτήσει :*

*Τὸ πρῶτο, κάτωστρο, ἀγινὸ περιστερᾶκι, πᾶει
πᾶει σιωπηλό, σὰν ὄνειρο σὶδὸ φῶς, κι’ ἀστροβολᾶει.*

*Τὸ δεῦτερο, μεσημερνό. ξανθὸ πουλί, περνοῦσε,
κομμένο τὸ κελάνδημα κι’ ἀμφίβολο σκορποῦσε.*

*“Ὁμως τὸ τρίτο, σκοτεινὸ σὶδὸ δεῖλι τὸ φτερό του,
(βαλμᾶς ; κοράκι ;) κι’ ἄφηνε σιγιστὸν οἰωνό του!*

ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗΣ

ΕΝΑΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στὰ 1996, ἀρχὲς τοῦ Μάη, ὁ Μαυρίκιος τελειοποίησε— ὀριστικὰ πιὰ— τὸ θαυμάσιο ρομπότ του. Τ’ ἀνθρώπινο αὐτὸ ὁμοίωμα ἦταν κατασκευασμένο μὲ τέχνη ἀπαράμιλλη: τὸ πρόσωπο, τὸ σῶμα, οἱ κινήσεις καὶ ἡ συμπεριφορά του γενικά, μήτε κὰν ἔδιναν ὑποψία πὼς ἓνα σύμπλεγμα ἀπὸ μοχλοῦς, ρόδες, βίδες, ἐλάσματα, πλῆκτρα, σωλῆνες καὶ σωρὸν ἄλλο κινήτηρες καὶ τροχοπέδες, ἀποτελοῦσε τὸν ἐσωτερικὸ ὄργανισμὸ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἀντρείκελου.

Βάδιζε στὶς αἴθουσες ἢ στὸς δρόμους σὰν ἄνθρωπος μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ ταχύ ἢ βραδύ τῶν ἄλλων, κοίταζε δῶθε—κεῖθε, περιεργαζότανε προθήκες, μειδιούσε καὶ χαιρέταγε γνωστοῦς του τάχα διαβάτες, ἀπαντοῦσε στὶς φιλοφρονήσεις κι ἀκόμα ἐνδιαφερότανε στὸ πέρασμα μιᾶς ὁμορφῆς γυναίκας, προτιμώντας πάντα τὶς ξανθὲς γιὰ κάποια περίεργη ἀσφαλῶς εὐαισθησία τῶν λεπτῶν μηχανημάτων πού παίζαν τὸ ρόλο τοῦ συναισθηματικοῦ του δέχτη. Ἄλλὰ ἐξὸν ἀπ αὐτά, γιὰ ὅποιον ἀγνοοῦσε πὼς εἶχε δημιουργηθεῖ τὸ ρομπότ τοῦ Μαυρίκιου, ἔδειχνε τοῦτο τόσα καταπληκτικὰ προσόντα, ὥστε συχνὰ συχνότατα νὰ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅχι μόνον ἐνὸς τέλειου ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ ἐνὸς ξεχωριστοῦ ἐντελῶς ἀλλόκοτου τύπου, μὲ ἰδιοσυγκρασία ἀσυνήθιστη, ἀξιοπρέπεια, ὀξύτητα στὶς ξαφνικὲς παρατηρήσεις, διαύγεια στὶς κρίσεις κι εὐρυμάθεια κι ἀκρίβεια κι ὀρθολογισμό καὶ σκληρὴ σχεδὸν εἰλικρίνεια κρυμμένη πολλὲς φορὲς σὲ φράσεις περίεργες, ἀπόλυτα καλαίσθητες, μὲ λεπτότητα εἰπωμένες, μ’ ἀποχρώσεις νοημάτων, πού φάνταζαν ἔτσι παρωχημένης κάπως ἐποχῆς. Κι αὐτὴ ἀκόμα ἢ ἀπάθεια, ἢ ἀκαμψία τῆς φυσιογνωμίας του, δικαιολογημένη ἀπ τὸ μονόελο, πού ἐμπόδιζε τολμηροὺς μορφασμοὺς κι ὁ συρτός ἤχος τῆς φωνῆς του, δὲν πρόδιδαν τίποτε ἄλλο παρά μιὰν ἐξωτικὴ τάχα προέλευση του, προσὸν ἀναμφισβήτητο σὲ

τόπο και χρόνο που οι έξωτικές εμφανίσεις σπάνιζαν καταπληκτικά.

Έκει όπου πρώτη φορά παρουσιαζόταν — άγνωστος μεταξύ άγνωστων — γινόταν σχεδόν άμέσως αντιληπτός με τις ιδιοτροπίες του έλκύνοντας έτσι το ενδιαφέρον εκείνων, που νόμιζαν πως βρισκανε γύρω τους καιρό για πέταμα και περιόσια άνια, πράγματα τουτα που παρ' όλες τις άγαθές προθέσεις του κυρίαρχου κοινωφελισμού, μήτε τότε είχαν όριστικά ξεχαστεί. Ο Μαυρίκιος άκολουθοϋσε από μακρυά μη διαφέροντας σε τίποτε από δοϋλο έτοιμο να τσακιστή στην παραμικρή άνάγκη, στο έλάχιστο κέλευσμα του κυρίου του. "Ολη ή σκέψη, ή προσοχή, ή άγάπη, ή ψυχή του" θαρρείς άκόμα, συγκεντρώνονταν στην έπίβλεψη των κινήσεων του μηχανικού ανθρώπου του. Κάρφωνε έπίμονα τα μάτια 'πάνω του συνοφρυωμένος, άκίνητος ο ίδιος όταν το ρομπότ άκίνητοϋσε, σπασμωδικά βαδίζοντας, με κλίσεις του κορμιού και τινάγματα όταν εκείνο με προσποιητήν άδιαφορία κι άφέλεια διάβαινε ή πλανιόταν σε αίθουσες και δρόμους.

Παρόμοια συμπεριφορά δέν έδινε άφορμή σχολίου κι ειρωνείας σε κανένα: ένας άνθρωπος μερονυχής άπασχολημένος σ' έρευνες κι έκνευριστικούς ύπολογισμούς, βρισκόταν άκριβώς τότε να 'ναι ο πιό όμαλός τύπος, ο πιό σύμφωνος στον τόνο και τις συνθήκες της κοινωνίας. Άλλά πρέπει να τονιστή πως το ύφος του, ή νευρική ύπερδιέγερση κι όλα τα λοιπά καθέκαστα, που συνέβαλαν στο να μη διαφέρη ο Μαυρίκιος άπ τους αναρίθμητους άλλους Μαυρίκιους που νεύριαζαν κι άνησυχούσαν γύρω του, έρχονταν σε χτυπητήν αντίθεση με την έξαιρετική συμπεριφορά του ρομπότ: και τουτο για ν' άποδειχτή πως ο άληθινός ήταν από εκείνους που γνώριζαν βαθύτατα τι άκριβώς χρειάζεται σ' έναν ψεύτικο άνθρωπο. Είχε έμφυσησει έτσι στο δημιούργημα του έξοχες ιδιότητες άξίες τύπου ιδανικού. Κι αυτό άκόμα το μειδιάμα, ή καμπή των χειλιών, το άνεπαίσθητο παίξιμο της φυλακισμένης κάτω άπ το μονύελο βλεφαρίδας, μαρτυρούσαν για φροντίδες, που μαζί με την έκλεκτικότητα των λέξεων, τους έξυπνους συνδυασμούς των άπαντήσεων και γενικά της όμιλίας δέν μπορούσαν παρά να 'χουν άπασχολήσει άνθρωπο με ξεκαθαρισμένη αντίληψη του αίσθητικά τέλειου. Ήταν κοντολογής

το δικό του έξαίσιο έργο τέχνης κ είναι γνωστό πως σ' ένα έργο τέχνης, έστω έμπνευσμένο από ακαθόριστες κι ύποσυνείδητες παρορμήσεις, συναντοϋνται σχεδόν πάντα, εκείνα άκριβώς τα χαρίσματα που ο δημιουργός του μόρσεσε, σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία του, ο ίδιος ν' άφομοιώση.

Βέβαια ή ταχύτητα κατακτημένη τότε άπόλυτα, ο χώρος ύποδιαιρεμένος ως τις έλάχιστες δυνατότητες του και γι' αυτό έκμηδενισμένος, κάνανε τέτοιες τις συνθήκες της ζωής ώστε να λογίζονται περιττά αν όχι έντελώς άνόητα, λογής ψιλολογήματα και λεπτομέρειες χρόνων περασμένων. Οι έκστάσεις τα όνειροπολήματα, οι μελαγχολίες, οι θυμοί, τα μίση, οι θυμασμοί, όλος ο συναισθηματικός κόσμος των ανθρώπων, είχε άνακαλύψει καινούργια μέσα έκφρασης κλεισμένα σε σύντομες βιαστικές, άστραπιαίες φράσεις και νοήματα. Είχαν σχεδόν έκλείψει ή τείνανε όριστικά να έκλείψουν τα ύπονοούμενα, οι αναρίθμητες κρυφές άσήμαντες λέξεις που κάποτε άποκτούσαν ώρισμένη έννοια άπ τον τόνο της φωνής, άπ το βλέμμα που τις συντρόφευε, άπ το άτομο — ειδικά — που τις πρόφερε. Ήταν πιά άδύνατο να ύπάρχουν διφορούμενα: και το στερνό τουτο ίχνος της ανθρώπινης άδυναμίας, που άλλοτε χρωμάτιζε και μεταμφίεζε παράλογα τη ζωή, είχε τώρα έξαφανιστεί. Ήταν πιά άγνωστες οι περιπλανήσεις τ' άσκοπα ταξίδια σε φανταστικούς όρίζοντες, οι ψυχικές ανατάσεις προς ένα ακαθόριστο, χιμαιρικό ιδανικό. Και δέν ύπήρχαν χώρες κατάλληλες για φυγή, θάλασσες άνεξερεύνητες, άπρόσιτα βουνά πανύψηλα. Τίποτε δέν έστρεκε στην πραγματικότητα: τίποτε δέν ήταν νοητό ώς αν άκίνητο σε μιá στιγμή άκίνητη. Μέσα στο κατρακύλισμα του χρόνου, στην άνυπαρξία του χώρου, τίποτε δέν μπορούσε να λιμνάση.

Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, το μηχανικό κατασκεύασμα του Μαυρίκιου με τα πολυ φανερά ίχνη μιás έκζητημένης και παράκαιρης νοοτροπίας, ήταν έπόμενο να προκαλή στους πολλούς μιá κωμική σχεδόν έντύπωση και να παραξενεύη άπροσδόκητα τους άλλους.

Κι ήταν πραγματικά αναρίθμητα τα παράδοξα κι άνεξήγητα έφόδια του. Μιá λυρική ίσως διάθεση, ύποσυνείδητη άσφαλώς, είχε συνωμοτήσει με κάποιον κρυφό ύπόλειμμα ψυχικής άδυναμίας ώστε στον οίστρο της έργασίας του να παρα-

βλέψη ο Μαυρίκιος πολλά συγχρονισμένα και θετικά στοιχεία για να προτιμήση όσα άχρηστα και ξωτικά στιγμές στιγμές τόν συγκινοῦσαν. Αΐφνης ή έπιμέλεια για κάτι ρωμαντικές έκφράσεις που θα συμπλήρωναν τάχα τὸ λεκτικό τοῦ μηχανικοῦ ανθρώπου μπρὸς σ' ὠρισμένα φαινόμενα, ήταν ὀλότελα εκπληκτικά. Δέν ὑπῆρχε βέβαια καμμιά ἀνάγκη νὰ ὀμιλῆ ἀλλοιώτικα ἀπ ὄλον τὸν κόσμο ἕνα ὀποιοδήποτε ρομπότ, ὅσο τέλεια φτιαγμένο, για ἕνα σεληνόφως, μιὰ μαγευτική δύση, μιὰν ἐκθαμβωτικήν ἔκταση, για τὴ θάλασσα, τὸν οὐρανὸ κι ὄλες ἐκείνες τίς εἰδικές περιπτώσεις που 'ναι συνήθεια νὰ προκαλοῦν παθολογικές καταστάσεις σὴν ψυχική ζωή.

Ἐν τούτοις ή ἐπιμονή τοῦ Μαυρίκιου νὰ συμπεριλάβη στίς δυνατότητες τοῦ μηχανικοῦ τοῦ ἀνθρώπου λεπτομέρειες ὀλότελα ἀφύσικες, ἐπιμονή που —για νὰ μὴ λησμονηθῆ ἴσως τίποτε— τὸν εἶχε σπρώξει σ' ἔρευνες οἰά γνωστὰ καὶ στ' ἀπόκρυφα ἀρχεῖα τῆς πολιτείας, συνέτεινε νὰ δημιουργηθῆ στὸ τέλος μιὰ ὄντοτητα ἄξια μονάχα ἐποχῆς που κάποτε παινευόταν για τοὺς ὑπερρεαλισμοὺς καὶ τὴν ἄδολη τέχνη τῆς.

Δικαιολογία σ' ὄλα αὐτὰ θὰ 'ταν ἴσως μιὰ ἀκαθόριστη ἐπιθυμία φυγῆς τοῦ Μαυρίκιου σὲ χρόνους περασμένους. Ἦταν ἴσως συνάμα μιὰ ἀνομολόγητη στὸν ἴδιον ἀνάγκη ἐξωτερικεῦσης κάποιου ἄλλου «ἐγὼ» κρυμμένου βαθιά, που ἔβρισκε ἔτσι μὲ τὸ μηχανικὸ κατασκευάσμα, τρόπο νὰ ἐκδηλωθῆ ἀτιμώρητα. Κι ή ἀποψη αὐτὴ ἔχει δίχως ἄλλο ἴχνη ἀλήθειας μιὰ που εἶναι γνωστὸ πὼς κανεὶς δέν τόλμησε ποτὲ νὰ παίξῃ σὴν καθημερινὴ ζωὴ τὸ ρόλο ἑνὸς ἰδανικοῦ τοῦ τύπου, προβάλλοντας μόνον τίς ὄνειροπολήσεις καὶ τίς ψυχικές του θύελλες σὲ εἰκονικά δημιουργήματα τῆς φαντασίας του.

Οἱ θύελλες ἐδῶ δέν ἔχουν βέβαια καμμιά σχέση μὲ τὸν τρόπο ἀνταπόκρισης τοῦ ρομπότ στίς ἐξωτερικές ἐπιδράσεις. Ὁχι πὼς ὁ θυμὸς αἴφνης, ή ἀπαγοήτευση, ὁ μουγγὸς φθόνος, τὸ σκληρὸ μῖσος, ή ἀσυγκράτητη ὄργη ἐκδηλώνονταν ἀπάνωτά, μὲ ρυθμικήν τάχα τάξη. Καθὼς τὸ ἔφερνε ή ἀνάγκη τέτοια ἦταν κι ή ἀπάντηση: αὐτόματη, μ' ἀπόλυτη συγκαίρια. Ἐπειτα μάλιστα ἀπ τίς τόσες δοκιμές καὶ σοφές διορθώσεις ἦταν ἀδύνατο ν' ἀνακατωθοῦν οἱ ρόδες κι οἱ βίδες, ὡστε ἄλλες ἀντ' ἄλλων νὰ 'ναι οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ρομπότ, ὅπως ἔξαφνα θὰ συνέβαινε σ' ἕνα ὀποιοδήποτε κοινὸ ὑποκείμενο που ἔχοντας

λόγο νὰ κλάψῃ ή νὰ γελάσῃ κάνει ἀπὸ ἰδιοτροπία τοῦ ὀλότελα τ' ἀντίθετο. Μιὰ παρόμοια τελειότητα ἴσως καταλογισθῆ για σοβαρὸ μειονέκτημα: ὁ ἀληθινὸς ἀνθρωπος κρύβει μέσα του θησαυρὸν ὀλόκληρο ἀπὸ ἀντιφάσεις κι ἀνισότητες ἀλλὰ πρέπει νὰ τονισθῆ πὼς ἂν ἦταν δυνατόν νὰ βρεθῆ τρόπος μηχανικοῦ συνδασμοῦ τῶν λόγων που προκαλοῦν τίς πολυτιμὲς αὐτὲς ἀνισότητες κι ἀντιφάσεις, ὄχι μόνον δὲ θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη τῆς τέχνης ἀλλὰ μήτε καν νοητὸς θὰ 'ταν ὁ λόγος τῆς ὑπαρξης τῶν ἀληθινῶν ἀνθρώπων. Ὡς τόσο εἶναι ὄλ' αὐτὰ ζητήματα που δίχως νὰ ἐξαντλοῦνται μ' ἀπλές σημειώσεις καὶ παρατηρήσεις, μποροῦν νὰ μειώσουν αἰσθητὰ τὸ ἐνδιαφέρον για τὰ λίγα γνωστὰ περιστατικά τῆς ἱστορίας τοῦ ρομπότ, τοῦ Μαυρίκιου καὶ τῆς Λυσιμάχης.

Ἡ ξανθιά, γλυκύτατη ποιήτρια που 'κλεισε σὲ ἀσήμετρους στίχους τὴν ψυχὴ μιᾶς ὀλόκληρης ἐποχῆς, μᾶς ἄφησε βέβαια δυὸ συλλογές κλασσικές σῆμερα, δὲ θὰ 'ταν ὅμως ὑπερβολικὸ νὰ ὑποστηριχθῆ πὼς συνέβαλε σὴν ἀνάπτυξη τῆς τέχνης τῆς κι ή περιπέτεια μὲ τὸ Μαυρίκιο. Οἱ σχέσεις τῶν ἀρχισαν λίγες ἐβδομάδες μετὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ μηχανικοῦ ἀνθρώπου κι ή συνομιλία που ἔδωσε τὴ γνωριμία θὰ μποροῦσε ἴσως σῆμερα ν' ἀποδοθῆ ἔτσι:

—.....; (ὀμιλεῖ ή ποιήτρια)

—.....; (ἀπαντᾷ —φυσικά— ἐκεῖνος)

—.....; (ὀμιλεῖ πάλι ή ποιήτρια)

ὀπου ή δεῦτερη ἐρώτηση δὲ θὰ 'χε κανένα συγκεκριμένο νόημα μιὰ που εἶναι συνήθεια νὰ ρωτᾷ καὶ δεῦτερη καὶ τρίτη φορὰ —δίχως στὸ βάθος νὰ λήθῃ τίποτε— ὀποια γυναῖκα ἐνδιαφέρεται κάπως για τὸ συνομιλητὴ τῆς. Ὁπως καὶ νὰ συνέβηκε, ἐκεῖνος ἀφιέρωσε γρήγορα τὴ σκέψη του σὴν ποίηση τῆς Λυσιμάχης.

Εἰςρίσκε ἐκεῖ ἐξαίσιες ἀρμονίες· ἀνακάλυπτε στοὺς στίχους τῆς τὸν τόνο τῆς ἀπόλυτης εὐδαιμονίας του. Ὁχι πὼς πρώτη φορὰ κι ἀναπάντεχα συνέβαινε στὸν ἀνθρωπο νὰ ἐγκαταλείπεται σὲ μιὰ τέτοια ψυχικὴν ἀνάταση σ' ἕνα τέτοιο ἀνθισμα μιᾶς νέας ἀγνωστης ζωῆς. Ἀλλὰ ἦταν ή δική τους, μιὰ ἔνωση ἀνθρώπων που λὲς χρόνια ἀμέτρητα ψάχνανε νὰ βρεθοῦν. Ἦταν γι αὐτὸν ή ἰδανικὴ ἀντάμωση τοῦ ἐγὼ του μ' ἔν' ἀγνωστο ἐγὼ του. Ἡ ὀλοκλήρωση, τ' ἀντικαθρέφτισμά του σὲ δυὸ

μάτια γαλανά που κλειναν όλο τὸ γαλανὸ τοῦ κόσμου. Κ' ἦ χαρὰ τέλος—όλη ἡ χαρὰ—έκφρασημένη σ' ἓνα χαμόγελο ὅπου πλανιόταν ἡ βελουδένια ὁμορφιά τῶν λουλουδιῶν. Μιά ἀχτίδα ἀπὸ φῶς σ' ἓνα αἰθέριο τοπίο...

Εἶναι βέβαια γνωστὸ πὼς ὅλες οἱ λεπτὲς ἐκεῖνες εὐαίσθησιες ποῦ μὲ λογῆς τεχνάσματα κι ἀναλυτικὴ ψυχρότητα εἶχαν συντονιστεῖ ἀπ τὸ Μαυρίκιο στὸ φτιαχτὸ ἄνθρωπό του, τοῦ ἀνηγκαν ἀποκλειστικά. Κι ἦταν ἐπίσης ἡ ἐργασία του ἓνα σκληρὸ ξεγύμνωμα τοῦ ἑαυτοῦ του, ἓνα ἀνατομικὸ πείραμα μὲ ἀποτέλεσμα τὴ μετάγγιση σὲ βίδες, ρόδες, ἔμβολα καὶ τροχοπέδες, τῆς ἴδιας ψυχῆς του, χωρισμένης—φυσικά—σὲ φτενὲς ψιλὲς λωρίδες. Πόσην ὅμως ἀλήθεια ἐκλειναν χῶρια-χῶρια τὸ καθένα κι ὄλα μαζί τὰ μηχανικά καὶ ψυχρὰ αὐτὰ θρύψαλα τοῦ γινόταν ἀντιληπτὸ τώρα. Γιατί—πραγματικά—καμμιά ἀνάλυση τῶν αἰσθημάτων του δὲν ἦταν πιὰ νοητὴ. Τὰ πάντα ὑπῆρχαν ὀλοκληρωμένα σὲ μιὰ μοναδικὴ λέξη:

— Λυσιμάχη....

Φύγανε. Σὲ περασμένα χρόνια εἶχε ζήσει αὐτὸς σ' ἄλλη χώρα. Πλανεύτηκαν μερικὲς μέρες ἐκεῖ ὡσάν κάτι ἀκαθόριστο νὰ τοὺς ἔλκυε. Θέλησε νὰ βρεθῆ μαζί της μιὰ νύχτα στὸ πάρκο μιᾶς ὠρισμένης πόλης. Ἡ σκηνοθεσία τοῦ ἦταν γνώριμη: τὰ δέντρα πανύψηλα, φουντωμένα, εἶχαν τὴν ἀκίνησι ἀνός πίνακα· ἡ εὐωδία βάραινε καὶ πύκνωνε στὸ σκότος γύρω. Κι ὅμως καμμιά θύμιση δὲν πρόβαλε στὴ φαντασία του σχήματα ἢ συγκεκριμένες μορφές. Ἐνα αἶσθημα εὐδαιμονίας μονάχα τὸν μέθαγε ὡσάν νὰ πλησίαζε τώρα σιγά-σιγά στὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Καὶ πραγματικά, ἦταν ἡ νυχτερινὴ τούτη περιπλάνηση μιὰ ἐπιστροφή, μιὰ κρυφὴ ἴσως ἀναζήτηση ἑνός παλιοῦ Μαυρίκιου λησμονημένου χρόνια στοὺς δρομίσκους αὐτοῦ τοῦ πάρκου, πίσω ἀπ τοὺς κορμούς τῶν δέντρων, κάτω ἀπ τὶς ζωγραφιστὲς ἀκίνητες φυλλωσιές. Μιά τέτοια ψυχικὴ κατάσταση δὲν ἐξηγιέται εὐκόλα. Μῆτε λέξεις κατάλληλες ὑπάρχουν, μῆτε εἰκόνες. Γι αὐτὸ ἴσως τὸν φόβισε κάποια στιγμή ἡ σκέψη πὼς ἄθελα του κάτι τῆς ἔκρυβε. Κάτι ἔμπαινε μεταξύ τους καὶ τοὺς χωρίζε. Ἐπρεπε νὰ θυμηθῆ ὅπως ὅποτε, ὅ,τιδήποτε. Καὶ εἶπε:

— Θυμάμαι....

Ἡ σκέψη τῆς Λυσιμάχης δὲν εἶχε τότε λόγο νὰ πλανηθῆ ποθενά. Τίποτε δὲν τάραζε τὴν ἐνδόμυχη γαλήνη της.

— Ὁ μικρὸς δρόμος....—συνέχισε ψιθυριστὰ ἐκεῖνος.

— Ναί;

— Αὐτὸς, ἐκεῖ.—Ἐδειξε ἔτσι ἀόριστα, μακρὰ, πλάι.

Ἐκεῖνη ἔκλινε σιγὰ τὸ κεφάλι δίχως ἀμφιβολίες: τῆς ἦταν ἀδιάφορο ἂν ἔβλεπε ἡ ὄχι. Κ αὐτὸς αἰσθάνθηκε τὸν ἑαυτόν του τρομακτικὰ ἔνοχο.

— Τοὺς εἶδα νὰ ἔρχονται ἔτσι—ἐξήγησε τότε τονίζοντας τὶς λεπτομέρειες.—Νεώτατος ἐκεῖνος, κάτωχρος, ντυμένος ἀπρηχαιωμένα στὰ μαῦρα. Ὅμοια χλωμὴ ἢ ἄλλη. Μιά γυναῖκα ψηλὴ, πιὸ ἡλικιωμένη. Ὅταν τοὺς πλησίασα εἶδα πὼς κινόντουσαν μηχανικά, ἔνοιωσα πὼς κάτι σκληρὸ ἔτριζε στὶς κλειδώσεις τους, ὡσάν νὰ ἔταν κι οἱ δυὸ φτιαγμένοι ἀπὸ σίδηρο.... — Ἐπανάλαβε τὴ λέξη δυνατὰ—Ἀπὸ σίδηρο.

— Ἀπὸ σίδηρο—χαχάνισε πίσω τους ἡ συρτὴ φωνὴ τοῦ ρομπότ, ποῦ τοὺς ἀκολουθοῦσε.

Μιά τέτοια σκηνὴ, ἀξία καθ' ὅλα γιὰ διήγηση μὲ ρομαντικὲς πλοκές, ἔχει κι ἐδῶ τὴ σημασία της. Εἶναι βέβαια γνωστὸ πὼς δυὸ κανονικοὶ ἄνθρωποι ποῦ ἀγαπιοῦνται ὅπως συνηθίζουν ν' ἀγαπιοῦνται οἱ ἄνθρωποι, μποροῦν νὰ λένε ὅτι ἡ στιγμή τοὺς ψιθυρίζει: τὰ πιὸ ἀνόητα καὶ τὰ πιὸ ἀσυνάρτητα λόγια. Νὰ μιλάνε γιὰ φανταστικὰ περιστατικά, νὰ ἐπαναλαμβάνουν ἀκατάπαυστα μιὰν ὁποιαδήποτε λέξη—ἔτσι τυχαῖα—νὰ διηγοῦνται γιὰ μιὰ ζωὴ τους περασμένη ἢ μελλοῦμενη δίχως στὸ βάθος νὰ πιστεύουν ἢ νὰ προσέχουν τὸ τί λένε. Στὴν εἰδικὴ περίπτωση τοῦ Μαυρίκιου καὶ τῆς Λυσιμάχης ἴσως φανῆ παράξενο πὼς ὄντας σὲ τέτοια κατάσταση σέρνανε μαζί τους—ἔστω γιὰ φύλακα—ἓνα μηχανικὸ ὁμοίωμα ἀνθρώπου τόσο ἀδιάκριτο ὡστε νὰ σχολιάζῃ τὰ λεγόμενά τους. Μολαταῦτα ἡ ἰδιοτροπία αὐτῆ δὲν πρέπει νὰ ξαφνιασῃ. Ὁ μηχανικὸς ἄνθρωπος τοῦ Μαυρίκιου ἔβλεπε, ἀκουγε, ἔκρινε, μιλοῦσε, σκεπτόταν κι αἰσθάνονταν σύμφωνα μὲ τὴ σκέψη καὶ τὴν κρίση τοῦ δημιουργοῦ του. Δὲν ἦταν πορείσακτος μῆτε ξένος. Ὅσα τὸ ρομπότ ἔπαιρνε κι αἰσθάνονταν χάραζαν στὰ διάφορα ὄργανα ξεκαθαρισμένες ἐντυπώσεις ἀπὸ πρὶν γνωστές, ὑπαρκτές δηλαδὴ καὶ καταγραμμένες ὅπως τραγοῦδι σὲ πλάκα γραμμοφώνου, στοὺς πομπούς, ποῦ θὰ τὶς ἀπέδιναν. Τίποτε τὸ νέο δὲν πλεκτόταν μέσα στὸ μηχανήμα, καμμιά στροφή, καμμιά νότα, καμμιά ξαφνικὴ αὐτόματη σπιθα εὐφύιας. Δὲν ὑπῆρχαν δυνατότητες γιὰ ἰδιόρ-

ρυθμες αποχρώσεις· μήτε μιὰ λέξη περισσότερη, μήτε μιὰ σκέψη περιττή κι ανώφελη. Τὸ οὐσιαστικὰ παράδοξο λοιπὸν τῆς σκηνῆς βρίσκεται ἄλλοῦ. Ἡ λέξη σίδηρο εἶχε εἰπωθῆ δυνατὰ: ἀντήχησε «σίδηρο» κι ὁ δέχτης ποὺ συγκινήθηκε σημείωσε: «σίδηρο». Ἦταν φυσικό: ἡ ὥρα, ὁ τόπος, ἡ ψυχικὴ κατάσταση τῶν δυὸ ἐραστῶν, ἡ ἄσπρη γαλήνη τῶν πραγμάτων, δὲν ἦταν δυνατό νὰ συνδυαστοῦν στὸ μηχανῆμα μὲ τὸν ἦχο ἐκείνης μονάχα τῆς λέξης. Ἄν ὁ Μαυρίκιος ἔλεγε στὴ Λυσιμάχη κάτι γιὰ τὴ μεγάλη του ἀγάπη, ἂν πρόφερε δυνατὰ τὴ λέξη αὐτὴ—'Αγάπη—δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς τὸ ρομπὸτ θὰ συνέχιζε μ' ἐτοιμότητα ἀπαράμιλλη. Θὰ ἔλεγε γιὰ τ' ἀστέρια ποὺ βλέπανε ψηλά, σὲ σπαρμένα πλαίσια· γιὰ τὴ σελήνη ποὺ φαντάζονταν — στὸ βᾶθος—κάπου· γιὰ τὶς ἀσημωμένες ἀχτίδες ποὺ λαμπιρίζανε ἀνάμεσα στὶς φυλλωσιές. Θὰ ἔλεγε γιὰ τὰ γαλανὰ μάτια τῆς Λυσιμάχης· γιὰ τὴν ἀπόλυτη εὐδαιμονία του νὰ ναυαγῆ στὸ γαλανὸν αὐτὸ ὠκεανὸ τῶν ματιῶν τῆς· γιὰ τὸ αἶσθημα τέλος τῆς τέλει ἀρμονίας ποὺ θαρρεῖς τοὺς ἔφερνε ὡς ἂν σὲ βελουδένια ἀνέγγιχτα πέταλα ψηλά, πολὺ ψηλά, πάνω ἀπὸ κάθε νοητὸ σχῆμα, σὲ φανταστικὰ διάφανα τοπία... Ἐντούτοις—κι ἐδῶ ἀκριβῶς θὰ σημειωθῆ τὸ παράδοξο τοῦ περιστατικοῦ—ὁ Μαυρίκιος στὸ ἀπροσδόκητο ἐπιφώνημα τοῦ μηχανικοῦ τοῦ ἀνθρώπου τὰράχηκε.

— Στὸ διάβολο! — εἶπε στρέφοντας πίσω τὸ κεφάλι.

Γιὰ νὰ βρεθῆ ἓνας ἄνθρωπος σὲ τόσο καταπληκτικὴν ἀντίθεση, σὲ τέτοια ἀποκρουστικὴ ἀσυμφωνία μὲ τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο, εἶναι φανερὸ πὼς μεταμορφώθηκαν γι αὐτὸν οἱ συνηθισμένες παραστάσεις τῶν πραγμάτων κι ἄλλαξαν οἱ ἀντιλήψεις του γι αὐτά. Τὸ συμπέρασμα ἀποκτᾷ μεγαλύτερη ἀκόμα βαρύτητα ὅταν συμβαίνει τὸ «ἔργο» νὰ μὴν εἶναι παρὰ μιὰ πιστὴ ἀναπαράσταση, μιὰ ἀναβίωση τοῦ δημιουργοῦ του, προικισμένο μὲ τὶς ιδιότητες, τὰ συναισθήματα, τὴ θέληση, τὶς ἀδυναμίες, τὶς ψυχικὲς ιδιορρυθμίες καὶ τὰ λοιπὰ συνειδητὰ καὶ ὑποσυνειδητὰ χαρίσματα ἐκείνου. Τὸ πρᾶγμα θὰ ἔχανε ἐνδιαφέρον ἂν ὁ Μαυρίκιος ἔμοιαζε ἰσχυρῶς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ συχνὰ βρίσκουν εὐκαιρίες στὴ ζωὴ τους νὰ ἀνανεώνονται, μὴ λογίζοντας γιὰ ἐξαιρετικὴ θυσία ἂν ἀπαρνιῶνται συνάμα αἰσθήματα, ἀντιλήψεις καὶ φρονήματα, ποὺ πρῶτα ἦταν γιὰ τοὺς ἴδιους κάτι περισσότερο ἀπὸ ἱερά. Εἶναι βέβαια σ' αὐτοὺς πολὺ εὐκόλο ν' ἄλ-

λάζουν κι ἀναμνήσεις κι ὄνειρα καὶ φαντασίες· ἄνθρωπος ὅμως ποὺ γιὰ νὰ κἀνὴ πιὸ ζωντανὰ καὶ τὰ ὄνειρα καὶ τὶς ἀναμνήσεις καὶ τὶς φαντασίες του ἀποφασίζει μιὰ μέρα νὰ τοὺς δώσῃ σχῆμα καὶ φωνή—ἔστω, μὲ σίδηρα κι ἐλάσματα—μπορεῖ ἴσως στιγμὲς στιγμὲς ν' ἀφαιρηθῆ ἢ νὰ λησμονῆ δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται ὅμως ν' ἀσχημονῆ καὶ νὰ παραφέρεται μαζί τους....

Ἐπειτα ἀπ ἐκείνη πέρασαν σ' ἄλλη πολιτεία, κεῖθε ἀπὸ θάλασσες κι ὠκεανούς, κάτω ἀπ ἄλλο φῶς, πιὸ στιλπνὸ, σὲ χώρα ὅπου ὠργιάζε ἓνας φυτικὸς παράδοξος κόσμος μὲ πανύψηλους κορμούς δέντρων, ποὺ ἀγέρωχα προσπαθοῦσαν ν' ἀγγίξουν τὸ ἄσπρη, βαθύ, μακρυνὸ μπλᾶβο τοῦ οὐρανοῦ.

Ζῆσαν κι ἐκεῖ τὴ ζωὴ ποὺ τοὺς ἄρεσε νὰ ζήσουν. Σχημάτισαν μ' ὅσα βλέπανε κι αἰσθάνονταν γύρω τους τὰ νέα τους ὄνειρα. Καὶ ξετυλίγονταν αὐτὰ στὴ φαντασία τους ποικίλα ὄλοένα καὶ θαυμάσια, ὡς ἂν ἡ πραγματοποίησή τους νὰ τοὺς τρόμαζε...

Ὡς τόσο ἔπειτα ἀπ τὶς ἐξαίσιες νύχτες, τὶς ἀστροφεγγιές, τὶς ἀτέλειωτες περιπλανήσεις στὴ σιγαλιά, ἄρχισαν νὰ καταφθάνουν ἀφόρητες οἱ ἔντονες ἡμέρες: χρωματισμοὶ θρασύτατοι, ἦχοι στριγγοὶ, φράσεις γιομάτες ἔπαρση. Ἐνοιωσαν ξαφνικὰ νὰ τοὺς πνίγῃ ἡ ζωὴ τῶν ἄλλων: νὰ τοὺς ἀρπάξει ἡ κίνηση στὸ στρόβυλό τῆς. Φαντάστηκαν πὼς ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ τρομακτικοὶ ὄγκοι—οἱ οἰκοδομές, τὰ σιδηροδιχτυωμένα βουνά—θὰ τοὺς συνέλιβαν καὶ οἱ ἀτέλειωτοι δρόμοι ρουφώντας τους, θὰ τοὺς ἔφερναν σὲ βάραθρα ὅπου ἀσφαλῶς θ' ἀφανίζονταν. Ἐνα ἀκατανόητο βουίτὸ βασάνιζε τὶς αἰσθήσεις των. Κι ὅλα γύρω τους ἀποκτοῦσαν ἀναπάντεχα μιὰ ρυθμικὴν ἀκρίβεια, μιὰ μαθηματικὴ ἀλληλουχία ποὺ ἔδειχνε πὼς δὲ θὰ τέλειωναν, δὲ θὰ σιγούσανε ποτέ.

Ἐπρεπε νὰ ἐντείνουσι τὴν προσοχή τους, νὰ περιοριστοῦν σὲ κάποια πραγματικότητα, σὲ ἰδέες κι αἰσθήματα κανονικὰ πλαίσια. Ἡ Λυσιμάχη ἄρχισε νὰ τοῦ ἀπαγγέλλῃ νέους στίχους. Αὐτὸς ὠμολόγησε αὐθόρμητα πὼς δὲν τοὺς ἐνοιωθε πιά, πὼς τὰ νοήματα ἦσαν πολὺ ἀφηρημένα. Κι οἱ δυὸ βάλθηκαν νὰ προσαρμολοῦν στίς συνήθειες τους: μοναδικὸς τρόπος νὰ χωριστοῦν σὲ δυὸ διάφορες ὁμαλές ὄντοτητες.

—Θαυμάζω Λυσιμάχη τὶς ἰνδοκαλαμιές καὶ τὶς φοινικιές αὐτοῦ τοῦ τόπου. Σωστὸ ἐργαστήρι ἀπὸ ἀντέννες ποὺ ψάχνουν

μέ το φύλλωμά τους ν' ἀρπάξουν τὰ κύματα τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου.

—“Ὅχι: θαρρεῖς εἶναι χρωστίηρες πού καθώς σειοῦνται οἱ κορφές τους στὸν ἀέρα ζητοῦν νὰ βάψουν πράσινη τὴ γαλανὴ ἐπιφάνεια, ψηλά.

—“Υπερβολικὴ ἢ εἰκόνα...

“Ἦταν φυσικά μαζί τους κι ὁ μηχανικὸς ἄνθρωπος. Λειτουργοῦσε παρ' ὅλη τὴν ἀμέλεια τοῦ Μαυρίκιου μ' ἀρκετὴ δεξιότητα. Γέλαγε ὅταν τὸν ὑποχρέωναν τὰ πράγματα νὰ γελάση. Μιλοῦσε μὲ τὴ συνηθισμένη ἐτοιμότητα, στενοχωριόταν ὅταν ἔπρεπε νὰ στενοχωρηθεῖ. Ἄλλὰ πιότερο ἀπ' ὅλα—κι αὐτὸ ἔχει σημασία— ἔκανε ὁλοένα πιὸ ἀναγκαῖα τὴν παρουσία του.

“Ἐτσι ἦλθε μοιραῖα ἢ στιγμή πού ὁ Μαυρίκιος ἀναγκάστηκε νὰ συνέλθει ὁλότελα. Αὐτὸ -φυσικά- συνέβηκε ὅταν ἡ Λυσιμάχη γλύστρησε ἀπαλώτατα ἀπὸ ἓνα πρωτὶ σ' ἄλλο πρωτὶ, στὸν ἀσχημάτιστο κόσμο τῶν περασμένων ἐντυπώσεων. Τὸ πρόσωπό της, τὰ γαλανὰ μάτια, τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὰ μετὰξίνα ὀμορφα μαλλιά, τὸ χαμόγελό της, τὸ κορμί της, ἡ κατάλευκη σάρκα της, οἱ κινήσεις, οἱ λέξεις, ὅλος αὐτὸς ὁ ξεχωριστὸς κόσμος ποῦχε ζήσει τόσο ἐντονα κοντὰ του ἐξαφανίστηκε μιὰ μέρα δίχως μάταιες δικαιολογίες, δίχως καμμιὰ περιττὴ λέξη, δίχως παράλογες ἐκπλήξεις. Σύρθηκε κι αὐτὴ, φοβισμένη ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν κίνδυνο ὅπου εἶχε ἐμπλακεῖ, στὰ ψηλά δικά της προχώματα κι ἀνήγγειλε στὰ πέρατα τῆς γῆς τὴν ἔκδοση ἑνὸς νέου βιβλίου.

Ἐπόμενο ἦταν νὰ στραφεῖ μ' ἀνανεωμένο τώρα ἐνδιαφέρον ὁ Μαυρίκιος στὸ μηχανικὸ τοῦ ἀνθρώπου. “Ἐνοίωσε τὴν ἀνάγκη νὰ προσθέσει ἀκόμα κάτι στὸ θαυμάσιο ἔργο του. Ἡ περιπέτεια εἶχε ζώντανέψει μέσα του διαθέσεις πού ἄλλοτε ὑποφώσκανε ἢ τὸν ἀπασχολοῦσαν μὲ τὴ φιλογογική τους μονάχα πλευρά. Ἦταν αἶφνης φυσικὸ νὰ τοῦ ἐμφυσήσει τώρα νέα αἰσθήματα: κάποια μελαγχολία, μιὰ ἐκζητημένη ἀπαισιοδοξία, μιὰ ἀπόχρωση συνάμα λεπτότατης εἰρωνίας: στοιχεῖα ὅλα διακοσμητικά, πολυτίμα σ' ἓνα ρομπότ. Θὰ παρατηρηθῆ ἴσως πὼς ἔτσι συνήθιζαν νὰ ἐκδηλώνουν τίς ἀληθινὲς καὶ ψεύτικες στενοχώριες τους οἱ ἄνθρωποι σὲ παλιὲς ἐποχὲς παρακμῆς. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀποδειχτῆ μὲ κάθε τρόπο καὶ θυσία πὼς τὸ μηχανικὸ κατασκευά-

σμα τοῦ Μαυρίκιου δὲν ἦταν μιὰ ἀναπαράσταση τύπου παρακμῆς, μ' ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ τίς ὑπερβολές του.

Καὶ πάλι, ὅταν ἀποφάσισε ὁ Μαυρίκιος νὰ χάριση στὸ μηχανήμα τοῦ φιλοσοφήματα κι αἰσθηματολογίες ἄξιες ἀνθρώπου πού βλέπει ἀπηυδασημένος νὰ γκρεμίζεται ξαφνικά ἓνας ἰδανικὸς του κόσμος, κανεὶς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ὑποστηρίξη πὼς βασίστηκε ἀποκλειστικά στὴν πρόσφατη προσωπικὴ του πείρα, καὶ πὼς δὲν ἀφέθηκε ἀπλὰ σὲ μιὰ μελαγχολικὴ, ποιητικὴ διάθεση τῆς στιγμῆς.

Σκέφτηκε βέβαια τότε γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ζωῆς. Ἄλλὰ μιὰς ἔννοιας προορισμένης γιὰ τὸ μηχανικὸ τοῦ μονάχα ἀνθρώπου. Κι ἀσφαλῶς δὲ δυσκολεύτηκε νὰ βρῆ. Γιατί ἡ ζωὴ, φυσικά... Ἡ ζωὴ....

“Ἐνα μάζωμα, μιὰ παράλογη συλλογὴ ἀπὸ ὀδυνηρὲς στὸ βάθος ἐντυπώσεις. Θυμᾶσαι μιὰ δύση, μιὰ ἀνατολή, ἓνα ταξίδι στὰ σύννεφα, ἓνα ταξίδι στὰ βάρη: μηδαμινότητες. Ἄπλές εἰκόνες πού φτιάχνουν λείει τὸν κόσμο σου. Κ' οἱ λύπες, οἱ χαρές, ἡ ἀγάπη, οἱ ἔρωτες, ἄλλες πάλι εἰκόνες δίχως ἐκλεκτικότητα συλλεγμένες, ὅπως-ὅπως, καθὼς παρουσιάζονται. Μ' ὅλα αὐτὰ φτιάχνεις τὴν ψυχὴ σου. Στέκεσαι κατόπιν καὶ θαυμάζεις ἀπορώντας πὼς ἔζησες. Γίνεσαι ἔτσι ξεχωριστὴ ὄντοτητα, ἄξιος ὅλου τοῦ κόσμου πού θαρρεῖς ματαιοπονεῖ γύρω σου ὡσάν πνιγμένος σὲ νεφέλωμα. Καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπὰ.

Τὸ πᾶν λοιπὸν εἶνε νὰ φτιάξῃ κανεὶς τὴν ψυχὴ του. Νὰ ζήσει ἐντονα, νὰ πονέσῃ, ν' ἀγαπήσῃ ἄσωτα....

Πὼς ἢ ἀποψη αὐτὴ εἶνε ἡ ὀρθότερη κ' ἡ μοναδικὴ μάλιστα ὅταν πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῆ περιληπτικά σ' ἓνα ρομπότ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἡ ἐφαρμογὴ της, ὅμως ματαιώθηκε ὀριστικά. Γιατί τὴ στιγμή ἀκριβῶς πού ὁ Μαυρίκιος ἔφτασε στὸ θαυμάσιο αὐτὸ συμπέρασμα ὁ μηχανικὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξ αἰτίας μιᾶς παράδοξης ἐσωτερικῆς ἀσυνέπειας, γιὰ κάποιο ἀνεξήγητο μπερδεμα στοὺς μοχλοὺς καὶ στὰ ἐλάσματα—λένε τὰ χρονικά τῆς ἐποχῆς— ἐντελῶς ἀπροσδόκητα, αὐτοκτόνησε...

ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

LACRIMAE HOMINIS

Στὸν ποιητὴ Γ. Θ. Βαφόπουλο

*Ἦταν σὰ νὰ σὲ πρόσωμενα Κυρὰ
ἀπόψε ποὺ δὲν ἔπνεε ὄζω ἀνάσα
κι' ἔλεγε: Θάρθει ἀπόψε ἀπ τὰ νερὰ
κι' ἀπὸ τὰ δάσα.*

*Θάρθει ἀφοῦ φτεράει μου ἡ ψυχὴ,
ἀφοῦ σπαρᾶ τὸ μάτι μου σὰν ψάρι
καὶ θὰ μυρίζει πένθος καὶ βροχῆ
καὶ νεῖδ φεγγάρι.*

*Καὶ νά, τὸ κάθισμά σου συγυρνῶ,
στολίζω μου τὸ δῶμα ἀγριομέντα
καὶ νά, μαζί σου κι' ὄλας ἀρχινῶ
χρυσὴ κουβέντα.*

*Πῶς νά, θὰ μείνει ὁ κόσμος μὲ τὸ μπά!
ποὺ μ' ἔλεγε τρελλὸ πῶς εἶχε γίνει
καπνὸς καὶ (τᾶχας) σύγνεφα θάμπὰ
πρὸς τὴ σελήνη.*

*Νύχτωσε καὶ δὲ φάνηκες ἐσὸν
κίνησα νὰ σὲ βρῶ ἀφοῦ 'χε ἀργήσεις
μὰ σκούνταφτες (ὅπου ἐσκούνταφτα) χρυσὴ
καὶ σὺ ἐπίσης.*

*Τόσο πολὺ μ' ἀγάπησες Κυρὰ
ποὺ ἀκουγα διπλὰ τὰ βήματά μου·
πάταγα γῶ—στραβός—μες στὰ νερὰ;
κι' ἐσὸν κοντά μου...*

Χαλκίδα

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ο ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ζοῦμε ἀκόμα ἔντονα κάτω ἀπ τὴν καθημερινὴ ἀγωνία τῆς ζωῆς μὲ τὸν τρόπο μιᾶς ἀγνωστος αὐριο. Ἡ δράση καταστρέφει τὸ ὄνειροπόλημα, τὸ πρακτικὸ πνεῦμα τὴν ποίηση, ὁ ἐντελεκτουαλισμὸς τὴ φαντασία καὶ τοὺς κόσμους τῆς ψυχῆς. Σήμερα ὁ καθένας μας χρειάζεται κάπου νὰ πιστέψει, νὰ ἀνήκει κάπου. Δὲν ἐπιτρέπεται πειὰ στὸ λογοτέχνη νὰ μένει ἀδιάφορος στὶς καθημερινὲς φωνὲς ποὺ ἀκούει γύρω του, ἀναζητῶντας μέσα του τὴν ἀλήθεια, νὰ στέκεται ἀποχωρισμένος ἀπ τὴ ζωὴ στοὺς δικούς του κόσμους ποὺ μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν τίποτα τὸ ὅμοιο μὲ τὴν κοινὴ πραγματικότητα, νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων, νὰ μὴν ἔχει κυρίως ἰδέες πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ποὺ νὰ τίς ὑποστηρίζει μ' ὅλη του τὴ δύναμη, νὰ μὴν παίρνει τέλος μιὰ στάση. Εἶναι φαίνεται ἀνάγκη νὰ χάσει τὴν ἀνεξαρτησία του, τὴν ἐσωτερικὴ του ἐλευθερία.

Σκέπτομαι, ὕστερα ἀπ' αὐτά, ποιὰ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ θέση τοῦ λογοτέχνη ποὺ θὰ θελήσει νὰ διατηρήσει τὴν ἀνεξαρτησία του. Δίχως ἄλλο θὰ κινδυνέψει νὰ μείνει μόνος μὲ τὸν ἑαυτό του, ν' ἀντικρύσει τὴν ἀδιαφορία τοῦ μεγάλου κοινοῦ, ἂν καὶ στὸν τόπο μας τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ εἶναι πάντα ἐλάχιστο, νὰ θεωρηθεῖ ἕνας παλιωμένος ρομαντικὸς, ἕνας καθυστερημένος ὄνειροπόλος ἀφοῦ γύρω του ὄλα ἀπαιτοῦν τὴν ἀμετρη ἐπέμβασή του, ὄλα ζοῦν τὴν ἀγωνία καὶ τὴν τρικυμία τῆς ἐποχῆς μας.

Κι' ὅμως ὁ καθένας δημιουργεῖ σύμφωνα μ' αὐτὸ ποὺ φέρνει μέσα του, ἐκφράζει τὸν κόσμο καὶ τὸν ἄνθρωπο διὰ μέσου τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ πραγματικὸς δημιουργὸς διατηρεῖ κατ' ἀνάγκη τὴν ἀνεξαρτησία του, καὶ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ὅ,τι μᾶς

έδωσε, τὸ ἔδωσε μονάχα ὅταν μπόρεσε νὰ διατηρήσει ἀδέσμευτη τὴν ἐλευθερία του, ὅταν δὲν πῆρε μιὰ καὶ μοναδικὴ θέση.

Μὰ ἐδῶ ἀκριβῶς γεννιοῦνται κάποια ἐρωτήματα. Διατηρῶντας ὁ λογοτέχνης τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ κινδυνεύοντας ἔτσι νὰ μείνει ὀλομόναχος, θὰ ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ δημιουργεῖ, ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ σωπάσει, ἀφοῦ τὸ ἔργο του δὲν τὸ προορίζει μοναχὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του, μὰ γιὰ τὸ κοινὸ ἐφόσο τὸ θέτει σὲ κυκλοφορία; Κι' ἀκόμα θὰ ἐπιτρεπόταν ἕνας λογοτέχνης νὰ βρίσκεται τόσο μακριὰ ἀπὸ τὸ κοινὸ, νὰ εἶναι ξένος πρὸς τοὺς γύρω του ἀνθρώπους, πρὸς τὴν ἐποχὴ του πού ἔχει ὠρισμένους ἀπαιτήσεις ἀπ' αὐτόν;

Μοῦ φαίνεται ὅτι οἱ πραγματικοὶ δημιουργοὶ ποτὲ δὲν τρῶμαξαν τὴ μοναξιά γιὰ νὰ σωπάσουν, κι' ἀκόμα τὰ ἀληθινὰ δημιουργήματα ἀνῆκαν κι' ἀνήκουν σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς κ' ἔμειναν πάντα μακριὰ ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐφήμερες ἀπαιτήσεις. Γι' αὐτὸ νομίζω, ὅτι ὁ καθένας διατηρῶντας ὅλη τὴν ἀνεξαρτησία του—ἀλιῶς δημιουργεῖ κατὰ παραγγελία—μπορεῖ νὰ πεῖ εἰλικρινὰ αὐτὸ πού ἔχει μέσα του, νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν ἑαυτό του, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμα μείνει μόνος του. Ἄν τὸ ἔργο του ἔχει κάποια πραγματικὴ ἀξία ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἐκτιμηθεῖ. Ἐπειτα πάντα θὰ ὑπάρξουν γύρω του μερικοὶ πού θὰ τὸ προσέξουν καὶ θὰ τ' ἀγαπήσουν. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα σήμερα ὁ André Suarès στὴ Γαλλία καὶ τόσοι ἄλλοι, πού στάθηκαν πραγματικοὶ καλλιτέχνες καὶ διατήρησαν ὅλη τὴν ἀνεξαρτησία της.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

Σημείωση «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν». Τὸ περιοδικὸ εὐχαρίστως θὰ φιλοξενοῦσε στὶς σελίδες του ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὸ παραπάνω ζήτημα διατηρῶντας πάντα τὴν ἀνεξαρτησία τῆς ἐκλογῆς του.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

*Μυριόφωτη, μυριόχρωμη ἢ ζωὴ
διαβαίνει σὰν τρελλὸ πανόραμα,
κι' ἐγὼ σὴν ἀγκαλιά σου,
μεγάλε δρόμε, τὴν πνοὴ
σου νοιώθω, κι' ὅλη τὴν τραχεῖὰ ὁμορφιά σου.*

*Περνοῦν ψυχές, περνοῦν ματιές—σαϊτιές,
λόγια ἐλαφρὰ καὶ λόγια ἀνείπωτα,
τὸ γέλιο κι' ὁ λυγμός,
λογῆς—λογῆς περπατιοῦς
πού εἶναι χαρᾶς ἢ θλίψης ὁ ρυθμός.*

*Σέρνεται ἢ ρηπούλα καὶ πετάει ἢ νιά,
πύρινη ἢ διάβα εἶναι τῆς ὁμορφῆς,
κι' ὁ ἀλύτης σ' ἀγαπᾷ
μεγάλε δρόμε, ἐσὺ καρδιά
τῆς πόλης, πού ἄστατα τρελλὰ χτυπᾷ.*

*Κι' ἐγὼ, πότε ρηπούλα, πότε νιά,
πότε τὴν ἀγκαλιά σου νεύρομαι,
κι' ἄλλοτε νὰ κρυφτῶ
στὸ σπίτι μου βαθειὰ
σὰ λαβωμένο ἀργίμι ἀποζιτῶ.*

ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ D. H. LAWRENCE

Κανένας από τους συγχρόνους συγγραφείς δεν είναι τόσο γοητευτικός και τόσο έκνευριστικός όσο ο Lawrence. Είναι ένας μεγαλοφυής που αρνείται έξακολουθητικά κι' επίμονα τη μεγαλοφυΐα του, εν μέρει από αποστροφή προς την επαγγελματική πλευρά της συγγραφικής τέχνης από έναν ιερό τρόπο μήπως καταντήση *homme de métier* και εν μέρει από επιθυμία να διαδόση την πίστη του. Έξαισιος συγγραφέας της περιγραφικής πρόζας μ' ένα ρυθμό τόσο δυναμικό, όσο του Quincey, όταν φροντίζει να τον χρησιμοποιή, κι' ένα χειρισμό της όρθης λέξεως και της όρθης μεταφοράς, με τον οποίο πολύ λίγοι είναι προικισμένοι, περιφρονεί το επιμελημένο γράψιμο ακόμα κι' εκεί που θα έξυπνητοσε καλύτερα το σκοπό του. Δίνει την έντύπωση πώς, μολονότι γεννημένος καλλιτέχνης, κι' επιθυμώντας να γίνη ιερωμένος, φοβάται μήπως ή τέχνη του πάρη το καλύτερο μέρος του έαυτού του, κι' όπου υπάρχει φόβος, δεν μπορεί να υπάρξη ολοκληρωτικός έλεγχος της ύλης χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να υπάρξη μεγάλη τέχνη. Η μεγαλοφυΐα του λοιπόν ανήκει στο υπερήφανο εκείνο είδος που κάποτε αναπηδά μέσ' σε φτερά από φλόγες κι' άλλοτε πάλι χώνεται μέσα σε μιάν έκτυφλωτική λάμψη: δεν ανήκει στο είδος που αποκαλύπτεται με καθάρεις φωτεινές αστραπές που καταυγάζουν τα τριγύρω. Συχνά έπομένως επικρατεί έδω πολλός καπνός και κάποτε σύγχυση.

Δύσκολα λοιπόν θα βρεθής βιβλίο του Lawrence που να μη διαβάζεται με αίσθημα ανάμικτο από ήδονη και θυμό· όποιος όμως είναι γνωστικός αφήνει το θυμό να ξεθυμαίνει και την ήδονη ν' αναnevώνεται. Είναι τουλάχιστο πρωτότυπος, όχι με τον κουτό τρόπο μιās φόρμας στερημένης συμπληρωματικού

περιεχομένου αλλά με κείνο που προσπάθησε να δημιουργήση προοδευτικά, από τα πρώτα του βιβλία και τα πρώτα του ποιήματα, όπου νοιώθει κανείς άμέσως τη δύναμη, ως το τελευταίο του έργο.

Έκει που βρίσκεται στο στοιχείο του είναι στα καθαρώς περιγραφικά μέρη, όχι μόνο σε βιβλία περιγραφών αλλά και στα ρομάντζα του και τα διηγήματά του, γιατί σ' αυτά ούτε ή άπεγνωσμένη του προσπάθεια ν' ανακαλύψη μιā ξεκάθαρη σχέση ανάμεσα στη σκέψη και την αίσθηση, εκεί όπου καμμιά δεν μπορεί να υπάρξη, ούτε ή επιθυμία του να χαράξη ένα δόγμα, μπορούν να επιδράσουν δυσμενώς και να καταστρέψουν την άκραιότητα του δημιουργήματος. Μπορεί να δώση ασύγκριτα την πραγματική εικόνα ενός πράγματος, κάνοντάς το πιο πραγματικό από την πραγματικότητα, όχι με τίποτε βεβιασμένα μέσα ή τιτανικά γλωσσικά κόλπα, στα όποια συχνά καταφεύγουν οι μοντέρνοι συγγραφείς, αλλά με καινούργιες μεταφορικές έννοιες, που είναι τα ποιητικά μέσα της δημιουργίας.

Δέ χρησιμοποιεί τις έτοιμες νεκρές λέξεις. "Ας πάρουμε π. χ. την έκφραση «τό διάφανο πρωί»¹⁾: υπάρχει σ' αυτήν μιā καινούργια έννοια δηλαδή κάτι το καινούργιο που γίνεται άμέσως παραδεκτό. Με τη χρήση παρομοίων εκφράσεων διατηρείται έκφραστικά ζωντανή μιā γλώσσα και με τέτοιες εκφράσεις αποκαλύπτεται ο γεννημένος συγγραφέας. Κι' ακόμα είναι θαυμαστά ευαίσθητος στην αίσθηση των πραγμάτων, στη θέα των σε σημείο που οι περιγραφές των δέ μένουν άπλως περιγραφές, άπλā σχεδιάσματα, αλλά γίνονται αυτά καθ'αυτά ποιητικά αντικείμενα.

«Ήταν τότε ένα μεγαλόπρεπο άνοιξιάντικο πρωί και παραφύλαγα τότε ανάμεσα άπ' τα δένδρα να δω την πομπή να κατηφορίζει τη βουνοπλαγιά. Ο άέρας ψηλά ήταν συννεφιασμένος με τη μουσική των κορδαλών κι' ολόκληρος ο κόσμος μου φαινούσε από την αίσθηση του καλοκαιριού. Οι νιόβγαλτες χλωμές άνεμωνες άνασηκώνουνταν άπ' τον άέρα του δάσους και κάτω άπ' τις λεφτοκαρυές, όπου τυχαία ο πυρός ήλιος κατάφερε να εισχωρήση, μικροί καινούργιοι ήλιοι

¹⁾ «The upright morning» στο άγγλικό κείμενο. Είναι δυστυχώς άμετάφραστο. Άκολούθησα την άπόδοση της Γαλλικής μεταφράσεως.

αναφαίνονταν κι' άχτιδοβολούσαν μ' άληθινό φώς. Παντού όλοτρόγυρα κίποια φρενιάση ήταν διάχυτη κι' ένα ανασκίρτημα μιάς κουνούργιας ζωής, όμοιο μ' εκείνο π' ό νοιώθει μιά γυναίκα όταν έχη συλλάβει. Ένα κίτρινωπό δέντρο σέ μιά ζηλευτή θέση έμοιαζε σάν ένα χλωμόχρυσο σύννεφο φρενιής αύγής' πιά κοντά μου, άνεμοζύγιαζε άπ' ένα χρυσαφένιο έξωτικό μπουκέτο επάνω σέ κάθε κλωνί του και βομβούσε σά μελισσολόι, σάν ένας ιερός χρυσαφένος θάμνος σιγομουρμουρίζοντας τήν άγαλλίαση του με τόν ιερό ψίθυρο τών μελισσιών και μ' ένα ιερμό μυροβόλημα. Πλήθος πουλιά κελαιδοούσαν και σπάθιζαν τόν άέρα ξαφνισμένα' έπετοούσαν μακρὰ πασίχαρα άνεμίζοντας στο ράμφο τους φυλλαράκια χλόης ή τουφίτσες μαλλιών, βυθιζόμενα στις σκοτεινές μριές του δάσους και ξαναβγαίνοντας κιάλι στο γαλάζιον αϊθέρα.

(Άπό τό «ΑΣΠΡΟ ΠΑΓΩΝΙ»)

Μπορεί νά παρατηρήση κανείς πώς τέτοια κομμάτια, (και μάλιστα ένα τόσο έξοχο, είναι βγαλμένο από τά πρώτα βιβλία του) μποροϋν χωρίς άμφιβολία ν' αποτελέσουν έναν τόμο από περιγραφικά δοκίμια (και υπάρχουν πραγματικά μερικοί που προτιμοϋν κάτι σάν τά «Θάλασσα και Σαρδηνία» και «Πρωϊνά στο Μεξικό» από τό άλλο του έργο) ή περιγραφή όμως είναι μόνο ένα μικρό μέρος από τήν έργασία του μυθιστορογράφου και ή δοκιμασία πρέπει νά γίνη έξετάζοντας τόν Lawrence ως μυθιστοριογράφο, κατά πόσο μπορεί νά έφερμόση τήν ίδια μέθοδο στα πρόσωπα, νά τά ζωντανεύη με μιάς τόσο και νά τά παρουσιάζη τόσο στερεά. Παρακάτω παραθέτουμε γι' άπόδειξη μιά μικρή περικοπή από τό «Δειλινό στην Ίταλία»:

«Τά δάχτυλά της τρεμοπαίζαν αδιάκοπα με μικρές μισυταραγμένες μ' αυτόματες κινήσεις σάν πεταλούδες που σκιρτοϋν έδω κ' εκεί. Φλυαρούσε γρήγορα με τά Ιταλικά της που δέν μποροϋσα νά καταλάβω, κοιτάζοντας με στο μεταξύ κατά πρόσωπο, γιατί ή διήγηση της προκαλοϋσε κάποιαν έξαψη. Κι' όμως κανένα της χαρακτηριστικό δέν κουνιόταν. Τά μάτια της παραμένανε αφελή άνοχτά κι' άσυναίσθητα σάν τόν οϋρανό. Μόνο μιά ισχυρή θέληση ζωγραφιζόταν κάποτε στο πρόσωπο και τότε φαινόταν ν' άχτιδοβολά προς τό μέρος μου, σά γιά νά με καθυποτάξη.

Τό άδράχτι της είχε μπλεχτή μέσα σ' ένα αποξηραμένο φυτό και δέν γυροϋσε πιά. Δέν τό πρόσεξε. Έσκυφα και τό ξεμπλεξα σπά-

ζοντας τά κλωνιά. Είχαν ακόμα άπόχρωση μπλε. Έκείνη βλέποντας τι έκανα άποτραβήχτηκε άπλως λιγάκι από τό φυτό. Τό άδράχτι της έλευθερώθηκε.

Έξακολούθησε τή διήγηση της, κοιτάζοντας με αινιγματικά. Έμοιαζε σάν τήν Δημιουργία, σάν τήν άρχή του κόσμου, τό πρώτο ξεμέρωμα. Τά μάτια της ήταν σάν τήν πρώτη αύγή του κόσμου τόσο ήταν νεανικά.

Κόπηκε ή κλωστή της. Φαινόταν σά νά μην τό κατάλαβε. Μηχανικά όμως μάζεψε τό άδράχτι, τύλιξε αρκετό μαλλί, ένωσε τις κομμένες άκρες, κλωθογύρισε πάλι τό άδράχτι κι' εξακολούθησε νά μιλά με τόν μισοεμπιστευτικό μισοασυναίσθητο τρόπο της, σί νά μιλοϋσε στο δικό της κόσμο μέσα μου.

Έτσι στεκόταν στο ήλιόφωτο, πίνω στή μικρή πλατφόρμα, ήλικιωμένη κι' όμως σάν τό πρώτ, όλότσια και μοναχική, χρωματισμένη από τόν ήλιο, ξεθωριασμένη από τόν ήλιο, ένω έγώ δίπλα της, σάν ένα κομμάτι νύχτας και φεγγαρόφωτου, στεκόμουν χαμογελώντας μέσα στα μάτια της, τρομάζοντας μην άγνοήση τήν ύπαρξη μου,

Πράγμα που έκανε...»

Αυτά τ' άποσπόσματα είναι αρκετά γιά νά δείξουν τήν ποιότητα του γραψίματος του Lawrence: έκτός όμως από τή δυναμή τους και τή λεπτή τους ευαισθησία, δέν τόν κάνουν διαφορετικών άπ' όποιονδήποτε άλλον άνεγνωρισμένο συγγραφέα. Και θα μποροϋσε κανείς νά έπιμείνη πολύ στο σημείο αυτό ότι πραγματικά κατέχει τή δυναμικότητα εκείνη χωρίς τήν όποία δέν μπορεί νά δημιουργηθή μεγάλο έργο, κι' ότι είναι ένας προσκολλημένος στην παράδοση συγγραφέας γιατί ένδιαφέρεται γιά τήν πλατειά ροή της άνθρωπίνης ζωής. Δέ μοιάζει μερικούς έξαιρετικούς μοντέρνους συγγραφείς που προσθέτουν ίσως κάποιο λεπτό νήμα στο άραβούργημα της φιλολογίας, έκμεταλλεύόμενοι έκλεκτικά κάποια γωνιά ευαισθησίας ή έπεξεργαζόμενοι κάποιο καθαρά φιλολογικό πρόβλημα. Ξεκινάει από ένα παραδεγμένο φόντο και προχωρεί πλατάνοντας τους όρίζοντες του ρομάντζου και τό πρόβλημά του τότε μόνο δημιουργείται όταν πλαταίνει τους όρίζοντες του ρομάντζου και άρχίζει νά διαφέρη από τους άλλους συγγραφείς: ποιό είναι συγκεκριμένα τό πρόβλημά του θα τό συζητήσουμε άργότερα.

Πρέπει πρώτα να εξετάσουμε την αντίληψη που έχει για το ρόλο του ρομάντζου κι' αυτό καθορίζεται με σαφήνεια στο τελευταίο του έργο, «'Ο Έραστής της Λαίδης Chatterley».

«Εκείνο που πραγματικά προσδιορίζει τη ζωή μας είναι ο τρόπος με τον οποίο η συμπάθεια μας διαχύνεται κι' αποτραβιέται. Κι' εδώ έγκειται η πλατειά σημασία του καθώς πρέπει χειρισμένου ρομάντζου. Μπορεί ν' ανοίξει και να οδηγήσει σε καινούργιους κόσμους τη ροή της συνειδητοποιημένης συμπάθειας μας και μπορεί να την αποτραβήξει μακριά από πράγματα απονεκρωμένα πιά. Το ρομάντζο, λοιπόν, χειριζόμενο όπως πρέπει, μπορεί ν' αποκαλύψει τις πιο μυστικές γωνιές της ζωής: γιατί ακριβώς στις παθητικές μυστικές μεριές της ζωής, πάνω απ' όλα, έχει ανάγκη να πλημμυρά και ν' αποτραβιέται ή άμπωτι και η παλλίρροια της συναισθηματικής συνειδητοποίησης μας, καθαρίζοντας και δροσίζοντας τα πάντα.»

Αυτή η θεωρία δε μπορεί να σταθή μόνη· ξεχωρίζει απλώς τον Lawrence από τους συγγραφείς που επιθυμούν «ν' αποκρυσταλλώσουν» τη ζωή, ξεεταζόμενη όμως εν συνδυασμῶ με τη γενική κατεύθυνση της εξέλιξεως του χρειάζεται πολύ φῶς να ρίξει στο γράψιμό του. Εκείνο με το οποίο έχει πρόθεση να φέρη σ' έπαφή τους αναγνώστες του, αυτή η παλλίρροια της συναισθηματικής συνειδητοποίησης, είναι κάποια, σε μας άμυδρά, σ' αυτόν ζωηρά νοητή, πλατειά ροή της ζωής· όχι κοινωνική ή προσωπική προσαρμογή, αλλά κάποιος ρυθμικός παλμός που ένυπάρχει στη βάση των πραγμάτων. 'Ο Lawrence είναι λοιπόν ένας μυστικιστής, όχι όμως από την ποικιλία των γελοίων και των προσποιητών, ούτε και ανήκει στο σωρό των σοβαροφανών και δήθεν θεόπνευστων μυστικιστών. 'Η θρησκεία του είναι γερή, προσιτή μόνο μ' έντατική εκτίμηση του φυσικού και ειδικά του σεξουαλικού στοιχείου. 'Η θρησκεία της οποίας είναι ιερέυς και προφήτης είναι πρωτόγονη. Σε μερικούς φαίνεται πως είναι έμποτισμένος μ' ένα μεγαλοπρεπή και θριαμβικό αίσθησισμό, άλλ' αν κι' αυτό είναι αλήθεια δεν είναι όλκληρη ή αλήθεια. Δεν πρέπει να νομίζουμε, όπως ίσως φαίνεται κάποτε, πως ο δαίμονας πουριτανισμού προβάλλει το δάχτυλο για ν' αποκαλύψει το σκελετό κάτω από τη μυρωμένη σάρκα· αλλά πως ξέρει ότι οι αισθήσεις δεν μπορούν ποτέ να ικανοποιούν και πως αναζητῶ κάποιο τελειωτικό σκοπό. 'Η αναζήτη-

ση του είναι ήθικολογική, σχεδόν μεταφυσική· και ἐφ' ὅσον δὲν ἐννοεῖ νὰ παραδεχτῆ τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ἕνας ρομαντικός. Κι' ἀκόμα περισσότερο εἶναι βαθειὰ δυσαρεστημένος μετὰ τὸ πολὺπλοκο τῆς σημερινῆς ζωῆς. Παρατηρεῖ τὸ σύγχρονο ἔρωτα μετὰ φρίκη· τοῦ φαίνεται στερημένος ἀπὸ πραγματικὰ ἀναπάσεις, ἀπὸ τὴ ζωτικὴ ἱκανοποίησι κάποιου πράγματος ποὺ εἶναι περισσότερο πρωτόγονο ἀπὸ τὸ φυσιολογικὸ ἔνοστικτο, καὶ τὸ ὁποῖο, ἐλλείψει καλύτερας λέξεως, θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῆ τὸ ὄρμεμφυτο.

Περιφρονεῖ τὴ σαρκικὴ ἐπιθυμία ὅσο καὶ τὸ διανοητικοποιημένο ἢ πνευματικοποιημένο ἔρωτα· βλέπει τὸν ἄνθρωπο νὰ υπονομεύεται ἀπὸ ἐπιπόλαιο ἔρωτα ὅπως καὶ ἀπὸ ἐπιπόλαιο μῖσος καὶ ζηλοφθονία. Καὶ τότε ἡ προπαγανδιστικὴ τοῦ φύσει, γιατί ἔχει προπαγανδιστικὴ φύσι, τείνει νὰ στρέψῃ τοὺς ἄνθρώπους πίσω σὲ μιὰν πληρέστερη πραγματοποίησι τοῦ ὄρμεμφυτικού ὄντος.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἕνα τέτοιο πρᾶγμα πρέπει νὰ βελτιώσῃ καὶ νὰ δώσῃ ἔννοιαν στὴ φυσιολογικὴ πείρα. Προηγουμένως ὅμως τὴ φυσιολογικὴ πείρα πρέπει νὰ τὴ γνωρίσουμε πλήρως καὶ ἔντονα: ἡ προσπάθεια τοῦ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ, νὰ βρῆ λέξεις γιὰ νὰ περιγράψῃ ὄχι μόνο τὴ φυσιολογικὴ αἴσθησι, ἀλλὰ καὶ τὶς συγκινητικὰ ἀνακλάσεις ποὺ τὴν συνοδεύουν, αὐτὴ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ καὶ τὸ φιλολογικὸ τοῦ πρόβλημα.

'Εκείνο ποὺ προσπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ, μετὰ ὀλέθρια κάποτε ἀποτελέσματα, εἶναι νὰ βρῆ τὸ ἀντίστοιχο τῶν βαθύτερων συγκινητικῶν αἰσθημάτων στὶς φυσιολογικὰς αἰσθήσεις: οἱ ἀναγνώστες τοῦ εἶναι πάρα πολὺ ἐξοικειωμένοι μετὰ ἥρωες ποὺ τὸ ἀποδεικνύουν. "Ἐνα μικρὸ κι' ὄχι ὀλότελα ἀποτυχημένο κομμάτι ἀπὸ τὸ διήγημα «'Ηλιος» στὸν τόμο «'Η γυναῖκα ποὺ δραπέτευσε» μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ γιὰ παράδειγμα. Περιγράφει μιὰ γυναῖκα ποὺ κάνει ἡλιόλουτρο:

«Μποροῦσε νὰ νοιώσῃ τὸν ἥλιο νὰ εἰσχωρῆ ἀκόμα ὡς μέσα στὰ κόκκαλά της· κι' ἐπεὶ περισσότερο, ὡς μέσα στὶς συγκινήσεις της κι' ὡς μέσα στὶς σκέψεις της. Οἱ σκιερινὲς τάσεις τῆς συγκινήσεως της ἄρχισαν νὰ χαλαρῶνουνται, οἱ ψυχροὶ σκοτεινοὶ θρόμβοι τῶν σκέψεων της ἄρχισαν νὰ διαλύωνται. Ἄρχισε νὰ αἰσθάνεται νὰ τῆς διαπερᾶ ἡ ζέση. Ἀνατρέφοντα; τὸ σῶμα ἄφησε

τους ὄμους της νὰ διαλύωνται μες στὸν ἥλιο, τὴ μέση, τὸ πίσω μέρος τῶν μηρῶν της, ἀκόμα καὶ τὶς φτέρνες της. Καὶ κοιτόταν μισοζαλισμένη ἀπὸ κατάπληξη κι' ἀπορία γι' αὐτὸ ποὺ συνέβαινε μέσα της. Ἡ ἀπαυδυσμένη, ἡ ψυχραμένη καρδιά της ἄρχισε νὰ λυώνει καὶ λυώνοντας ἐξατμιζόταν».

«Ὡς ἐδῶ καλὰ, αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ τὸν Lawrence καὶ σ' ἓνα κομμάτι παρακάτω διαβάζουμε :

«Δὲν ἦταν ἀπλῶς ἡλιόλουτρο. Ἦταν κάτι παραπάνω ἀπ' αὐτό. Κάτι βαθὺ μέσα της ξετυλιγόταν καὶ ξεχαλάρωνε καὶ ἡ ἴδια δινόταν. Κάποια μυστηριώδης δύναμη μέσα της βαθύτερη ἀπὸ τὴ γνώριμη της συνείδηση καὶ θέληση τὴν ἔθετε σ' ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὸ ρεῦμα αὐτὸ ποὺ ἐκπέμπονταν ἀπὸ τὸν ἑαυτὴ τῆς ἔρχονταν μέσ' ἀπ' τὴ μήτρα της. Αὐτὴ ἡ ἴδια, ὁ ἀσυνείδητος ἑαυτὸς της ἦταν δευτερεύων, ἓνα δευτερεῦον πρόσωπο, σχεδὸν ἓνας θεατῆς: Ἡ ἀληθινὴ Ἰουλιέττα ἦταν αὐτὴ ἡ σκοτεινὴ ροὴ ἀπὸ τὸ βαθύ της σῶμα πρὸς τὸν ἥλιο.»

Νοιώθουμε πῶς κάτι εἶναι βεβιασμένο· σημειώστε το «σ κοιτεῖν ἡ ροή», καὶ τὸ «βαθὺ σῶμα»: ὁ Lawrence προσπαθεῖ νὰ κάνῃ τὴν πρόζα νὰ ἐπιτύχῃ κάτι ποὺ ἡ πρόζα δὲν μπορεῖ, δηλαδὴ νὰ περιγράψῃ τὶς ἄμεσες αἰσθήσεις. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ περιγράψῃ τὶς ἄμεσες αἰσθήσεις: προσπαθήστε νὰ περιγράψετε τὴ γλυκύτητα, θ' ἀποτύχετε. Μερικὰ πράγματα πρέπει νὰ τὰ παίρνουμε ὡς δεδομένα, ὅπως τὸ κοινὸ αἶσθημα τῆς ἀνθρωπότητας. Ὑπάρχουν ὅρια πέρ' ἀπ' τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ φθάσουν οἱ λέξεις· αὐτὸ ὅμως ὁ Lawrence δὲν θέλει νὰ τὸ παραδεχτῆ· καὶ ἀκριβῶς ὁ ἀγῶνας του νὰ βιάσῃ τὶς λέξεις πέρ' ἀπ' τὴ δύναμη τους εἶναι ποὺ κάποτε ἀπελπίζει τοὺς ἀναγνώστες του.

Ὑπάρχουν κι' ἄλλα ἀποτελέσματα τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Λάουρανος νὰ εἰσχωρῆ βαθύτερα ἀπ' τὴ συνείδηση κι' ἀπ' τὸ ὑποσυνείδητο ἀκόμα, μὲ τὴν κοινὴ ἔννοια, τὸ κυριώτερο ἀπ' τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν γίγινο τὸν φυσικὸ ἄνθρωπο, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸν πολιτισμένον, ποὺ σὲ μερικές ἀπ' τὶς τελευταῖες του φάσεις τὸν ὀδήγησε πίσω σὲ τὶς πιὸ πρωτόγονες φυλές, εἰδικὰ στοὺς Ἰνδοὺς τοῦ Μεξικοῦ, ἐπειδὴ αὐτοὺς γνώρισε. Αὐτὸ τοῦ κόστισε μιὰ ἐπίθεση ἀπὸ τὸν κ. Wyncham Lewis ποὺ τὸν κατηγορεῖ πῶς εἶναι ἓνας ἀπαρνητῆς

τῆς σκέψεως, ὅτι ἀνατινάζει τὰ φρούρια ποὺ ἔχει ὑψώσει ἡ ἀνθρωπότητα ἐνάντια στὴν ἄγρια κατάσταση τῆς βαρβαρότητας, σὰν κάποιος ποὺ, δραπετεύοντας ἀπὸ τὶς πολυπλοκές παραδόσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς, ἐγκαταλείπει τὸν ἀγῶνα τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄν ὅμως ὁ Λάουρενος χλευάζει τὸν πολιτισμένον ἄνθρωπο, τὸ κάνει γιὰ τὴ στενότητα τῆς ἀντιλήψεώς του, γιὰ τὶς φτωχές του τάσεις καὶ συλλήψεις, γιὰτὶ αἰσθάνεται μέσα του μιὰ ἀπώλεια δυνάμεων, ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῆς ἐπαφῆς μὲ τὴ φύση.

Εἶναι σὰν ἓνα μῆλο ἀποκομμένο ἀπὸ τὴ μητέρα—δέντρο. δὲν τοῦ ἀπομένει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ σαπίσῃ. Κι' ἂν ὑπάρχῃ στὸν Λάουρενος, μιὰ τάση γιὰ ἐπιστροφή στὴ γῆ, ἐπιστροφή στὸ ἄγριο στοιχεῖο, καὶ πρόκειται μόνο γιὰ στοιχεῖο, ἢ ἴσως οὔτε κι' αὐτό, παρὰ μόνο γιὰ συμβολισμό, αὐτὴ ἡ τάση δὲν εἶναι καθόλου αἰσθηματικὴ καὶ μὲ κανένα λόγο μιὰ μορφή Ρουσσωισμού. Γι' αὐτὸν ὁ ἄγριος δὲν εἶναι εὐγενικός ἐπειδὴ εἶναι ἀγνός κι' ἀπλός, μὲ παιδικὴ ψυχὴ καὶ ἴσως φυτοφάγος, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἄγριος κι' ἔχει μυστικιστικὰς ἔννοιες γιὰ τὴν ὑπαρξή, τὸ αἷμα, τὶς ἴνες, τὴ φωτιά, ποὺ ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος τὶς ἔχει περιορίσει μ' ἐπιμέλεια. Δὲν εἶναι τόσο συνήγορος τῆς βαρβαρότητας ὅσο εἶναι κατήγορος τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Καὶ βέβαια ὅποιος γνωρίζει, ὅπως αὐτός, τὴν ποιότητα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζῆ τὴ λεγομένη πνευματικὴ ζωὴ, μπορεῖ νὰ συμπαθήσῃ σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς ιδέες τοῦ Λάουρενος. Ἡ ἐπίθεση του στρέφεται πρὸς τὴν ξηρασία καὶ τὴν ἐλαφρότητα αὐτῶν ποὺ ζοῦν πνευματικὰ, τὴ διαστρέβλωση τῆς παθητικῆς τῶν ζωῆς, ποὺ θ' ἀπέδιδε μεγαλύτερη προσοχὴ σὲ μυστικιστικὰς ροπές τοῦ ὄντος ὡς ὄντος. Ἡ στάση του αὐτὴ ὑπῆρξε διάχυτη στὰ ἔργα του εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, εἴτε στὰ πρῶτα του εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, εἴτε στὰ πρῶτα του ρομάντζα, στὰ ποιήματά του, ἢ σ' ἐκεῖνο τὸ θαυμάσιο ἔργο «Ἀμερικανικὴ Κλασσικὴ Φιλολογία», ποὺ εἶναι τὸ καλύτερο βιβλίον ποὺ ἔχει γραφῆ ὡς τώρα πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἡ θέση του πάντως διατυπώνεται πλατεῖα στὰ νεώτερα του ἔργα, ὅπως στὸ «Μαθημένο Φεῖδι», σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ μικρὰ του διηγήματα καὶ εἰδικὰ στὸν «Ἐραστὴ τῆς Λαίδης Chatterley» στὸ ὁποῖο ἔχει διασκορπίσει στοὺς πέντε ἀνέμους ὅλο τὸ διακοσμητικὸ φόντο τῶν σαλονιῶν, ἐφαρμόζοντας τὶς ἀρχές τοῦ «Μαθημένου Φεῖδιου»

στην πολιτισμένη ζωή. Τα αποτελέσματα αυτής της εφαρμογής δέν είναι ολότελα ικανοποιητικά και δέν φαίνεται καθόλου βέβαιο πώς ο Λώουρενς απέφυγε να καταστρέψη ακριβώς εκείνο που περισσότερο απ' όλα επιθυμούσε να διαφυλάξει: την άκεραιότητα του όρμέμφυτου.

Γιατί καθώς του πάρα πολύ δυνατή διανοητική ανάλυση έχει, κατά τις ιδέες του, άπονεκρώσει τή μαγεία τής αγάπης, παρόμοια μιá πολύ όξεϊα περιγραφή τών αίσθήσεων, μ' όσο γοητευτικές λέξεις κι' άν γίνεται, μπορεί να τήν έξουδετερώσει επίσης. Εϊναι ίσως δυνατό να φθάσουμε μέσω καθαρού αίσθησιασμού σε κάτι πέρ' απ' τά όρια τής ζωής, σ' ένα δράμα όμορμιάς πάρα πολύ εύθραυστο για να μπορέσουμε να τό άποκτήσουμε, καθώς έκανε ο Keats στα ποιήματά του, καθώς από κάποτε κατόρθωνε να τό επιτύχη κάποιος άρχαίος Αίγύπτιος γλύπτης. Αυτό όμως δε μπορούμε να τό επιτύχουμε προσπαθώντας ν' άνασυναρμολογήσουμε τά σκόρπια κομμάτια του φυσιολογικού για να σχηματίσουμε κάποιο διανοητικό πρότυπο, όσο και «κοσμική» νάναι ή πρόθεση μας.

Κι' έδω έφαρμόζονται μερικά λόγια του Landoe.

«'Από τά μυστήρια τής θρησκείας σπάνια πρέπει ν' άνασηκώ-
νεται ο πέπλος, απ' τά μυστήρια τής αγάπης ποτέ. Γι' αυτή τήν προσβολή οι θεοί μās άφαιρούν τή νεανικότητα τής καρδιάς και τήν ικανότητα ν' άπολαμβάνουμε τήν καθάρια ήδονή. Η πηγή χάνει τις μυστικές νερόφλεβες που τήν τροφοδοτούσαν κι' εκείνο που μένει εκτεθειμένο στη ρηχή στέρνα γρήγορα εξατμίζεται».

Σύμφωνα με μερικούς χαρακτήρες ίσως και σ' έναν από τούς δικούς του, καλό κάνει που εξατμίζεται αυτό όμως είναι τό τελευταίο πράγμα που επιθυμεί ο Λώουρενς.

'Εκείνο με τό όποιο ο Λώουρενς γυρεύει ν' άναζωογονήσει μιá κουρασμένη φυλή, είναι λοιπόν ένα είδος πρωτόγονου μυστικισμού, όχι, όπως είπαμε ήδη, κανενός γελοίου μυστικισμού αλλά του σαρκικού. Έμπνευσμένο από τήν ίδια του μεγαλοφυΐα, ζωντανεμένο από τή δύναμη του άπέραντου φιλολογικού του ταλέντου να δημιουργή τήν ύπαρξη ενός πράγματος, τό δράμα του είναι για μιá στιγμή ένθουσιαστικό και κάποτε κάποτε εύκατάληπτο. Ως κριτική τής έξασθενημένης συγκινητικής ζωής, που σέρνεται στις περισσότερες μεγαλουπό-

λεις, έχει μεγάλη αξία. Θα μπορούσε να διατυπωθή με όρους τής νεωτέρας έλληνικής μυθολογίας αλλά χωρίς εκείνη τή λυπηρή έλαφρότητα που επιδεικνύουν τά μέλη του Έλληνικού Πανθέου, χωρίς τό Άττικό στάθμισμα, χωρίς, θαπρεπε να πη κανείς, τό αΐσθημα του Άττικού άλατος. Ο Λώουρενς εισδύει πιό βαθειά και πιό πίσω ακόμα στην ένθολογία, προτού μπορέσει ο ήλιος να παρουσιασθή με τά γοητευτικά χαρακτηριστικά του Άπόλλωνος και ή σελήνη με τις θελκτικές χάριτες τής Άρτέμιδος. Μας φέρνει πίσω σε κάτι πιό πρωτόγονο, τήν εποχή που ο ήλιος κατασπαράζει, ή σελήνη κυριαρχεί επάνω απ' τούς ώκεανούς και τό φεϊδι σέρνεται στους κόλπους τής γής. Βρήκε ικανοποιητική λύση στην άρχαία μεξικανική θρησκεία, μιá λύση που καθώς θα δοίμε άλλαξε τή γωνία όράσεώς του. Για να έκφρασθούμε πολύ ώμα και πλατειά, βρήκε σύμβολα κατάλληλα για τή διαίσθηση του σε μιá σύζευξη του ήλιου και τής σελήνης, σύζευξη που παράγει γόνους θεών και προφητών τής γής, οι όποιοι επίσης έμψυχώνουν τούς ανθρώπους, γόνους του φειδιο—γής. Έχει φυσικά πιό λεπτές και πολύπλοκες διακλαδώσεις που είναι επί πλέον λαμπρο-
ντυμένες από τήν τέχνη ενός δυνατού συγγραφέως.

Ο λόγος που ένας συμβολισμός ικανοποιεί έναν τόσο μοντέρνο συγγραφέα σαν τον Λώουρενς, φαίνεται άμα διαβάσουμε τά άλλα του ρομάντζα. Γιατί όσο όμορφα και ν' άφηγηται ένα διήγημα ή παρουσίαση τή σημερινή ζωή, ύπάρχει ένα θέμα που όλο και περισσότερο κυριαρχεί στο γράψιμό του και αυτό είναι ή σχέση, όχι τόσο τών φύλων, αυτό τό φτωτό χιλιοκοπανισμένο θέμα, αλλά τών στοιχείων του άρρενος και του θήλεος, Γι' αυτόν ύπάρχει κάπου τό ουσιαστικό στοιχείο του άρρενος και κάπου άλλου τό ουσιαστικό στοιχείο του θήλεος, και τά δύο φυσικά, άναγκαία για τήν παγκόσμια γονιμοποίηση. Παντού όμως στους άνδρες βλέπει μιάν έλλειψη πραγματικής άνδρικότητας και στις γυναίκες, πραγματικής θηλυκότητας: όλοι έχουν διαστρεβλωθή από τήν εύσυνειδησία, από τις θρησκείες, από τήν υπερδιανοητικοποίηση. Άντι να ζοίνε τή ζωή που τούς ύπαγορεύει τό όρμέμφυτο, άνδρες και γυναίκες διάγουν ζωή ύπαγορευομένη στο ένα άκρο από τό σώμα και στο άλλο από τό πνεύμα: οι άνθρωποι άφοσιώνονται στην πραγματοποίηση έξωφρενικών σχεδίων ν' άποκτή-

σουν δύναμη, να καταλάβουν μιὰ θέση, ή απλώς να συσσωρεύσουν χρήματα. Παντού ό κόσμος λατρεύει ψεύτικους θεούς, συσσωματούμενος σε κακοήθη κόμματα ή σε φαντασμένες οργανώσεις όργιων. Έκείνο που τον τράβηξε στους Μεξικανούς ήταν ή πείσμων αντίδρασή των στο πνεύμα, ή άρνησή των να όρθολογίζουν στα μίση των ή στους φθόνους των, ή να έγκαταλείψουν τή νωχέλεια τής σκέψης των για τή δυτική ήδονή τής άέννας κίνησης: πάν άπ' όλα όμως τους άγαπούσε γιατί κρατούσαν κάτι μυστικό, και κάποιαν έπιφύλαξη μέσα τους. Το παρακάτω είναι ένα άπόσπασμα άπό το «Μαδημένο Φεΐδι».

«Μά ή Καΐτη όρθή, τραβηγμένη μέσ' άπ' τήν έξώπορτα με τήν Τζουάνα καθισμένη στο κατώφλι, μπρός στα πόδια της, ήταν καταμαγεμένη άπό το σιωπηλό κύκλο των μισόγυμων ανθρώπων μέσα στη λάμψη άπό τις δάδες. Τα κεφάλια τους ήταν μαύρα το σώματά τους άπαλά και κοκκινωπά, με τήν παράξενη Ίνδική όμορφιά, που έχει ταυτόχρονα μέσα της κάτι το τρομερό. Τ' άπαλά γιομάτα, ώραΐα στητά κορμιά των σιωπηλών άνδρών με τα κεφάλια άπαλογερμένα κάπως μπροστά, οί άπαλοί, εϋλύγιστοι ώμοι, που είναι ώστόσο πλατειοί και που στηρίζονται πάνω σε μιá τόσο δυνατή ραχοκοκκαλιά, ώμοι γυρτοί κάπως με τήν άνεση τής μισοκοιμισμένης ήρεμης δύναμης, τ' όμορφο κοκκινωπό δέρμα, που άχιδοβολά με μιá σκοτεινή στιλπνότητα, τα δυνατά στήθια τόσο άντρίκια και τόσο βαθειά. κι' όμως χωρίς τή μυϊκή σκληρότητα που άνήκει στους λευκούς, και τα σκοτεινά κλειστά πρόσωπα, πάνω άπό μιá σκοτεινιασμένη συνείδηση, τα μαύρα μουστάκια και τα λεπτά γένεια, που πλαισιώνουν τήν κλειστή σιωπή του στόματος, όλ' αυτά ήταν παράξενα έντυπωσιακά, ξεχύναν άλλόκοτες τρομαχτικές συγκινήσεις στην ψυχή. Οί άνθρωποι που ήταν καθισμένοι εκεί, βυθισμένοι μέσα στη σκοτεινή τους φυσική τρυφερότητα, τόσο άκίνητοι κι' άπαλοί, φαίνονταν ταυτόχρονα τρομαχτικοί. Κάτι σκοτεινό βαρύνει έρπετικό στη σιωπή τους και τήν άπαλότητά τους. Τα όλόγυμνα κορμιά τους ήταν ντυμένα με μιá λεπτή σκιά, κάποια μυστική σκοτεινότητα. Άν ήταν εκεί καθισμένοι λευκοί θα είχαν δυνατούς μύς και ελικρινείς κι' ανοιχτόκαρδες φυσιογνωμίες, κάποιαν έπιδεικτική παρουσία. Αυτοί όμως όχι. Ή γύμνια τους άποκάλυπτε μόνο τ' άπαλά, βαρεια βάρη τής φυσικής τους μυστικότητας, του αιώνιου των άοράτου έγώ. Δέν άνήκαν στη χορεία των άποκαλυπτομένων.»

Άκριβώς αυτή ή ψυχή τής άτομικότητας βρίσκει ό Λώουρενς, πώς λείπει άπό το σύγχρονον άνθρωπο, τον πολιτισμένον άνθρωπο με τήν «έπιδεικτική του παρουσία». Το άποτέλεσμα είναι πώς δέν ένεργεί μ' όλόκληρο το έγώ του. Κι' έτσι ή παθητική ζωή διαστρεβλώνεται: ή καθάρια άνδρική και ή καθάρια θηλυκή έχουν χαθή. Άνδρες και γυναίκες δέν μπορούν να συναντηθούν καθέννας στον ιδιαίτερό του στίβο: είναι μπλεγμένοι σε μιάν έξακολουθητική διαμάχη σ' ένα άλληλοκατακομμάτισμα και άλληλοκαταξέσχισμα, σ' ένα άλληλοσπαραγμό, σ' ένα παγκόσμιο άλληλοφάγωμα. Ό Λώουρενς ξαναζωντανεύει με βαθύτερα συμπεράσματα, τήν παλιά ιστορία του άνταγωνισμού των φύλων. Κι' έδώ φθάνουμε στην παράξενη μεταστροφή που φαίνεται να υπέστησαν οί άπόψεις του, άπό τότε που έγραψε το «Μαδημένο Φεΐδι». Ένώ πρώτα, κάποτε με ύπονοούμενα, κάποτε páλι καθαρα, θεωρούσε τή γυναίκα καταστροφέα του άνδρικού έργου, που του ύπονομεύει διαρκώς τήν άκεραιότητά του, στιγματίζει τήν εϋθύτητά του, άλυσσοδέοντάς τον, τώρα φαίνεται πώς σ' αυτό φταίει ό άνδρας που παραστράτησε κι' άκολούθησε έφήμερους θεούς άντι ν' άκούση τήν αιώνια φωνή του θείου όρμέμφυτου. Κάτι έχει χαλάσει στην έσωτερική ίσορροπία. Άν οί γυναίκες είναι κλέφτρες, είναι μόνο και μόνο γιατί οί άνδρες θέλουν να τους κλέβουν. Άν οί γυναίκες κλέβουν τήν άνδρικότητα του κόσμου είναι γιατί οί άνδρες θέλουν να κλέβεται, άφοϋ για τους άνδρες φαίνεται πώς ή εϋθύνη του ίδιου των άνδρισμού είναι το έσχατο πράγμα γι' αυτούς. Κι' έτσι έξακολουθεί πάντα αυτή ή διαρπαγή και ή άλληλοκλεψιά και ή μεγαλύτερη διαστρέβλωση τής προσωπικότητας. Υπό τοιαύτας όμως συνθήκας:

«Όϋτε να δώσουμε μπορούμε ούτε να πάρουμε. Όταν τα δάχτυλα που δίνουν άγγίζουν τα δάχτυλα που παίρνουν, το Πιρωινό Άστρο λάμπει ξαφνικά άπό τήν έπαφή και το γιασεμί άχιδοβολά άνάμεσα στα χέρια. Κι' έτσι οϋτε δίνουμε οϋτε παίρνουμε, οϋτε χέρι που προσφέρει, οϋτε χέρι που δέχεται, αλλά όλο κι' όλο το άστρο είναι άνάμεσά τους και το σκοτεινό χέρι και το φωτινό χέρι είναι άόρατα άπ' τήν κάθε μεριά. Το γιασεμί παίρνει τήν προσφορά και τήν άποδοχή μέσα στον κάλυκά του και ή εϋωδία τής ένότητας αυτής είναι διάχυτη στον άέρα.»

Ἐκεῖνο ὥστε πού προκαλεῖ τὴ βαθειὰ ἀνησυχία τοῦ Λώου-
ρενς εἶναι τὰ κακῶς ρυθμισμένα πράγματα στὴ ζωὴ, τὰ κα-
ταπιγμένα, τὰ παραμορφωμένα· τὸ ὕλικό πού κατεργάζεται
κατὰ διάκρισιν, εἶναι πραγματικά τὸ ἴδιο μὲ τὸ ὕλικό Δόκτω-
ρος Φρόντ καὶ τῆς σύγχρονης ψυχοαναλυτικῆς σχολῆς.

Δὲν πρέπει ὅμως οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή νὰ νομίσουμε πὼς
ὁ Λώουρενς εἶναι ἀπλῶς ἓνας διδακτικὸς συγγραφέας, πὼς χα-
ράσσει κάποια θεωρία ζωϊκῆς δυνάμεως κατὰ τὸν τρόπο τοῦ
Μπέρναρ Σῶου ἢ πὼς ὁμορφαίνει τὸν κόσμον ὡς τὸν Wells.
Εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα ἓνας ποιητής,
νοιώθοντας τὶς σκέψεις του ὡς ποιητής, ντύνοντας τὶς διαισθή-
σεις του μὲ τὴν πραγματικότητα τῶν λέξεων, καὶ ζωντανεύοντάς
τις ὑπὸ μορφήν ἀνθρώπων ἢ πραγμάτων. Ἐνσαρκώνει τὴν ἐ-
πανάσταση τοῦ ποιητοῦ, ὅχι τὴν δυσαρέσκεια ἑνὸς ἀναμορφω-
τοῦ τῆς κοινωνίας· ἡ διδασκαλία του, ὅπου γίνεται, ἔχει προ-
φητικὸ χαρακτήρα, πού εἶναι ἐπίσης ἓνα εἶδος ποίησης. Ἐκεῖ-
νο γιὰ τὸ ὅποιο παλεύει εἶναι ἡ ἐνότης τοῦ ὄντος, καὶ σ' αὐτὸ
ἀποκαλύπτεται ὁ τύπος τοῦ Ἄγγλου πού δυσπιστεῖ πρὸς τὴ
λογικὴ, θεωρώντας τὴν ἐχθρὸ μιᾶς τελειότερης σοφίας. Ὁ «En-
glishman» Καθηγητῆς Madariaga γράφει στὸ βαθυστόχαστο βι-
βλίό του σχετικὰ μὲ τὰ ἔθνικὰ χαρακτηριστικά:

«Ὁ Ἄγγλος δὲ φαίνεται νὰ σκέπτεται μὲ τὸν ἐγκέφαλό του. Οἱ
ιδέες του δὲν εἶναι καθαυτὸ ἰδέες, ἀλλὰ γνώμες, αἰσθήματα, αἰσθή-
σεις. Δὲ λέγει «σκέπτομαι» ἀλλὰ «αἰσθάνομαι». Οἱ γνώμες του δὲν
φαίνονται νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ μυαλό του ἀλλ' ἀπὸ τὸ λαιμό του, τὸ
στῆθος του, τὴν κοιλιά του, τοὺς ἄγκῶνες του ἢ τὰ γόνατά του. Ὁλό-
κληρο τὸ σῶμα του ἐκπέμπει ζωντανὲς σκέψεις, ὡς ἂν ἡ λειτουργία
τῆς σκέψης μέσα του νὰ μὴν εἶναι συγκεντρωμένη στὸν ἐγκέφαλό
του ἀλλὰ διασκορπισμένη ὁμοίμορφα ἐπάνω σ' ὅλο τὸ νευρικὸ του
σύστημα».

Ὁ Λώουρενς ἐπιδιώκει νὰ σκέπτεται μ' ὀλόκληρο τὸ σῶμα
του καὶ σ' αὐτὸ μοιάζει τοὺς Ἄγγλους μεταφυσικοὺς ποιη-
τὲς πού γράψαν πρὶν ἀπ' τὸ διαχωρισμὸ τῆς σκέψης καὶ τοῦ
αἰσθήματος πού ἔκανε ἀπὸ τότε τὴν Ἀγγλικὴ ποίηση νὰ γρά-
φεται τόσο δύσκολα. Πιθανὸν αὐτὴ ἡ στάση νὰ θεωρηθῆ πά-
ρα πολὺ σκυθρωπῆ, ὡστόσο δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ πὼς τοῦ
λείπει ἡ αἰσθησιμότης τοῦ χιουμορ. Ὅχι· εἶναι πλούσιος σὲ χαρι-

τωμένες πινελιές καὶ συχνὰ· ξεσπᾶ σὲ γέλοια καθὼς σὲ κείνο
τὸ χαριτωμένο διήγημα «Χαρούμενα Φαντάσματα» στὸν τόμο
«Ἡ γυναῖκα πού δραπέτευσε». Χωρὶς αὐτὸ δύσκολα θάταν
Ἄγγλος.

Καὶ ἀφοῦ πρωταρχικὰ εἶναι ποιητής, ὡς ποιητὴ ἐπίσης
πρέπει ὄχι μόνον νὰ τὸν κρίνουμε ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν δοκιμά-
σουμε καὶ νὰ τὸν ἀπολαύσουμε. Ἔτσι ἐξεταζόμενο τὸ ἔργο
του ὡς σύνολο, προσλαμβάνει κάτι ἀπὸ τὶς ἐπικὲς ἀναλο-
γίες, δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ πού πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ
ἔδω. Ἐκεῖνο πού ἄμεσα μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ὁ τρόπος, μὲ
τὸν ὁποῖο τὸ ρομάντζο, ὅπως αὐτὸς τὸ ἀντιλαμβάνεται, μετα-
μορφώνεται μὲς' ἐντὸς τῆς χέρια του. Τὰ πρῶτα του ἔργα ὅπως τὸ
«Γυιοὶ κι' Ἐραστές» εἶναι αὐστηρὰ προσκολλημένο στὴν πα-
ράδοση, ἂν καὶ χρωματισμένο μὲ τὴν μεγαλοφυΐα (μεγαλο-
φυΐα εἶναι μιὰ λέξη πού ἐπιτρέπεται ὅταν μιλάμε γιὰ τὸν
Λώουρενς), ἀλλὰ μιὰ βαθμιαία ἀλλαγὴ διαφαίνεται μέσα στὸ
«Χαμένο Κορίτσι» τῆ «Ράβδος τοῦ Ἄαρων» καὶ στ' ἄλλα του
βιβλία, ὡς τοὺς τελευταίους τοῦ τόμου. Οἱ χαρακτήρες του
γίνονται ὄλο καὶ περισσότερο ἐνσαρκώσεις ἰδεῶν ἢ ἰδέα ἐρ-
χεται πρῶτα καὶ πρέπει νὰ λάβῃ σάρκα καὶ ὄσῃ· πρέπει
ὅμως νὰ θυμούμαστε ὅτι οἱ ἰδέες του δὲν εἶναι καθαρὰ δια-
νοητικές. Ὁ Λώουρενς δὲν λέγει «σκέπτομαι» ἀλλὰ «αἰσθάνο-
μαι». Γι' αὐτὸ τὰ πρόσωπά του εἶναι ζωηρά, μὲ ζωντανὸ παλ-
μό, μὲ δική τους ζωτικότητα. Ὡστόσο γίνονται «χιουμοριστι-
κὰ» μὲ τὴν παλιὰ σημασίαν τῆς λέξεως· κι' αὐτὸ ἰσχύει ὅσο-
δήποτε πιστὰ καὶ νάχουν ἀντιγραφή, ἀπὸ πρόσωπα τῆς πρα-
γματικῆς ζωῆς, ἢ φυσικὴ ὁμοιότητα ἢ μερικὰ διανοητικὰ χα-
ρακτηριστικά. Γι' αὐτὸν πάλι τὸ λόγο ἢ ἀξία τοῦ ἔργου του,
ἢ συνοχὴ του, ἢ ἐσωτερικὴ του ἀξία πρέπει νὰ ἐξαρτῶνται ὄλο
καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν καθαρὴν ποιητικὴν τοῦ ἰδιοσυστασία.
Ἡ ποιητικὴ δύναμη γιγαντώνεται μέσα του, τόσο ὥστε, χρη-
σιμοποιώντας ὄλο καὶ περισσότερο εἰκόνες γιὰ ν' ἀναπαραστά-
ναι τὶς συγκινήσεις, δὲ χρειάζεται πιά τόσο συχνὰ νὰ χρησιμο-
ποιῆ τὴν ἄμεση περιγραφή, τὴ συγκίνηση ὡς φυσικὴ αἰσθησιμότης.
Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι ποιητής, κι' ὄχι μόνον ἐντὸς ποιημάτων του,
οἱ χαρακτήρες του καὶ ἡ φιλοσοφία του δὲν πρέπει νὰ ἐξετά-
ζονται ὡς αὐτοτελῆ πράγματα· εἶναι μόνον τὰ σύμβολα πού
ὁ ποιητής πρέπει νὰ χρησιμοποιῆ γιὰ νὰ δώσῃ σάρκα καὶ

όσα στις διοράσεις του. Έξεταζόμενα ψυχρά, ως ιδέες πολλά, πράγματα απ' αυτά που γράφει ο Λώουρενς, θα μπορούσαν πολύ καλά να φανούν γελοία· μία πραγματική πίστη στη Μεξικανική μυθολογία, καθώς σε γενικές γραμμές αναφέραμε παραπάνω, θα ήταν απλώς άκατανόητη. Αυτό όμως δεν λογαριάζεται στην ποίηση, ακριβώς όπως δεν έχει σημασία το να πιστεύουμε πραγματικά πως ο Dante οδηγήθηκε από τον Βιργίλιο μέσα στις καταχθόνιες περιοχές της Κολάσεως. Έκείνο που έχει σημασία είναι η ένταση με την οποία η διοράση, το σύμβολο και η εικόνα είναι συναρμολογημένα με τέτοιο τρόπο ώστε ν' αποτελούν ένα ατύπιακτο αντικείμενο. Θάταν εύκολο να καταστρέψη κανείς το έργο του Λώουρενς εξετάζοντας το φιλοσοφικό μέτρο, το λογικό ή το μέτρο του κοινού αίσθήματος, ή οποιοδήποτε άλλο, μ' όλο που ως ποίηση σε μερικά μέρη του λείπει υπερβολικά ή χάρη, πολύ συχνά από τις υπερβολές ωστόσο μπορεί ν' ανθέξη σε πολλές επιθέσεις. Κλεί μέσα του πάρα πολύ ζωτικότητα ώστε δεν πέφτει εύκολα.

Εύτυχως δεν είναι έργο του κριτικού να ισοθετηση το θύμα του σε κάποια ιεραρχία αξιών, είναι όμως μέρος του έργου του, ν' ανακαλύψη σε ποιά χορεία ανήκει και σε ποιό ρεύμα της παραδόσεως βρίσκεται. Όσον αφορά το τελευταίο, ο Λώουρενς βρίσκεται, δεν είναι καν ανάγκη να το πούμε, μέσα στη μεγάλη παράδοση των ποιητικών μυθιστοριογράφων της Emily Bronte του Thomas Hardy, οι όποιοι προσπαθούν να συλλάβουν την έννοια της ζωής ως σύνολο μάλλον παρά να την αναλύουν ή να σχολιάζουν άτομικά περιστατικά.

Έχει κάτι από την έκρηκτική ζωτικότητα του Ντίκενς, πολύ από την συμπυκνωμένη δύναμη νά ζωντανεύη ένα πράγμα που διέκρινε τον Τολστόη, αρκετή από την ήθικολογική θέρη του Ντοστογιέφσκη. Δεν έχει τίποτε από τη διασκεδαστική άκομα κι' όταν είναι τρυφερή, ξεννοιασιά της Jane Austen, ή τη γαλήνια απομόνωση ενός Φλωμπέρ: δεν υπάρχει ούτε ένα άτομο είρωνείας μέσα του. Ούτε συγκαταλέγεται, μπορούμε να το ξαναπούμε, μέσα σ' αυτούς τους μοντέρνους που εξερευνούν κι' εκμεταλλεύονται μία γωνιά εύαισθησίας. Οί άποτυχίες του, όπου υπάρχουν, δεν όφείλονται σε άδυναμία, αλλά είναι μάλλον άποτυχίες νά βάλη σε τάξη

ένα πολυθόρυβο ύλικό. Όσο για τη χορεία στην όποία ανήκει είναι κατ' ούσίαν μοντέρνος. Στην άρχη του σταδίου του ήταν μέρος και δείγμα της επαναστατικής εκείνης κινήσεως ενάντια στην παραδεγμένη κοινωνική παράδοση, που χαρακτηρίζει την προπολεμική περίοδο· και τώρα είναι έξισου μοντέρνος με την προσπάθειά του νά σχηματίση κάποιο θεμέλιο «για νά χτίση καινούργιες μικροκατοικίες», όπως θάλεγε ο ίδιος, ν' ανεγείρη καινούργια συστήματα ν' αντικαταστήση εκείνα που συνέτριψε ο πόλεμος. Σ' όλη του τη σταδιοδρομία ήταν αντιουλιστής, άφου ο ύλισμός γι' αυτόν άμβλύνει την εύαισθησία, αλλά θέλει το ξεπάστρεμμα όλων των λειψάνων των παλιών πίστεων και φιλοσοφιών, που παρεμποδίζουν την έλευθερη κίνηση των όρμεμψύτων και άποκhrύσει τον Χριστιανισμό και τον Πλατωνισμό με την ίδια καταφρόνηση. Είναι με λίγα λόγια, άναρχικός, αλλά άναρχικός μ' ένα δημιουργικό σκοπό: θα έπιθυμούσε νά βρῆ μία νέα θρησκεία.

Άφου έδω τον έξετάζουμε ως συγγραφέα πρόζας κι' όχι στίχων, δεν έχουμε δώσει παραδείγματα ποιημάτων του. Θα μπορούσαμε όμως ν' αναφέρουμε ένα απ' τά ποιήματά του που περιλαμβάνονται μέσα στο ρομάντζο του «Τό Μαθημένο Φεΐδι», αυτό το παράξενο όραμα ζωής και θανάτου, που περιέχει κάποια σχεδόν θερμή παρόρμηση προς το θάνατο, παρόμοια με κείνη που σε μίαν έξοχη μελέτη του, ανακάλυψε στον Walt Whitman.

Τά ποιήματα αυτά, καθώς είναι τοποθετημένα, συμβάλλουν σαν περιβλημένα με κάτι από τη μεγαλοπρέπεια και το μοιραίο των χωρικών της άρχαίας έλληνικής τραγωδίας. Είναι παράξενο που παρατηρούμε έδω, έν αντιδιαστολή με την έντονη πραγματιστική πρόζα του βιβλίου, μίαν έσκεμμένη, Σουϊνμπουργική στάση προς τις φευγαλέες εικόνες:

Ό Κύριος του Ηρώϊνου Άστρου
Στεκόταν ανάμεσα στη μέρα και τη νύχτα:
Σάν πουλι που άνασηκώνει τά φτερά και στέκεται
Με τη λάμψη του σκότους προς την άριστερή του πλευρά
Πρόβαλε τό Άστρο της Άυγῆς.
Νάμαι! Πάντα είμαι δώ!
Μακριά στού χώρου τό κενό

Ψηλαφῶ τὰ φτεροῦ τῆς ἡμέρας
 Καὶ ρίχνω στὸ πρόσωπό σας τὸ φῶς.
 Τ' ἄλλα φτερά ψηλαφοῦν μές στὸ σκοτάδι
 Μὰ ἐγὼ στὴ θέση μου βρίσκομαι πάντα
 Ναὶ βρίσκομαι πάντα ἐδῶ. Εἶμαι ὁ Κύριος
 Εἰς ἀπάσας τὰς ὁδοὺς. Καὶ οἱ θεοὶ ἀνάμεσ' ἀπ' τοὺς ἀν-
 [θρώπους]

Μὲ διακρίνουν ὅπ' τῶν φτερῶν μου τὶς ἀστραπές.
 Μὲ βλέπουν μὰ καὶ πάλι ὕστερα μὲ χάνουν
 Μὰ νάμαι! Εἶμαι πάντα ἐδῶ
 Πολὺ σιμὰ
 Τὰ πλήθη δὲ μὲ διακρίνουν
 Βλέπουν μόνο τὸ κυμάτισμα τῶν φτερῶν,
 Τὸ πηγαινε ἔλα τῶν πραγμάτων,
 Τὸ ψῦχος καὶ τὴ θερμότητα.
 Σᾶς ὅμως ποὺ μὲ βλέπετε ἀνάμεσα
 Ἄπ' τὰ τρεμουλιάσματα τῆς νύχτας καὶ τῆς μέρας
 Σᾶς καθιστῶ Κυρίου τῆς Ὀδοῦ
 Τῆς Ἀοράτου.

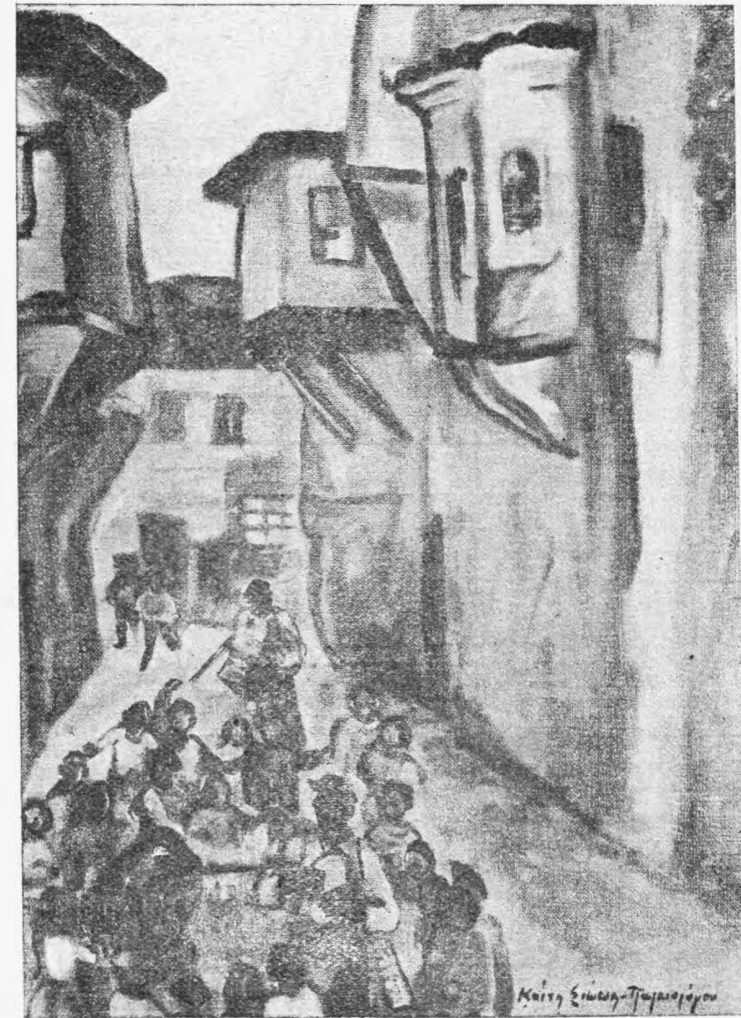
Τὸ μονοπάτι ἀνάμεσ' ἀπ' τοὺς κόλπους τοῦ σκότους καὶ
 [τὰ βάραθρα τοῦ φωτός.
 Τὸ μονοπάτι ποὺ μοιάζει σὸν φεῖδι ποὺ ξεγλυστρεῖ καὶ
 [φεύγει,
 Σὰν τὸ μάκρος ἐνὸς φυτηλιοῦ δυναμίτιδος ποὺ θ' ἀναφλέξει
 Τὴν ὕλη τοῦ σκότους, ποὺ ἐκκρήννυται καὶ φωτίζει δρό
 [γυρα...

Εἶμαι πολὺ πιὸ πέρα
 Ἄπ' τοὺς ὀρίζοντες τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Πάλης.
 Σὰν ἓνα ἄστρο, σὰν μία λίμνη
 Ποὺ ἀποκαθαίρει τοὺς Κυρίου τῆς ζωῆς.»

Θᾶθελα μ' αὐτῶν τῶν στίχων τὴν ἠχώ στ' αὐτιά σας νὰ
 χωριστοῦμε ἀπ' τὴν συντροφιά του.

Ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Echanges»
 — κείμενο Ἀγγλικό. —

Μετάφραση: ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

ΚΑΙΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ — Θεσσαλονίκη, Ἐλαιόχρωμα.

ΖΩΗ

*Σὲ μιὰ Σαχάρα μόνον ὁδοιποροῦμε,
Σφίγγες, Δαιμόνοι ποῦ γελοῦν σαροδόνια,
συνθηματικὲς λέξεις, ἐναγώνια
περίτρομα ὄντα ποῦ σὺ χάος τραβοῦμε.*

** Ἄλυστα αἰνίγματα ἔναι ὅ,τι κι ἂν ποῦμε,
ἐφιαλτικὲς κραυγὲς στοῦ ὕπνου τὰ βάρη.
Ἔβιαστε ἀρχαῖες περγαμνῆς ποῦ ἐχάθη
τὸ κλειδί τῆς γραφῆς νὰ διαβουστοῦμε.*

*Ψηλαφητὸ σκοτάδι μᾶς σκεπάζει,
ἀκατοίκτος τόφου εἶναι οἱ ψυχὲς μας
ἀνάθεμα, κατάρτα οἱ προσευχὲς μας,
θηρίο ἢ θέλψη μας ποῦ ἀγρία σὺρλιάζει.*

*Μιά νύχτα σὲ σατανικὸ μεθύσι
ἕνας Κινέζος ποῦ σὺτε κὰν μᾶς ξέρει
στὴν καρδιά μας καρφώνει ἕνα μαχαῖρι
καὶ πὰ ἢ πληγὴ μας δὲν μπορεῖ νὰ κλείσει.*

ΜΗΝΑΣ ΔΗΜΑΚΗΣ

PAUL VERLAINE

Η ΕΣΠΕΡΑ

*Κόκκινη στέκει σὸ ὄλον ὁρίζοντα ἢ σελήνη
ἀχνίζοντις ξαπλώνεται ἢ πεδιάδα σκοτεινὴ
σὲ μιὰν ὀμίχλη ποῦ τρελλὰ χορεύει κι' ἢ φωνὴ
τοῦ βάρταχου μὲς στὰ φυτὰ μι' ἀνατριχίλα ἀφίνει.*

*Τὰ ὕδατινα ἄνθη γέροντας τὰ πέταλα σφαλνοῦν
ἀσάλευτες κι' ὄρθες οἱ λεῦκες ρίχνουνε μακρὰ τους
τὸ σκοτεινὸ προφίλ τῆς ἀκαθόριστης θωριάς τους
καὶ πρὸς τοὺς θάμνους κάποιες λαμπυρίδες τριγυροῦν.*

*Οἱ κουκουβάγιες ποῦ ξυπνοῦν ἀθόρυβα ἀπὸ πέρα
μὲ τὶς φτεροῦγες λάμνουν στὸν αἰθέρα τὶς βαρεῖες,
καὶ πλημμυρίζει τὸ ζενιθ βουβὲς ἀναλαμπές.
Λευκὴ ἀναδύεται ἢ Ἀφροδίτη κι' εἶν' ἢ εὐπέρα.*

Μετάφρ. ΤΑΚΗ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ

ΠΑΡΕΝΘΕΣΕΙΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

Μοῦ φαίνεται πὼς ἔφτασε ὁ καιρὸς, ὁ πολιτισμὸς μας ὠ-
ρίμασε τόσο, ὥστε νὰ εἶναι φυσικὸ καὶ δικαιολογημένο τὸ θάρ-
ρος μας νὰ διατυπώσουμε μιὰ τέτοια γνώμη γιὰ τὶς μέλλου-
σες πραγματικότητες. «Ἡ κάθε καινούργια ἀρχὴ θὰ γίνεται
ἀπὸ τὴν ποίηση.»

“Ὅταν μιὰ θὰ εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς ὕπαρξής μας, μιὰ ἢ δυ-
νατὴ εἰκόνα τοῦ βίου μας, τότε μονάχα ὁ λόγος θ' ἀποχτήσῃ
τὴν καθολικὴ του, πρωταρχικὴ καὶ πλέρια, σημασία. Τότε ὁ
ἴδιος λόγος θ' ἀποκαλύψῃ τὴν ἀπέραντη—ποῦ σήμερα μῆτε πι-
στεύεται ἀπ' τοὺς πολλοὺς—ἀπόστασή του ἀπὸ τὴ γλώσσα.
Καὶ τότε θὰ ταυτῆσῃ τὴν τύχη του μὲ τὴν τύχη τῆς ποίησης,
τῆς ἀδιάσπαστης ἀκέραιας ποίησης.

Θᾶθελα νὰ τὸ καταλάβουν, τούλάχιστον οἱ ποιητές, πὼς
ὅποια δημιουργία δὲ στρέφεται πρὸς τὸ μέλλον, δὲν εἶναι δη-
μιουργία ἀλλὰ χαμένος καιρὸς· χαμένος καιρὸς ὅπως κάθε
ζωὴ ποῦ δὲν προεκτείνεται ποῦ δὲ ρίχνει ρίζες γιὰ ἄλλες ζωές,
γιὰ μιὰ διαρκέστερη ὕπαρξη. Ἡ ἀγάπη μας, κάλλιο ἢ προσή-
λωσή μας πρὸς τὸ μέλλον, δὲν εἶναι προϊόν αὐταπάτης ἢ εὐ-
πιστίας· εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ διαγούμε σοβαρὰ κι αὐτὸ
τοῦτο τὸ χαμερπὴ βίον μας, νὰ νιώσουμε τὸ χρέος ἐκεῖνο ποῦ
στηρίζεται στὰ πιὸ γερὰ θεμέλια. Γιατὶ τὸ μέλλον δὲν εἶναι
ἄλλο παρὰ ἡ πεποίθησι πὼς ὁ ἄνθρωπος θὰ ζήσει· καὶ στὸν
ποιητὴ τὸ ὄραμα μιᾶς τέτοιας σήμερα ἀνέφικτης ζωῆς.

ΓΙΑ ΜΙΑΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ

“Ἐνα μυθιστόρημα εἶναι πάντα κάτι τὸ καθυστερημένο
ἀγνάντια σὸ ἰδανικὸ, στὴν πιὸ τίμια πραγματικότητα ὅπου ὁ

άνθρώπινος νοῦς μπορεῖ ν' άνυψωθεῖ. Εἶναι ζωή, δηλαδή ὕλικό γιὰ τὸ πνεῦμα, ὄχι τὸ ἴδιο τὸ πνεῦμα. Ἴσως ἡ μόνη ζωή, ποῦ στοῦ μέλλον θὰ παραδεχόμαστε, γιὰ τὸ μέλλον μονάχα ἡ τέχνη, δράση ποῦ τὴν κατευθύνει ἡ συνείδηση, θὰ εἶναι πραγματικότητα.

Τὸ μυθιστόρημα γυρεύει μιὰν ἀρχιτεκτονική, γιὰ νὰ εἶναι ὁρατὸ στὰ μάτια τοῦ πλήθους, καὶ σ' ἐκεῖνο τὸ πιὸ *καλλιεργημένο* πλήθος ποῦ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ μυθιστοριογράφος· δὲν ἀρκεῖ ὁ νοῦς μας, ἀλλὰ κ' οἱ αἰσθήσεις μας χρειάζεται νὰ φτάσουν ἴσαμε τὸ μυθιστόρημα... Ὅπως γίνεται γιὰ τὴ ζωή.

Τὸ μυθιστόρημα—ποίημα· ἀνέφικτο ἰδανικὸ σήμερα, ποῦ ἡ ζωὴ ἔχει τόσα νὰ μᾶς μάθει ἀκόμα· καὶ γι' αὐτὸ περιττὴ φαντασιοπληξία.

ΠΟΙΑ Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ;

Στὸ ποίημα τὸ αἰσθημα δὲ χωρίζει ἀπὸ τὴ σκέψη, κάθε μῦθος τῆς σύνθεσης ὄντας λόγος. Ἡ αὐτοκυριαρχία ποῦ πρεσβεύει ἕνας Valéry, σὰν ἐξουσία τοῦ τεχνίτη πάνω στὴν τέχνη του, ὀφείλει νὰ παραμείνει ἀδιαίρετη· νὰ μὴν ἀφίνει τόπο σ' ὅποια ἀμφιβολία, σ' ὅποιο δυϊσμὸ ὑποκειμένου—ἀντικειμένου, ποιητῆ—ἀνθρώπου, ἢ ἔστω, ποιητῆ καὶ ποιήματος, γιὰ τὴν εἰσχωροῦνε εὐκολὰ στοιχεῖα ξένα κατὰ τὴν πηγὴ τους στὸν καθαυτὸ λυρισμὸ, ὅπως λ. χ. ὁ ὑπεροπτικὸς σκεπτικισμὸς ἢ ὑπεροπτικὴ ματαιοδοξία τοῦ παιχνιδιοῦ· νοήματα καὶ διαθέσεις ποῦ μολύνουν κάθε ἀγνότητα ἔμπνευσης, ἀποτεμαχίζοντας τὸν ἴδιο τὸν ποιητῆ! Καὶ λέγοντας αὐτὰ περιγράφω χωρὶς νὰ τὸ θέλω ποιὰ εἶναι ἡ καταδικὴ τῆς ποίησης τοῦ ἴδιου τοῦ Valéry.

Ἀκριβῶς γιὰ τὸ ποιητῆ δὲ διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, δικαιολογεῖται ἐκείνη ἡ αὐθόρμητη ἀποστραφὴ μας ἀπὸ ποιητῆς ποῦ, νὰ μὲν ἐκτιμοῦμε σχετικὰ μὲ τὸ περιβάλλον μὲ τὴν ἐποχὴ ὅπου ἔζησαν, ἀλλὰ τὸ ἔργο τους σὰ σύνολο μᾶς δείχνεται στεῖρο· σκέπτομαι ἕναν Mallarmé, ἕναν Καβάφη..

Ὁ ποιητῆς ποῦ περιορίζει θεληματικὰ τὸν ἑαυτὸ του σὲ μιὰ τουρ δ'ivoire καὶ περιφρονεῖ τοὺς συνανθρώπους του, la tribue τὴ ἰσχνὸς ἄνθρωπος! Μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ χρόνου ποῦ τόσες θέες ξελαγαρίζει, ἔρχεται στὴν ἐπιφάνεια ἢ βαθύτερη ἀδυναμία τοῦ ποιητῆ (καὶ δὲν ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας μονάχα τοὺς Mallarmé καὶ Καβάφη) νὰ ζήσει ἀνάμεσα στοὺς συγχρόνους του, ν' ἀντιληφτεῖ τὰ γόνιμα μηνύματα ποῦ κάθε ἐποχὴ περικλείει. Κατ' ἀνάγκη ἕνας τέτοιος ποιητῆς καὶ σὰν ποιητῆς θὰ εἶναι ἰσχνός, θὰ γίνεῖ grécieux· ἀδιάφορο· ἂν θ' ἀποχτήσῃ θυμαστὲς καὶ μαθητῆς, ἀδιάφορο ἂν γνωρίσει μέχρι κεῖ ποῦ δὲν παίρνει, τὰ μουσικὰ τῆς τέχνης του· αὐτὴ ἡ αὐτογνωσία δὲν ὀφελεῖ, γιὰ τὴ μιὰ τέτοια τέχνη δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει...

Κάθε μῦθος τῆς σύνθεσης εἶναι λόγος, εἶπα. Ἄλλὰ αὐτὸ δὲ συμβαίνει μονάχα γιὰ τὸ αἰσθημα δὲ χωρίζει ἀπὸ τὴ σκέψη. Ὁ λόγος ποῦ διέπει τὸν ποιητῆ εἶναι συμφυῆς μὲ τὸ λόγο ποῦ διέπει ὀλάκερη τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία· ὅταν κανεὶς ἀρνεῖται τὸν ἴδιο τὸν λόγο ὅποια μορφή κι ἂν πάρει· ἢ ἀνταπόκριση ποῦ ἐγὼ τονίζω εἶναι αἴτημα τῆς παρουσίας τοῦ πνεύματος, ἂν φυσικὰ τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι γιὰ μᾶς μιὰ κενὴ παράσταση καὶ μιὰ κούφια ἔννοια.

Ἄλλὰ «ὁ λόγος ποῦ διέπει τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία» σὰν τὸν πλησιάζουμε, τὶ ἀποκαλύπτει; Ἐκεῖνο ποῦ σὲ ἄλλην ἐποχὴ λέγανε «εἰμαρμένη». Ἄν συλλάβουμε σὰ μιὰν εὐθεία τὸ δρόμο τῆς ὅλης ἀνθρώπινης ἱστορίας, σὲ τούτῃ τὴν εὐθεία ἀπαντάει ἡ ποίηση συγκρατώντας τὰ πιὸ καθαρά μνημεῖα τοῦ δρόμου, καὶ τὰ πιὸ καθαρά μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλα ἀπὸ κεῖνα ποῦ «ἀενάως» ὀρμᾶνε μπροστά; Ἐδῶ ἡ ἔννοια τῆς ποίησης—προφητείας, ἔρχεται σὰν ἄμεσο ἐπακόλουθο, σὰν πλέρια κατανόητη τοῦ μυστηρίου τῆς ποίησης· ἀκόμα καὶ ἡ αἴγλη αὐτῆς, λαβαίνει στὰ μάτια μας μιὰ πιὸ σωστὴ μορφή.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ

Βλέπε Μ. Η. Μάρτιος 1936

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΟΙΗΣΗ

ΑΛ. ΦΩΤΙΑΔΗ «Μύθοι»

Πάμε πολύ πίσω, στον πρωτόγονο άνθρωπο.

Γιὰ τὸν πρωτόγονο, πίσω ἀπὸ κάθε στοιχείο: δέντρο πέτρα, σύννεφο, ἔμφυχο, κρυβόταν μιὰ δύναμη ἰκανὴ νὰ ἐμπνεύσῃ φόβο ἢ ἐλπίδα. Ὁ ἄνθρωπος ἔδωκε στὰ στοιχεῖα αὐτὰ μορφή ἀνθρώπινης βίωσης, ἔπλασε τὴν ἱστορία τους, ἔπλασε τοὺς μύθους τοὺς φυσικοὺς καὶ τοὺς ζωϊκοὺς. Καὶ ἄφησε νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ μέσα τους οἱ θεοί, ἀντικατοπτρισμός τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν φόβων του. Τὴ μυθικὴ ζωὴ τους τὴν πέρασε μέσ' ἀπὸ τὴ μαγεία καὶ τὸ θαῦμα. Καὶ πίστεψε στοὺς θεοὺς, τοὺς μορφικοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν φόβων του, καθὼς ἡμεῖς σήμερα πιστεύουμε στὰ ὄνειρά μας.

Τὰ φυσικὰ στοιχεῖα ἀπέκτησαν μιὰν ἱστορία καὶ αὐτὴ ἐμποτισμένη ἀπὸ θαῦμα καὶ μαγεία ὑπῆρξε ἡ πρώτη θρησκευτικὴ ἱστορία, ἱστορία Θεῶν. Ἐδῶ πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι οἱ φυσικοὶ αὐτοὶ μῦθοι, ἡ θρησκευτικὴ ἱστορία τῶν φυσικῶν θεοτήτων, ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στερημένη ἀπὸ στοιχεῖα «ἠθικά» ξένη πρὸς κάθε ἠθικὸ παραδειγματισμό. Καὶ ὄχι μόνον οἱ φυσικοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ζωϊκοὶ μῦθοι, οἱ ὁποῖοι ἀποσπάρθηκαν ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ ἀναπτύχθηκαν αὐτοτελῆ ὅταν ἡ κοινωνία προχώρησε ἀπὸ μιὰ ἀνιμιστικὴ πρὸς μιὰ τοτεμικὴ περίοδο.

Στὴν τοτεμικὴ περίοδον πού λατρεύθηκαν τὰ ζῶα ὡς γενάρχεις ἀναπτύχθηκε ἡ ἰδιαίτερη μυθολογία τῶν γεναρχῶν — ζῶων. Ἀλλὰ καὶ οἱ ζωϊκοὶ αὐτοὶ μῦθοι χαρακτηρίζονται στὴν ἀρχὴ τους ἀπὸ μιὰ ἠθικὴ ἀδιαφορία.

Οἱ ζωϊκοὶ αὐτοὶ μῦθοι οἱ ἠθικοὶ, ἀδιάφορο, εἶναι ἡ πρώτη μορφή τῶν ἔπειτα τυπικῶν «αἰσωπειῶν» μύθων. Ὅταν ἡ τοτεμικὴ περίοδος ξεπεράσθηκε, οἱ μῦθοι τῶν ζῶων ἐμφανίζονται ἐμποτισμένοι ἀπὸ πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ στοιχεῖο. Τὸ πνευματικὸ στοιχεῖο εἶναι ἡ ἐλαφρὰ εἰρωνεία πού τοὺς διέπει, τὸ δὲ ἠθικὸ ὁ παραδειγματισμός. Ἀλλὰ πῶς ἔγινε αὐτὴ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ καθαρὰ περιγραφικὸ πρὸς τὸ πνευματικὸ; πῶς ἐμφιλοχώρησε ἡ εἰρωνεία; Ἡ ἐξήγηση βρίσκεται στὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀφελὴς ἀρχαῖκός ἄνθρωπος μετῆλθε μιὰ στάση κοροΐδευτικὴ ἀπέναντι στις δυνάμεις — ζῶα, τίς ὁποῖες ἔπαυσε, καὶ ὅταν ἔπαυσε νὰ

τίς φοβᾶται καὶ καθόσον ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸ συναίσθημα, τὸ φόβο, πῆρε μιὰ στάση πνευματικὴ, ἔκρινε, αὐτοέκρινε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ εἰρωνεύόμενος τὸν προηγούμενο ἑαυτό του, ἄρχισε νὰ εἰρωνεύεται τὸ αἷτιο τῶν φόβων του, τοὺς θεοὺς του, τὰ ζῶα.

Στοὺς μύθους λοιπὸν τοὺς ζωϊκοὺς ἔκαμε νὰ ὑπάρχη τὸ ζῶο πού εἶναι ἄξιο εἰρωνείας καὶ τοποθέτησε κανονικὰ ἕνα ἀκόμα ζῶο πού θὰ εἶναι: ἡ ἀφορμὴ νὰ καταγελασθῆ τὸ πρώτο. Τυπικὰ ὁ λύκος ἔγινε ὁ ἀνόητος, ὁ καταγέλαστος· ἡ ἄλεπού, ἡ πονηρὴ, μέσον γιὰ νὰ αἰσθανθοῦμε τὸ γελοῖο. Ἔτσι τυπικὰ ὁ ζωϊκὸς μῦθος ἀπόκτησε δυὸ πρόσωπα - ζῶα καὶ μὲ τὸ γεγονός, ὅτι ἀντιλαμβάνομαστε τὴ γελοιοτῆτα τοῦ ἑνός, ἡ στάση μας ἔγινε πνευματικὴ. Σὺγχρονα ὅμως τὰ δύο αὐτὰ τυπικὰ ζῶα ἀποκοτῶν κάποια προσωπικότητα, κάποιο ἦθος, κάποιο χαρακτήρα. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπὸ τὸ καθαρὰ πνευματικὸ, τὸ εἰρωνικὸ στοιχεῖο, μεταβαίνουμε στὸ ἠθογραφικὸ, στὸ στοιχειωδῶς καλλιτεχνικὸ, γιὰ τὸ λόγον, ὅτι τὰ δρῶντα ζῶα δὲν εἶναι παιὰ ἀπλῶς πνευματικὲς μονάδες, ἀλλὰ πρόσωπα μὲ ὠρισμένο ἦθος Μοιραῖα τώρα, ἀφοῦ τὸ γέλοιο—ἀντιθετα μὲ τὸ δάκρυο, πού εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀτομικὸ, ἐσωτερικὸ στοιχεῖο—εἶναι στοιχεῖο κοινωνικὸ, ἀναπτύσσεται δηλ. στις σχέσεις μας καὶ τὴ συνάφειά μας ἀπέναντι τῶν ἄλλων, ἀφοῦ μὲ τὸ γέλοιο τιμωροῦμε τὸν ἀντικρυνό μας, καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ τυπικοῦ μύθου τὸ λύκο, ξεβγαίνει ὁ ἠθικὸς παραδειγματισμὸς αὐτόματα, ἀπὸ μιὰν ἀνάγκη τοῦ μυαλοῦ μας νὰ γενικεύσουμε τὸ παράδειγμα: εἶναι σὰν νὰ λέμε: κοίταξε νὰ μὴν πάθης ὅτι ἔπαθε ὁ λύκος.

Πιθανῶς λοιπὸν ὁ ζωϊκὸς μῦθος πῆρε αὐτὲς τίς μεταμορφώσεις καὶ ἔγινε μιὰ διήγησι σύντομη πού περιέχει πρόσωπα μὲ ὠρισμένο τυπικὸ ἦθος, ἕνα περιστατικὸ ἄξιο νὰ τὸ καταγελάσῃ κανεὶς ἀλλὰ καὶ νὰ διδαχθῆ ἀπ' αὐτὸ, καὶ ὁδηγεῖ τὸ πνεῦμα μας σὲ μιὰ στάση πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ. Ἀλλ' ἀκόμη πρέπει νὰ προστεθῆ ἡ ὀρθολογικὴ μορφή, τὴν ὁποία παίρνει ἡ διήγησι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιότερη μορφή τῶν μύθων, ὅπου ἡ συνάρτησι ἦταν ἀπλῶς συνειρμικὴ καὶ ὄχι αἰτιοκρατικὰ ἀναγκαῖα.

Τώρα πρέπει νὰ ποῦμε, ὅτι τὸ ἔτσι κατασκευασμένο μυθολογικὸ ἀνέκδοτο, πρῶτος τύπος τοῦ ρασιοναλιστικοῦ, τοῦ ὑποταγμένου στὴ λογικὴ καὶ συνεπῶς ἀνεκδότου, εἶναι δημιούργημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν ρασιοναλιστοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔβγαλε ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς συνειρμικοὺς καὶ ἀμορὰλ ζωϊκοὺς μύθους μιὰ διήγησι λογικὰ συγκροτημένη καὶ κατατείνουσα σὲ ἠθικὰ τέρματα. Ἔτσι ὁ ζωϊκὸς μῦθος γίνεται ἡ πρώτη λαϊκὴ πεζογραφία, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς μύθους γεννιέται στὴν Ἑλλάδα ὁ μῦθος τῶν ἡρώων καὶ τῶν θεῶν, ἡ πρώτη λαϊκὴ ποίησι, ἡ ἐπικὴ.

Οὐσιαστικὰ λοιπὸν οἱ ζωϊκοὶ μῦθοι ἀνήκουν στὴν πεζογραφία ἔτσι πού διέπονται ἀπὸ αὐστηρὰ λογικοκρατικὸ στοιχεῖο, τὸ δὲ γεγονός, ὅτι ἀντὶ ἀνθρώπων ἔχουμε ζῶα δὲν ἀρκεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ζωϊκὸ μῦθο ὡς ποίησι δηλ. ἔργο τῆς φαντασίας: ἔργο τῆς φαντασίας δὲν εἶναι,

διότι τὰ ζῶα εἶναι ἀπλῶς συμβατικές ἀντικαταστάσεις ἀνθρώπων, διότι τὰ ζῶα δὲν ζοῦν καὶ δὲν ὑπάρχουν ὡς ζῶα ἀλλὰ ὡς ἄνθρωποι. Ἀκόμα ὁ ζωϊκὸς μῦθος δὲν εἶναι ποίηση μὴ τὴν στιχουργία ποῦ μπορεῖ νὰ περιέχη καὶ τὴν τροπικὴ ποιητικὴ ἔκφραση δηλ. μὴ τὸν ποιητικὸ διάκοσμο, ἀφοῦ ἡ βάση του δὲν εἶναι ἡ φαντασία, ἀφοῦ στὸ ζωϊκὸ μῦθο κυρίαρχο στοιχεῖο εἶναι τὸ πνευματικὸ καὶ τὸ ἠθικόν.

Ἡ ἀξία λοιπὸν ἐνὸς μῦθου εἴτε αὐτὸς εἶναι τοῦ Αἰσώπου εἴτε τοῦ La Fontaine καὶ τοῦ Kriloff, εἴτε τοῦ Φωτιάδη, δὲ θὰ βρῆται στὰ ποιητικά, τὰ λυρικά στοιχεῖα του, ἀλλὰ στὰ πνευματικά, ἀφοῦ ὁ μῦθος κυβερνᾶται ἀπὸ τὴ λογικὴ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ φαντασία, τὸ συναίσθημα.

Τὸ οὐσιαστικὸν στοιχεῖο ἐνὸς μῦθου εἶναι πεζογραφικόν: ὁ μῦθος εἶναι ἓνα ἀρχαῖκόν ἀνέκδοτο, ἓνα μασάλι παρμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ζῶων. Ἡ ποίηση παρουσιάζεται ἐπικουρικῶς μετὰ τὴν transposition, τὴ μετάθεσιν τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον στὸ ζωϊκόν, μετὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μιλάει μετὰ εἰκόνες, μετὰ τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ μῦθος εἶναι μιὰ ὁλόκληρη μεταφορά. Ὅ,τι εἶναι δευτερεύον στὸ μῦθο δὲν πρέπει νὰ παρουσιάζεται ὡς πρωταρχικόν: ὅς τὸ ξαναποῦμε: ὁ ζωϊκὸς μῦθος εἶναι μόνον ἓνα ἀρχαῖκόν πεζογράφημα.

Ὁ κ. Φωτιάδης γράφει τοὺς ὡραίους ἄλλως μῦθους τοῦ ἀπάνω στὸ κλασσικὸ σχέδιο, ὡς πρὸς τὴ θέσιν, τὴ διάρθρωσιν, τὰ μέσα, καὶ δὲν νεωτερίζει. Ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ νεωτερίσῃ κανεὶς. Ἐκεῖ ποῦ χωρεῖ πρωτοβουλία εἶναι κυρίως στὴν πνευματικὴ διαχείρισιν. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Shaw θὰ ἦταν ἓνας νεωτεριστὴς μυθογράφος, διότι βλέπει καὶ ἀντιλαμβάνεται κατ' εὐθείαν καὶ χωρὶς παρεμβολῆς τὴ σημερινὴ ζωὴ μετὰ τὸ δικόν του πνεῦμα καὶ ἀνακαλύπτει τὰ τρωτά της. Θὰ ἤθελα πολὺ, ἀφήνοντάς μετὰ μέρος τὴν καθιερωμένη πνευματικὴ στάσιν ἀπέναντι στίς αἰώνιες ἀτέλειες τῶν ἀνθρώπων, ὁ κ. Φωτιάδης νὰ μᾶς ἔδινε τὴν προσωπικὴν του στάσιν ἀπέναντι στίς τωρινὰς ἀτέλειες τῆς κοινωνίας. Τότε θὰ δεχόμεθα ὅτι ὁ κ. Φωτιάδης δικαιολογεῖ ἐντελῶς τὴν ἔκδοσιν τῶν μῦθων του. Δὲν ἀρκεῖ νὰ γράψῃ κανεὶς ὁμορφα πρᾶγματα, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ μπορῇ νὰ βλέπῃ μετὰ δικόν του τρόπον. Ἀλλ' ἐγὼ τουλάχιστον δὲ διακρίνω πούθεν κατὰ πού νὰ μὴ φανερώσῃ τὸ σπᾶσιμον τοῦ συνηθισμένου καὶ τὸ ἀνοιγμὸν ἐνὸς καινούργιου προσωπικοῦ, ἔστω καὶ στὸ σημεῖον τῆς προσπάθειας ἀκόμα, δρόμου.

Αὐτὰ ὅλα δὲ σημαίνουν ὁμῶς ὅτι ὁ κ. Φωτιάδης ἔκαμε ἓνα ἔργον ἀνάξιον. Ἐκεῖνο ποῦ θέλω νὰ τονίσω καὶ ποῦ ἀποτελεῖ κατὰ τὴ γνώμην μου κατὰ ξεχωριστὸν στοῦς μῦθους τοῦ εἶναι ἡ ζωηρότητα, ἡ λιτότητα τῶν μέσων, ἡ κλασσικότης τῶν θέσεων, εἶναι ἡ ἰκανότης του νὰ φθάσῃ πολλὰς φορές, μετὰ τὰ μέσα αὐτά, τὰ πρότυπα τῶν μεγάλων κλασσικῶν μυθογράφων. Ὁ κ. Φωτιάδης ἐκφράζει ἀριστοτεχνικὰ τὸ μῦθο.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ «Λαθάνει καὶ ἔρεϊκια.» Ἀλεξάνδρεια, 1936.

Ἐλαβα τ' ὀλιγοσέλιδο αὐτὸ βιβλίον μετὰ σελίδας κομμένες, ξεφυλισμένον καὶ διαβασμένον προφανῶς ἀπὸ κάποιον τῆς συντροφίας. Κι ὄχι μόνον διαβασμένον, ἀλλὰ σχολιασμένον σ' ἓνα περιθώριον μ' αὐτὰ τὰ λίγα: «Ah!...vous êtes poète!...Vous n' écrivez pas quelque chose en prose monsieur... (A. France) καὶ ἄλλου πάλιν μετὰ τούτου: «καὶ τότε Φω. κυλίδευ». Τὸ πρᾶγμα κίνησε τὴν ἀγανάκτησίν μου, γιατί ἂν ὑποθεθῆ πῶς ὁ ὑπαινιγμὸς τοῦ Φωκυλίδου δικαιολογεῖται κάπως μετὰ τὴν ἐπίμονον σὲ κάθε σελίδα ἐπανάληψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητῆ, τ' ἀνέκδοτο, ἀντίθετα, τοῦ France περικλείει ἀρκετὴ δόσιν κακεντρέχειας, μιὰ ποῦ γίνεται σὺν κάθε ἀναγνώστῃ ἀντιληπτὸν πῶς δύσκολον μποροῦν νὰ γραφοῦν πεζὰ πρᾶγματα ποῦ νὰ πλησιάζουν τὴ χάριν τούτης τῆς στροφῆς:

«Φύτρωσε ἓνα κρίνον στὸν βουνοῦ τὴν ῥάχιν
καὶ σκορπᾶ περίσσειαν τῆς βωδίας τριγύρω.
Συντροφία τοῦ μόνου ἔρεϊκιῶν καὶ βράχου
καὶ τ' ἄρνιᾶ ποῦ βόσκουν κάπου ἐκεῖ ἓνα γύρω».

κι αὐτῆς πρὸς τὸ τέλος:

«Τὴν τύχην σας ἀναλογιέμαι (τῶν στίχων καὶ τῶν
ὡς κάποτε ἔλθῃ τὸ μοιραῖον, χειρογράφων)
ποῖος φούρνος τάχα θὰ σᾶς κάψῃ,
σὲ ποιὸν θὰ πουληθῆτε Ἐβραῖον».

Ὡς τόσο γὰρ τὸν ποιητὴν αὐτὸν θὰ ἴταν σκληρὴ καὶ ἄδικη ἡ εἰρωνεία. Ἄν δὲν ἔχει μεγάλα πετάγματα, ἂν δὲν ἀνυψώνεται πολὺ πᾶνω ἀπὸ τὸ ἀνιερὸν παράπονον τῆς στιγμῆς, ἂν οἱ εἰκόνες τοῦ εἶνε παρμένες ἀπὸ μιὰ μέτρια ἢ καὶ μικρὰ ἔκτασιν, ξέρετε νὰ δώσῃ μ' ἀπαλὴ μελαγχολία, μετὰ τόνους εὐγενικὰ νοσταλγικοῦς τὸ αἶσθημα τῆς ματαιότητος κάποιου ζωῆς, τῆς ζωῆς του ἴσως, ποῦ πέρασε «δίχως ἥλιον, μετὰ συγγενεῖν καὶ βροχονέρι...», καὶ τώρα πᾶν νὰ σβύσῃ, «σ' ἀπανεμίᾳ, γὰρ σὲ μεῖντάνι» ἀδιάφορον ποῦ, δίχως κραυγῆς, δίχως θόρυβου, δίχως ἠχῶν, πονεμένα, συγκινητικά.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΑΛΚΗ ΚΑΣΤΡΙΤΗ. «Ἀῦρες καὶ Θύελλες»: Ἀθήνα 1936 (μετὰ διάφορους προλόγους, ἀφιερῶσεις καὶ ρητά).

Ὁ ποιητὴς ἔχει ἐκδοθεῖ καὶ ἄλλα βιβλία: σάτυρες, δράματα, συλλογῆς ποιημάτων. Πρόκειται ἀσφαλῶς νὰ συνεχίσῃ τὴν παραγωγὴν του καὶ νὰ συμπληρώσῃ σιγά-σιγά μιὰ ἀξιόλογον ποσοτικὰ ἔργασιν. Ἡ τὸς πολυγραφία δὲν τοῦ ἐπιτρέπει τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον τῶν ὄσων δημοσιεύει καὶ ἀφήνει ἔτσι τὴν φροντίδα αὐτῆς σὲ ἄλλους ποῦ θὰ τὸν διαβάσουν. Φρονῶ ὁμῶς πῶς δὲν εἶνε διόλου δίκαιον μῆτε κατορθωτὸν νὰ διαλέγῃ κανεὶς μέσα σὲ χιλιάδες στίχων ἓναν λιγώτερον ἀπ' τοὺς ἄλλους ἀκαλαίσθητον καὶ ἀνόητον γὰρ νὰ διαπιστώσῃ ἀφῆνης πῶς ἡ πολυγραφία τοῦ κυρ. Καστρίτη—ἡ σκόπιμα ἀφιερῶμένη μάλιστα σὲ σημαίνοντα πρόσωπα—δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὴν οἰκογενειακὴν ἢ ἀτομικὴν ἔστω ἀνάγκην τοῦ ἴδιου....

ΑΛΚ. ΓΙΑΝ.

ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ «'Επιτάφιος» (Έκδοση Ριζοσπάστη), 'Αθήνα 1936

Δέν Ξτυχε νά διαβάσω τίς δυό προηγούμενες συλλογές τοῦ κυρίου Ρίτσου, τόν «Τρακτέρ» καί τίς «Πυραμίδες» (τήν τελευταία, δέν τήν ἔλαβε τὸ περιοδικό μας) καί δέν μπορῶ νά ὑποστηρίξω ἄν ὁ σημερινός «'Επιτάφιος» ἔρχεται ὡς συμπλήρωμα τῆς κοσμοθεωρίας του ἢ σημειώνει σταθμὸ ἐξέλιξης τῆς ποιητικῆς του ἰδιοφυΐας. Τὸ μικρὸ αὐτὸ φυλλάδιο ἔχει θέμα τὴν τραγικὴ σκηνὴ μιᾶς μητέρας ποὺ καταμεσῆς στοῦ δρόμο σκύβει καί δέρνεται πάνω στοῦ ματωμένο κορμὶ τοῦ δολοφονημένου γυιοῦ της. Γνωστὴ σκηνὴ ποὺ ξετυλίχτηκε στὴν Ἑγνατία ὁδὸ ἀρχῆς τοῦ περασμένου Μᾶη.

Τὸ θέμα—ἀνεξάρτητα τοῦ κοινωνικοῦ του περιεχομένου—εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μεγάλο, ἀποκτᾶει συνάμα μιὰ πανανθρώπινη συμβολικὴ ἔννοια καί θὰ μπορούσε νά γίνῃ ὁ ἀνανεωμένος μῦθος τῆς αἰώνιας πάλης τῶν ἀνθρώπων ποὺ πολεμοῦν καί πεθαίνουν θύματα τῆς νοσηρῆς νοοτροπίας, τῶν ὄσων νομίζουν κάθε φορά, σ' ὅποια ἐποχὴ καί μ' ὅποιον τρόπο, πῶς κρατοῦν τὴν τύχη τῆς οἰκουμένης στὰ χέρια τους καί πῶς εἶναι βαλμένοι ἀπ' ἄγραφο νόμο νά ρυθμίζουν τὴν πορεία της στοῦ ἄπειρο. Ἀλλὰ κυρίως ἡ τραγικότητα τοῦ μύθου ἀναβλύζει ἀπ' τὸ δράμα τῆς μητέρας, τῆς μάννας ποὺ ναι μονάχα μάννα—τίποτε λιγώτερο, τίποτε περισσότερο βέβαια δέν ὑπάρχει—καί κλαίει σάν μάννα καί δέρνεται καί σφαδιάζει πάνω στοῦ πτώμα τοῦ γυιοῦ της: δίχως κατευθύνσεις, δίχως ἐπιδιώξεις, δίχως προγράμματα, δίχως ἰδέες καί δίχως κοινωνικὴ σκοπιμότητα. Μ' αὐτὸ τὸ θέμα ἀρχίζει ὁ κύριος Γ. Ρίτσος, τὸν ἐπιτάφιό του. Καί βρίσκει στηρίζοντας πολλὰ στὴ μνήμη του, στὰ δημοτικὰ τραγούδια καί σὲ γνωστὲς μυριολιθογραφημένες παραστάσεις, μιὰ ἀρκετὰ ποικίλη ἐναλλαγὴ εἰκόνων ὡς ποὺ νά συγκινηθῆ στιγμὲς στιγμὲς ὁ ἴδιος καί νά δώσῃ μὲ ἰδιόρρυθμὴ φωνὴ τὴν ἐντύπωση πῶς κάτι ξυπνάει μέσα του καί πῶς τὸ κάτι αὐτὸ θὰ μπορούσε νά τὸ ἐκμεταλλεῖ μὲ πιὸ γόνιμα ἀποτελέσματα. Ἔπειτα ὅμως ὡσάν νά νοιώθῃ ὁ ποιητὴς πῶς ἀρκετὰ εἶπε γιὰ τὸ θέμα ποὺ τοῦ ἐνέπνευσε μερικοὺς ἄριστους στίχους, περνάει σ' ἄλλη ὑπόθεση. Παρεξηγεῖ τὰ πάντα θεληματικά. Παραχαράζει τὰ αἰσθήματα, ἀλλοιώνει τίς ἔννοιες, καί ἀρθρογραφεῖ ἀφόρητα κι ἀνώφελα.

Γιατὶ βέβαια δουλειὰ τοῦ ποιητῆ δέν εἶναι μῆτε ἡ ρητορεία, μῆτε ἡ προκήρυξη. Τοῦ ἀρκεῖ νά ναι—ὅσον φυσικὰ εἶναι—ποιητῆς.

Α. Γ.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗ «Κορφιάτικες ἱστορίες». Κέρκυρα, 1935.

Οἱ «Κορφιάτικες ἱστορίες» εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Κ. Θεοτόκη. Ὁ τόμος ἔχει ἐκδοθῆ ἀπὸ τὴν «Ἐταιρεία πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐπτανησιακῶν σπουδῶν» καί προλογίζεται ἀπὸ τὴν Κα Εἰρήνη Δενδρινουῦ.

Τὰ διηγήματα τοῦ τόμου εἶναι ἠθογραφίαι τῆς ζωῆς τοῦ χωριοῦ, ὡς ἓνα μέρος, περιγραφές τῆς καταθλιπτικῆς μοίρας ποὺ πιέζει τὴν ἐλληνικὴ ἐπαρχία. Δέν ὑπάρχει σ' αὐτὰ ἀκόμη ἡ κοινωνικὴ τοποθέτηση. Ἄλλ' ἂν τοὺς λείπη καί τὸ βάθος καί ἡ τοποθέτηση τῶν πραγμάτων μέσα σὲ μιὰ πλατύτερη πνευματικὴν ἀτμόσφαιρα, δέν εἶναι ὡστόσο στερημένα ἀπὸ ἀλήθεια. Μποροῦμε νά ποῦμε μάλιστα, ὅτι ὁ Θεοτόκης ἀργότερα, ὅταν ἐπεκτείνεται σὲ βαθύτερες ἀναζητήσεις, χάνει ἀπὸ φυσικότητα καί ζωὴ καί πραγματιστικὴ ἀλήθεια, στοιχεῖα ποὺ προικίζουν τὰ διηγήματα τοῦ τόμου αὐτοῦ. Τὰ κατοπινὰ του ἔργα, ἂν κερδίζουν ἀπὸ πνευματικὸτητα, παρουσιάζουν ὅμως τὸν κόσμον καί τοὺς ἀνθρώπους πλασμένους γιὰ μιὰν ἰδέα, καί αὐτὸς ὁ κόσμος καί αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι μᾶς παρουσιάζονται μὲ εἰλικρίνεια λιγώτερον παρὰ στίς ἀπλές «Κορφιάτικες ἱστορίες». Θὰ ἦταν εὐκταῖο, ὁ Κ. Θεοτόκης ξεπερνώντας τὸ ἠθογραφικὸ νά εἶχε φθάσει νά μᾶς δώσῃ ἔργα, ὅπου τὸ περιεχόμενο ζωῆς καί ἰδέας θὰ ἰσοζύγισαν.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΜΕΛΕΤΕΣ

Ι ΚΑΡΑΒΙΔΑ «Κράτος καί Παιδεία» 'Αθήνα 1935

Τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ κ. Καραβίδα συστηματικὰ συντεταγμένο διαιρεῖται σὲ δύο μεγάλα μέρη. Στὸ γενικὸ μέρος ὁ συγγραφέας κρίνει πρῶτα τὸν οὐμανιστικὸ σκοπὸ τῆς σημερινῆς Παιδείας στὴν Ἑλλάδα καί τὸν εὐρίσκει ὑψηλόν, ἀλλὰ καί ὡς τέτοιον, ἄφταστον. Μόνον ἓνας σκοπὸς ἀπτός, λέγει, μπορεῖ νά ἐνδιαφέρῃ καί νά ἐνθουσιάζῃ, ὅπως μποροῦν νά μᾶς ἐνδιαφέρουν καί νά μᾶς ἐνθουσιάζουν ὅλα τὰ πράγματα τῆς ἡμεσῆς πραγματικότητας ποὺ μᾶς τριγυρίζει. Ἄντι τοῦ ἀπώτερου ὑψηλοῦ σκοποῦ προτείνει ἄλλον, τὸν ὁποῖο πιστεύει πιὸ γόνιμον, διότι θὰ εἶναι ὄχι ἓνας σκοπὸς καθολικός, πάγκοινος καί πανανθρώπινος, ἀλλὰ ἀπλούστερα καί στενώτερα ἐλληνικός. Θὰ συνδέεται μὲ τὴν φυλὴν μας. Θὰ εἶναι αὐτὲς οἱ ἐπιδιώξεις τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς.

Τίς ἐπιδιώξεις τῆς φυλῆς μας ὡς σκοπὸ παιδευτικὸ τίς ἀναλύει 1) στὴ δημιουργία ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἢ πιὸ σωστά, νεοελληνικοῦ, στηριζομένου στὰ ἄμεσα καί πραγματικὰ δεδομένα τῆς φυλῆς μας. Περιεχόμενό του δὲ θὰ εἶναι ἡ προσπάθεια νά θαυμάσουμε τὴ φύση, τάση ποὺ ἔχει δοθῆ μόνον στίς μεγάλες καί πλούσιες ἐπικράτειες, ἀλλὰ νά δημιουργήσουμε ἀνθρώπους. 2) στὴν προσπάθεια νά δημιουργήσουμε δικὸν μας πολιτισμὸν, ἀποφεύγοντας δηλ. τὴν ἀντιγραφή καί τὴ μίμησιν. 3) στὴν τεχνικὴ δηλ. τὴν ἐπαγγελματικὴ μὀρφωση ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ μας.

Στὸ εἰδικὸ μέρος ὁ συγγραφέας μελετᾷ καί ὑποδεικνύει τοὺς τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ πραγματοποιηθῆ ὁ νέος σκοπός, τὸν ὁποῖο προτείνει.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Καραβίδα παρουσιάζει δεδομένα ἄξια προσοχῆς. Προσφέρει ἕνα νέον τρόπο τοῦ βλέπειν καὶ εἶναι τόσο περισσότερο ἀξιοπρόσεκτη, ὅσο προέρχεται ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο σκεπτόμενο, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπεχρέωθη νὰ ὑπακούσῃ στ' ὅ,τι ὑποχρεώνονται νὰ συνηθίσουν καὶ νὰ ὑπακούσουν οἱ εἰδικοί. Ἀποτελεῖ κατὰ ταῦτα μιὰν ἔκφραση τῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ ὅτι στὰ ζητήματα ποὺ εἶναι κοινῶς ἐνδιαφέροντος πολλὰς φορές ἡ γνώμη ἑνὸς μὴ εἰδικοῦ ἀπὸ τοῦ κοινῶς αἰσθημα πρέπει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποσοστὸ τῆς βασιμότητος καὶ τῆς ἀλήθειας ποὺ περιέχει, νὰ λαμβάνεται σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐξετάζεται μετὰ τὴν πρεπούμενη προσοχή. Ξαίρουμε πόσο ἡ συνήθεια νὰ σκέπτεται κανεὶς ὡς εἰδικὸς δεσμεύει τὸ πνεῦμα πολλὰς φορές, καὶ ὅτι ἡ γνώμη ἑνὸς τρίτου μπορεῖ συχνὰ νὰ περιέχῃ δεδομένα βásiμα καὶ ὠφέλιμα, διότι αὐτὸς ὁ τρίτος κατορθώνει ν' ἀποδώσῃ καλύτερα τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀνέκφραση ὡς τώρα ἐπιθυμία ἐκείνου, ποὺ ὀνομάζουμε περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΟΛΜΟΥ ΠΕΡΑΝΘΗ.—«Κώστας Κρυστάλλης» (λυρική βιογραφία) Ἀθήνα.

Στὴν πλοῦσια βιβλιογραφία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης, προστίθεται μιὰ ἀκόμα ἐρνασία: αὐτὴ ποὺ μᾶς δίνει ὁ πατριώτης τοῦ κ. Ὀλμης Περάνθη. Δὲν ἔχει τὴν ἀποκαλυπτικὴ μορφή μετὰ τὴν προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ βιογράφου, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐξαντλητικὴ σχεδὸν ὡς τώρα, ἀνάλυση τοῦ ἔργου τοῦ Κώστα Κρυστάλλη, ὅσο κυρίως εἶναι ἀξιοπρόσεχτη γιὰ τὴ στοργὴ μετὰ τὴν ὁποία ἀποκαθιστᾷ τὴν ἀκρίβεια μερικῶν πραγμάτων. Ἄς ποῦμε ἐν παρενθέσει, πῶς περιμένουμε πάντα τὴν ἀποκατάσταση τῶν ἀνακριβειῶν ἀπὸ τὸ φιλόλογο κ. Εὐάγ. Δημόπουλο, πατριώτη ἐπίσης καὶ μελετητὴ τοῦ ἔργου τοῦ Κρυστάλλη, ἔπειτα ἀπὸ ὅσα, ἐλάχιστα μόνο, ἀκούσαμε σὲ μιὰ περιουσιῇ του διάλεξη ἐδῶ. Παράλληλα ὅμως μετὰ τὴν ἀποκατάσταση αὐτῆ, ὁ κ. Περ. φωτίζει κάποιες πτυχὲς τῆς ἰδιαίτερης ζωῆς τοῦ ποιητῆ (ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ἴδιου τοῦ ἔργου, ὅπως ὁ ἔρωτάς του), καὶ ξαναφέρνει στὴν ἐπικαιρότητα τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς ποὺ προσπαθοῦσε ὁ ποιητὴς νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀναγνώρισή του μετὰ τὴ συμμετοχὴ του σὲ διαγωνισμοὺς, μετὰ τὰ παράπονα ποὺ διατύπωνε στὰ γράμματά του, μετὰ τὸ σκληρὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς του, χωρὶς διόλου νὰ μειώνεται ὁ πόθος του γιὰ πνευματικὴ δημιουργία. Μᾶς συγκινεῖ ἡ γραφικότητά καὶ ὁ παλμὸς ἐκείνης τῆς στιγμῆς. Μιὰν ἔκρηξη θυμοῦ καὶ εἰρωνείας, νευρικότητος καὶ αὐστηρότητας, εὐρυμάθειας καὶ κριτικῆς ἐμβάθυνσης, ὑπερβολῆς μαζὺ καὶ χάρης καὶ ἀγάπης καὶ εἰλικρίνειας, σὰν καὶ αὐτὴ ποὺ ἀναπηδαῖ ἀπὸ τὸν ὠραῖο ἀναβρητήρα τοῦ ἄρθρου τοῦ Βλ. Γαβριηλίδη, ὕστερ' ἀπὸ τὸ πόρισμα τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, δὲ μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ξαναδοῦμε σὲ μιὰν ἀνάλογη περίπτωσι. Στὴ βιογραφία αὐτὴ περιέχονται καὶ δυὸ ἀνέκδοτα διηγήματα «τὸ φυλαχτὸ»

κι «ὁ χωρισμὸς» ἴσως ὄχι ἀπὸ τὰ καλύτερα του, μὰ ποὺ ἔχουν μιὰν ἐνότητα μετὰ τὴ γενικὴ δημιουργικὴ κατεύθυνση τοῦ ποιητῆ. Γ. Δ.

ΤΡ. ΜΑΡΑΓΚΟΥ «Ψαμίτιχος, Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου» Ἀλεξάνδρεια 1936

Ὁ κ. Μ. χαρακτηρίζει τὸ βιβλίον του ὡς εἰσαγωγὴ στὴν ἱστορία τῆς 26ης φαραωνικῆς δυναστείας (663—611 π. Χ.). Εἶναι μιὰ συγκέντρωση πληροφοριῶν, ποὺ περιστρέφονται κυρίως στὸ πρόσωπο τοῦ Ψαμίτιχου τοῦ Α'—πῶς κατάρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ θρόνου στὴ Σαΐδα ἀφοῦ ἐλευθέρωσε τὴ χώρα του, μετὰ τὴ βοήθεια Ἰώνων καὶ Κερῶν μισθοφόρων, πῶς ἔδωκε θέση στοὺς ξένους—τοὺς Ἕλληνας— πῶς ἐπεκράτησε στὴ Μέση καὶ Κάτω Αἴγυπτο— πῶς ἐπέτρεψε στοὺς Ἕλληνας μισθοφόρους του νὰ κτίσουν τὴ Ναύκρατη—πῶς ἐκοτράτευσε κατὰ τῆς Συρίας, ἀπέτυχε—πῶς δέχθηκε πρῶτος τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸν,— πῶς αὐτὲς οἱ σχέσεις ἔδωκαν ἀφορμὴ γιὰ μιὰν ἐπικοινωνία ἐλευθέρη κάπως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Αἰγυπτίων καὶ δημιούργησε τὶς δυνατότητες ἐπισκέψεως στὴ χώρα τοῦ Φαραῶ Ἑλλήνων σοφῶν, οἱ ὁποῖοι πολλὰ εἶχαν νὰ διδαχθῶν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους.

Ἀκολουθοῦν σελίδες ἀφιερωμένες στὸ ναδὸ τῆς Πάνδημης Ἀφροδίτης στὴ Ναύκρατη,— καὶ στὴν ἑταῖρα Ροδόπη.

Ἡ μελέτη εἶναι μᾶλλον πληροφοριακὴ καὶ δὲ διακρίνει πολὺ εὐκόλα τὸ οὐσιῶδες ἀπὸ τὸ ἐπουσιῶδες.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΚΑΙΤΗΣ ΣΙΩΠΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ «Εἰκόνες» (ἔκδοσις περιοδικοῦ «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» Θεσσαλονίκη 1936.

Ἐνα τετράδιο μετὰ εἴκοσι δύο clichés παρμένα ἀπὸ τὴν τελευταία ἔκθεσι, στὴν αἴθουσα τῆς Ἐμπορικῆς Λέσχης τῆς Θεσσαλονικῆς ζωγράφου Καίτης Σιώπη Παλαιολόγου. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ μιὰ ἀξιόλογη προσπάθεια νὰ γίνῃ σ' εὐρύτερο κοινὸ γνωστὸ τὸ πιὸ ἰδιόρρυθμο μέρος τῆς ἐργασίας μιᾶς καλλιτέχνιδας ποὺ ὄχι μόνον πολλὰ ὑπόσχεται— ὅπως θάλεγαν οἱ ἀδιαφοροῦντες καλόβολοι ὑποστηρικταὶ τῆς τέχνης— ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἔδωσε ὀλοκληρωμένα, αὐτοτελεῖ καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ ἑνὸς πλούσιου καὶ ὀριμου ταλέντου.

Στὸ τετράδιο συμπεριλαμβάνονται φωτοτυπίες ἀπὸ εἰσιογραφίες (μεταξὺ αὐτῶν δυὸ προσωπογραφίες χαρακτηριστικῆς γιὰ τὴν καθαρὰ βυζαντινὴ ἀπήχηση τους) ἀπὸ chîago-scuro, σαγκίνη, ὕδατογραφίες κ.τ.λ. Προλογίζει μετὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα μελέτη γιὰ τὶς σημερινὲς τάσεις τῆς ζωγραφικῆς ὁ κ. Κώστας Παλαιολόγος καὶ προστίθενται μερικὲς ἀπὸ τὶς κρίσεις τοῦ τύπου τῆς Θεσσαλονικῆς γιὰ τὴν πρόσφατη ἔκθεσι.

Ἡ ἔκδοσις ὑποστηρίχθη ἀπὸ τὸ Περιοδικὸ μας ποὺ μετὰ κάθε δυνατό τρόπο προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ στὴν πόλιν μας μιὰν ὀρισμένη παράδοσι ἄξια—πιστεύουμε—κάθε συμπαθείας. Α. Γ.

ΧΡΟΝΙΚΑ

* * Στο τεύχος 'Απριλίου—Μαΐου (ἀριθ. 162-163) τοῦ Περιοδικοῦ Libre ó κ. I. Roussel βρίσκει ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ I. Brandenburg νὰ μιλήσῃ ἀκόμα μιὰ φορά γιὰ τὸ Σολωμό. Ἐπίσης ἀφορμώμενος ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς Κας Ἐλεοπούλου «Ἐπίνοι τοῦ Πινδάρου» κρίνει αὐστηρὰ τὸ τελευταῖο».

* * Στο τεύχος V-VI (Μάιος—Ἰούνιος, 1936) τῆς Europa Orientale δημοσιεύεται ἑκτενὲς ἄρθρον τοῦ κ. Γ. Ζώρα με τὸν τίτλον «Ἡ παλινόρθωσις τῆς μοναρχίας στὴν Ἑλλάδα». Στὸ ἴδιον τεύχος ἄρθρον τῆς Χριστίνας Εὐθυμιάδη γιὰ τὸν Αἰμίλιον Ριάδη με τὴν εὐκαιρίαν τῆς συμπληρώσεως ἔτους ἀπὸ τὸ θάνατό του (17 Ἰουλίου 1935).

* * Μαθαίνουμε, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τῶν Χανίων ἔπειτα ἀπὸ σχετικὰς καρποφόρας ἐνέργειες ἀποτελέσθη ἀπὸ τὴν ἔνωσιν τῶν βιβλιοθηκῶν ὄλων τῶν συλλόγων τῆς πόλεως καὶ ἀριθμεῖ ὡς τὴν ὥρα 8000 τόμους.

* * Τὸ «Μακεδονόπουλο» νεανικὸ περιοδικὸ τῆς πόλεώς μας ἀνακαινισθὲν καὶ με τὸν καινούργιον τίτλον «Νέα Πνοή» ἐκδόθη με δίκαιες ἀξιώσεις προσοχῆς κυρίως ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν νέων.

* * Ἡ ἑφημερίδα «Ἀκρόπολις» τῶν Ἀθηνῶν (9 Ἰουνίου) δημοσιεύει ἐπιστολὴν τοῦ κ. Α. Ἀρβανιτοπούλου, καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος μελετᾷ καὶ σχολιάζει με καυστικὴ εἰρωνείαν τὴν περιφημὴ ἐπιγραφὴν τοῦ Πανεπιστημίου μας «Μούσαις, Χάρισι θύε».

* * Ὁ κ. Γ. Βαλέττας στὸ τεύχος τῆς «Ἐργασίας» τῆς 9 Φεβρουαρίου ἔ. ἔ. κάνει τὶς ἀκόλουθες κρίσεις γιὰ τὶς «Μακεδονικὰς Ἡμέρας», ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐργασίας πού προσφέρουν ὀρισμένα πνευματικὰ ὄργανα τῆς Ἑλλάδας: «Ἡ Μακεδονία παρουσίασε μιὰ κίνησιν με ἄλλο χαρακτῆρα, ἀλλὰ με τὸ ἴδιον ἐνδιαφέρον καὶ με τὴν ἴδιαν σημασίαν. Τρία χρόνια τώρα μιὰ ὁμάδα νέων βγάξει τὶς «Μακεδονικὰς Ἡμέρας» ἕνα περιοδικὸ λογοτεχνικὸ πού μᾶς ἔδωσε, στίς φροντισμένες σελίδες του, τὴν λογοτεχνικὴν καὶ κριτικὴν παραγωγὴν τῆς Μακεδονίας. Μιὰ πλειάδα ἀπὸ νέους λογίους, πού διεκδικοῦν ἕνα ὁμορφὸ μέλλον στὰ γράμματά μας καὶ εἶναι ἀξιοπρόσεχτοι γιὰ τὴν ἐργασίαν τους. Κεῖνο πού πρέπει ἰδιαίτερα νὰ τονισθῆ εἶναι ἡ συνέπεια καὶ ἡ αὐτοτέλεια τὸ ξεχωριστὸ χρῶμα, ὁ ἰδιαίτερος χαρακτῆρας πού ἔχει ἡ κίνησις τῶν Μακεδόνων λογίων. Ἀποτελοῦν, πᾶν νὰ σχηματίσων, μιὰν ἰδιαίτην σχολὴν λογοτεχνικὴν. Οἱ «Μακεδονικὰς Ἡμέρας» περιορισμένες στὸ λογοτεχνικὸ ἐπίπεδον, δὲν προσέξανε ὡς τώρα τὴν μακεδονικὴν λαογραφίαν, τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὴν γλῶσσαν, δὲν περάσανε καμμιά ἐργασίαν, γιὰ κανένα Μακεδόνα λόγιον, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ξεχωριστοὺς πού ἔχει νὰ δείξῃ ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ καὶ περίφανη χώρα. Αὐτὸ δὲν εἶναι κατηγορία τους, ἀπλούστατα γιὰ τὴν βγαίνει ἀπὸ τὸ σκοπὸν τους. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι χρειάζεται νὰ γίνῃ κάτι παρόμοιον με τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Πρέπει, ἀφοῦ τὸ ἐπίσημον κράτος ἀμελεῖ, πρέπει καὶ εἶναι ἀπαραίτητη ἀνάγκη νὰ γίνῃ μιὰ ὁργάνωσις Μακεδονικὴ σὺν τῷ Θρακικῷ Κέντρῳ, γιὰ νὰ δουλέψῃ πρὸς αὐτὴν

τὴν κατεύθυνσιν, γιὰ τὴν εἶπαμε, χρειαζόμεσθα μιὰ ἐπιστήμη ἀκριτικὴ καὶ τέλος μιὰν ἐπιστήμη ἀποκεντρωτικὴν. Τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσπίας. ἴσως ἀκόμα ὄχι, ἀλλ' ἀργότερα θὰ μπορέσῃ νὰ ἐφοδιάσῃ τὴν κίνησιν αὐτὴν με ἐπιστημονικὰ στελέχη, καὶ αὐτὸ πρέπει ν' ἀποτελέσῃ μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες ἐπιδιώξεις του. Νὰ γίνῃ φυτώριον ἐπιστημονικὸν καὶ ὄχι φλογερὸν καμίνι καὶ σχολὴ ἐπαγγελματικὴ. Ἡ Μακεδονία ἔχει ἀνάγκη καὶ περιμένει τοὺς ἀξιους καὶ πολλοὺς μελετητὰς της, γιὰ τὴν εἶναι μιὰ χώρα συκοφαντημένη ἀπὸ τὴν κακόβουλη ξένη προπαγάνδα, χώρα ἑλληνικώτατη γεμάτη ἀπὸ ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ με μεγάλη ἱστορίαν. Πρέπει νὰ ὁργανωθῇ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ πρέπει νὰ γίνῃ καταληπτὸ πὸς ἡ ἰδιωτικὴ καὶ ἡρωϊκὴ πρωτοβουλία, οἰκονομικὰς προϋποθέσεις, γιὰ νὰ μελετηθῇ ἡ χώρα αὐτὴ καὶ νὰ ὀχυρωθῇ ἐπιστημονικὰ, ἐναντία στίς ἐπιθέσεις, τὶς ἀριστα ὁργανωμένες, τῆς ξένης προπαγάνδας, καὶ ἐπιστήμης, ἰδίως τῆς βουλγαρικῆς».

* * Ὁ κ. Philippe de Zara πού διευθύνει στὸ Παρίσι τὸ περιοδικὸν «Le Front latin» μᾶς ἀπευθύνει τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

«Ἀπὸ τοὺς φίλους μας τῆς Ἐπιθεωρήσεως «Dante» τῶν Παρισίων, πληροφοροῦμεθα τὴν λαμπρὴν εὐρωπαϊκὴν λογοτεχνικὴν ἐργασίαν πού προσφέρει τὸ περιοδικὸν «Μακεδονικὰς Ἡμέρας». Συνεχίζοντες καὶ ἡμεῖς μιὰν ἀνάλογον προσπάθειαν γιὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Μεσογειακοῦ ἑλληνο-λατινικοῦ πολιτισμοῦ, θὰ εἴμαστε πολὺ εὐτυχεῖς ἂν βλέπαμε νὰ δημιουργῶνται μεταξὺ μας σχέσεις συνεχεῖς.

Με τὸ ἴδιον ταχυδρομεῖον σᾶς στέλνουμε τὸ τελευταῖον τεύχος μας, καὶ καὶ εἴμαστε στὴ διάθεσιν προκειμένου νὰ δημοσιεύσωμε στὸ «Front Latin» μιὰ μελέτη γιὰ τὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ γράμματα».

* * Στίς 7 Ἰουλίου πέθανε στὸ Δημοτικὸ Νοσοκομεῖον ἀπὸ ἀνίατη ἀρρώστειαν ὁ παλαίμαχος χοροδιδάσκαλος καὶ χορογράφος Γεώργιος Ἀνδρεόπουλος. Ὁ Ἀνδρεόπουλος ἄρχισε τὸ στάδιόν του ὡς καθηγητὴς τοῦ χοροῦ τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ ἔδρασε ἐπὶ πολλὰ χρόνια ὡς χοροδιδάσκαλος τῆς Θεσπίας. Ἐξέπνευσε με τὸ παράπονον στὰ χεῖλη διότι ἡ πολιτεία δὲν ἐτίμησε ὅσο ἔπρεπε τὸ ἀληθινὸν ἐθνικὸν τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον συνίσταται στὴ συγκέντρωσιν καὶ χορογράφωσιν τῶν ἐθνικῶν μας χορῶν. Πέθανε ἀφήνοντις ἀνέκδοτον ἕνα σημαντικὸν χορογραφικὸν ἔργον τὸ ὁποῖον χωρὶς ἄλλο ἔστω καὶ τόσο ἀργὰ πρέπει νὰ ἐκδοθῇ με δαπάνην τοῦ Δήμου Θεσσαλονικέων ὅπου ἔζησε καὶ ἐργάσθη τόσο καρποφόρα.

* * Συνεχίζοντες τὴν ἀξιόλογον προσπάθειάν του τὰ «Νέα Γράμματα» ἐξέδωκαν ἕνα τεύχος (5—6, Ἰούνιος) μελέτης καὶ κριτικῆς τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου με τὴν εὐκαιρίαν τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν πενήντα χρόνων τοῦ Παλαμᾶ. Τὸ τεύχος, ὀγκῶδες, ἀπὸ 248 σελίδες περιέχει ἄρθρα τῶν κ. κ. Ἀγγ. Σικελιανοῦ, Φ. Μιχαλοπούλου, Ρ. Γκόλφη, Τ. Ἄγρα, Κ. Τσάτσου, Ι. Συκουτρῆ, Αὔρας Θεοδώροπούλου καὶ ἀρκετὰ ἄλλα μικρότερα. Ἐπίσης δημοσιεύεται ἕνα γράμμα τοῦ St. Zweig στὸν Παλαμᾶ καὶ τέλος βιβλιογραφία τοῦ κ. Γ. Κατσιμπαλῆ γιὰ τὰ ὄσα γράφηκαν ἀπ' ἀφορμὴ τῶν παλαμικῶν πενήντα χρόνων.

Μᾶς συγκινεῖ ἐξαιρετικὰ ἡ ἄοκνη προσπάθεια τοῦ κ. Κατσιμπαλῆ πού δόθηκε ὁλόκληρος τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων,

ή οποία έξυπνρήτηση δίνει άναμφισβήτητα δικαιώματα ύπερηφάνειας.

* * Το 3 τεύχος του Ίταλικού λογοτεχνικού περιοδικού «Olimpo» (Θεσσαλονίκη Λεωφ. Βασιλίσσης Όλγας 26) άφιέρωσε ένα μεγάλο μέρος άπ τις σελίδες του για τὰ πεντάχρονα του Κωστή Παλαμά. Συνεργάστηκαν οι γνωστοί έλληνοισται και φίλοι των νέων γραμμάτων μας κ. Κάραλος Μπριγκέντη, Βισέντο Μπιάτζι και Μπρούνο Λαβανίσι. Έπίσης ή κ. Ροζαλία Τζούντισε μετέφρασε έξι μετρα δυό κομμάτια άπ τον «Τάφο».

* * Το περιοδικό «Dante» που διευθύνει στο Παρίσι ό κ. I. Fiumi συνεχίζοντας με μεταφράσεις την παρουσίαση στο έλληνικό κοινό σύγχρονων ευρωπαϊών συγγραφέων, το περιοδικό «Μακεδονικές Ημέρες» που διευθύνεται άπ τον κ. Στέλιο Ξεφλούδα, δημοσίευσε έπειτα άπ τις σελίδες του Lionello Fiumi, σελίδες του Rainer Marie Rilke, των André Malreaux, Franz Kafka, Jean Grenier. Αυτοί οι συγγραφείς έναλλάσσονται κατάλληλα με τους καλύτερους αντιπροσωπευτικούς της νεοελληνικής λογοτεχνίας για την όποια θα δημοσιέψουμε στο προσεχές τεύχος μιá μελέτη του Π. Σπανδωνίδη.

* * Στο τεύχος του μηνός Αύγούστου της Revue Litteraire «Dante» που διευθύνει στο Παρίσι ό κ. Lionello Fiumi, δημοσιεύεται άρθρο του κ. Π. Σπανδωνίδη για τη νεοελληνική λογοτεχνία.

* Απόσπασμα από άρθρο του κ. Γεωργίου Ζώρα «Έπαρχία και Πνευματική ζωή» στη «Νέα Έστία» 1 Ίουλίου 1936 (τεύχος 229).

... Έίπα ότι και στην άλλη Ελλάδα δεν έλειψαν τελευταία μερικές άξιοσημείωτες προσπάθειες. Έν πρώτοις, στη Θεσσαλονίκη. Μετά την ίδρυση του Πανεπιστημίου ήταν φυσικό ν' άρχιση έδω νέα ζωή. Το άνωτατο ίδρυμα δέ μπορούσε παρά νάχη κάποια άπήχηση στην πνευματική κίνηση της Μακεδονικής πρωτεύουσας και νά συμβάλη στην πνευματική ανάπτυξη. Παράλληλα όμως, κι άνεξάρτητα άπ το Πανεπιστήμιο, μιá άλλη σοβαρή προσπάθεια γίνεται στη Θεσσαλονίκη χάρις σ' ένα σοβαρό και φιλόπονο κύκλο διανοουμένων που δρούν κι έργάζονται γύρω από το περιοδικό «Μακεδονικές Ημέρες», που μπήκε τώρα πια στον τέταρτο χρόνο της ζωής του, και που μπορεί νά θεωρηθί για την έλεύθερη Ελλάδα το σοβαρότερο περιοδικό μετά τὰ δύο μεγάλα της πρωτεύουσας, και όπωσδήποτε ως το καλλίτερο άπ όσα βγαίνουν στις έπαρχίες, με τέλεια γνώση και συνείδηση του προορισμού του. Θα μπορούσαμε νά πούμε ότι τώρα πια ή Θεσσαλονίκη άρχίζει ν' άποκτά μιá δική της άτομικότητα, και έλεύθερη από ξένες άπομιμήσεις, τραβά δικό της δρόμο και σχηματίζει μιá δική της σχολή, σ' όλα τὰ πνευματικά πεδία. άπ τη φιλοσοφία στη λογοτεχνία και στις τέχνες, που έχουν νά δείξουν τον τόσο είλικρινά Μακεδανόπνοο Ριάδη. Η ύπαρξη του Πανεπιστημίου, έπειτα, δίνει, καθώς είπαμε, μεγάλες έλπίδες για τη διατήρηση και τη διαρκή πρόοδο του πρώτου κύκλου και των πρώτων προσπαθειών. Και δέ θα μπορούσαμε νά μην υπογραμμίσουμε, μιá και μάς δόθηκε ή ευκαιρία, την πολύτιμη συμβολή και σημασία της μακεδονικής αυτής άναγεννήσεως και από την πλευρά του έθνικού χαρακτήρος της, γιατί το-

νώνει περισσότερο από κάθε προπαγάνδα και προσπάθεια το έθνικό άίσθημα των νέων και όλοκλήρου του πληθυσμού της Μακεδονίας, στην όποια γίνεται μιá τόσο έντεταμένη ξενική προπαγάνδα,...

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Buenos Aires, 19)4)36
Κύριον Γ. Δέλιον Θεσσαλονίκη

Φίλε Κύριε,

Ο άγαπητός κ. Γιάννης Πλιάτσкас είχε την καλωσύνη νά μου δείξη δυό τεύχη του περιοδικού «Μακεδονικές Ημέρες» που εκδίδετε. Τά διάβασα με προσοχή και δέν έχω παρά νά σας εκφράσω μ' όλη μου την καρδιά τον ένθουσιασμό και την ίκανοποίηση που ένιωσα βλέποντας ότι το περιοδικό σας τιμά πραγματικά τὰ έλληνικά γράμματα. Άγνή τέχνη, είλικρίνεια σκέψεων, έπιμέλεια στην έκλογή της ύλης κι όλα τὰ χαρακτηριστικά που άπαιτεί ή καθαρή φιλολογία, συγκεντρώνονται στις σελίδες των «Μακεδονικών Ημερών». Θερμά συγχαρητήρια σέ σας και τους άντάξιους συνεργάτες σας που άνάλαβαν ένα τόσο βαρύ, αλλά ευγενικό έργο. Φαντάζομαι τις δυσκολίες σας. Και τις θυσίες που πρέπει νά κάμετε. Έπιτρέψτε με νά σας συστήσω θάρρος. Έίτε μιá πάλη που πρέπει νά γίνεται σέ μιá κοινωνία σαν τή σημερινή. Και μή λησμονείτε ότι θα βρεθούν πάντα άνθρωποι, στην Ελλάδα ή στην ξενιτειά, γνωστοί σας είτε όλότελα ξένοι, που θα έκτιμήσουν το έργο σας και θα αισθανθούν την ίερή εκείνη πνευματική συγκίνηση που άδελφώνει τις ψυχές πάνω από την ανθρώπινη άθλιότητα και πάνω από τις άποστάσεις.

Δικός σας

Γ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΣΩΤΗΡΗ ΣΚΙΠΗ «Λιμάνια και Σταθμοί» (ποιήματα 1922—1930). ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΪΖΗ «Άπλοι Σκοποί» (ποιήματα). Τ. Ε. ΜΑΡΑΓΚΟΥ «Ψαμμίτιχος Ιος Φαραώ της Αιγύπτου» Άλεξάνδρεια. ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ «Νύχτες χωρίς δημιουργία» (Διηγήματα) Άθήνα. ΜΑΡΚΟΥ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΥ «Έκλογή» (ποιήματα) Άθήνα. ΤΑΚΗ Μ. ΤΣΙΑΚΟΥ «Σβυσμένοι Άντίλαλοι» (ποιήματα) Άθήνα. ΓΙΑΝΝΗ ΠΙΝΔΕΑ «Φλογέρα» (Βουκολικά τραγούδια) Άθήνα. ΤΑΣΣΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ «Πώς έβλεπε τη νεοελληνική πραγματικότητα ό Φώτος Πολίτης» (διάλεξη) Άθήνα. ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ «Έπιτάφιος» (ποιήματα). Γ. Μ. ΜΥΩΝΟΓΙΑΝΝΗ «Πρός το φώς» (ποιήματα) Άθήνα. ΜΑΓΙΑΣ ΔΡΟΣΟΥ «Τελευταία κορίτσια στη γή» (Διηγήματα) Άθήνα. ΜΙΧ. ΡΟΔΑ «Έθνος και ήθοποι» (διάλεξη) Άθήνα. Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗ «Ο Δωδεκάλογος του γύφτου» του Κ. Παλαμά (δυό διαλέξεις). Γ. ΒΑΛΕΤΑ «Νίκος Καμπάς» (μελέτη).

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Νέα γράμματα» (άρ. 5-6 'Ιούνιος, 7-8 'Ιούλιος). «Παιδεία» (άρ. 6 'Ιούνιος). «Κυπριακά γράμματα» (άρ. 7-8 'Απρίλιος—Μάιος). «Νέα πνοή» ('Ιούλιος) Θεσσαλονίκη. «Οι νέοι» (άρ. 2 Μάιος, άρ. 3 'Ιούνιος) Θεσσαλονίκη. «Ευφορίων» (άρ. 4, 5 'Απρίλιος—Μάιος). «'Αργώ» (άρ. 4 'Ιούνιος). «'Αγιος 'Ιάσων και Σωσίπατρος» (άρ. 13 'Ιούνιος). «'Ελληνική 'Επιθεώρησης» (άρ. 344-345 'Ιούνιος 'Ιούλιος). «Τραπεζιτική» (άρ. 21, 22 'Ιούλιος). «'Αγωγή» (άρ. 1) Θεσσαλονίκη. «Σαρωνική πνοή» (άρ. 5) Σαλαμίς «Σχολική έφημερίς» (άρ. 42, 43, 44). «'Ο φίλος τών ζώων» (άρ. 42, 43 'Ιούνιος). «Olimpo» Rivista Mensile di Cultura italiana (N° 2 Maggio N° 3 Giugno N° 4 Luglio) «L'hellénisme contemporain» (N° 8 Juin) «Libre» (N° 164-165) Montpellier. «Βιβλιογραφικό δελτίο» (5-6 'Ιουλίου—Αυγούστου) του Γραφείου πνευματικών ύπηρεσιών.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«Νέοι Καιροί» (Πειραιεύς). «Νέοι Καιροί» (Φλωρίνης). «Μακεδονική 'Ηχώ» (Βέροια). «Νέα 'Εποχή» ('Αργινίου). «Φωνή του Παγωνιού» (Βυσσάνη). «Πρόοδος» ('Αλμυρού).

= Κυκλοφορεί σέ λίγο: ΚΛ. ΜΙΜΙΚΟΥ «'Αμπρος Πορφύρας». 'Η ζωή και τό έργο του λυρικού ποιητή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΛΙΑΣ

(Βιβλιοπωλείο «Κάουφμαν» όδός Σταδίου 28 - 'Αθήνα)

ΣΤΕΛΙΟΥ ΞΕΦΛΟΥΔΑ

ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΦΩΤΕΙΝΟΥ ΔΡ.	35
ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ	25
ΕΥΑ	30

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ Α. ΣΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΣΙΜΙΣΚΗ 77 — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΕΤΡΟΥ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ

„ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ, ,

ΜΕΡΙΚΕΣ ΓΝΩΜΕΣ

- Β. ΒΑΡΙΚΑΣ.— Μιά εργασία, πού, άν ό τόπος αυτός διέθετε έστω και σκιά πνευματικής ζωής, θά μπορούσε νά δώσει λαβή σέ γνώμες συζητήσεις.
- Γ. ΖΩΡΑΣ.— Με επιστημονικήν ακρίβεια και πειστικότητα παρουσιάζεται τό θέμα.
- Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ.— 'Αντιμετωπίζει τά προβλήματα του θέματός του με μιάν επίμοχθη κριτικήν εκτίμηση. Όσοι εκπαιδευτικοί δέν ικανοποιούνται πειά από την ξόδεγμη εξιστόρηση των πραγμάτων θά βροϋν σ' αυτό ένα άριστο βοήθημα.
- Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ.— Έχει την ικανότητα ό συγγραφέας, μελετώντας τά συγγράμματα σοφών συγγραφέων, ν' άφομοιώνη τις γνώσεις των χωρίς νά τον παρασύρη τό κύρος των. Πιστεύω πώς τό βιβλίο είναι πολύ ώφέλιμο στους συναδέλφους εκπαιδευτικούς.

Κ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ — Σε ξαφνίζουνε μερικοί χαρακτηρισμοί του. Λές και δὲ θὰ μπορούσαν νὰ εἰπωθοῦνε ἀλλοιῶς. Εἶναι τὸ πιὸ μεστὸ καὶ τὸ πιὸ ὄριμο δημιούργημα τοῦ νοῦ του.

ΣΤ. ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ.— Ἡ «Εἰσαγωγή στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία» δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ ἐγχειρίδιο ποὺ προορίζεται μονάχα γιὰ τοὺς εἰδικούς καὶ δὲ γράφηκε ἀπὸ ἓνα ξερὸ ἐπιστήμονα ποὺ θέλει νὰ προσφέρει ὀρισμούς καὶ ταξινομήσεις, ἀλλὰ ἀπὸ ἓναν λογοτέχνη καὶ κριτικό.

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ.— Καὶ μιὰ ποὺ περιλάβαν τελευταῖα τὰ «Νέα Γράμματα» μελέτη τοῦ κ. Π. Σπανδωνίδη, ποὺ θυμίζει τὴν εὐθυμία τοῦ συγγραφέα τῆς «Εἰσαγωγῆς στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία».

Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ.— Ὅ,τι κυριώτατα ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν ἀξία τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Σπανδωνίδη εἶναι ὁ τρόπος ποὺ μεταχειρίζεται γιὰ νὰ δώσῃ στὸν ἀναγνώστη ὅ,τι θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ ἂν ἔχῃ τὴν ἔμφυτην ἱκανότητα καὶ τὴν ἀντίστοιχὴ δεκτικότητα, νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὸ εὐρύτερο καὶ βαθύτερο νόημα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας.

Α. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ.— Βιβλία σὰν τοῦ κ. Σπανδωνίδη προσφέρουν, μὲ τὴ συστηματοποιημένη μελέτη των, μιὰ σπουδαιότατη πνευματικὴ ὑπηρεσία.

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ.— Ὁ κ. Σπ. ἔδωκε ἓνα βιβλίον ποὺ τιμᾷ τὴν Ἑλλάδα. Ἐβαλε τίς γνώμες τῶν ξένων κάτω ἀπὸ τὸν κρυστάλλινον φακὸν τοῦ καὶ τίς διύλισε στὸ διυλιστήριον τῆς σκέψης του γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ νέα συμπεράσματα.

Κ. ΠΡΟΥΣΗΣ.— Μέσα στὴ νεοελληνικὴ ἀσθητικὴ λίγα εἶναι τὰ κομμάτια, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ σταθοῦν δίπλα στίς σελίδες αὐτές.

Β. ΤΑΤΑΚΗΣ.— Ὁ λογοτέχνης βρίσκεται στὸ ἐπιστημονικόν του αὐτὸ ἔργο μ' ὅλα του τὰ χαρίσματα. Ἡ σκέψη του δὲ δ-σμεύεται εὐκόλα. Ἀγκαλιάζει τὸ δύσκολον θέμα του μὲ ἓναν τρόπο, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ προβάλλῃ πολὺ συχνὰ πολύτιμες δικές του ἀπόψεις.

Π. ΦΩΤΕΪΝΙΔΗΣ.— Ἡ «Εἰσαγωγή στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία» εἶναι κατόρθωμα κρίσεως καὶ μελέτης. Διακρίνει κανεὶς παρατηρήσεις, ποὺ εἶναι ἀριστουργηματικὲς, εὐρήματα, ποὺ δείχνουν πόσο πλούσια εἶναι ἡ προσωπικὴ προσφορά τοῦ συγγραφέα.

ΓΙΩΡΓ. ΔΕΛΙΟΣ

Ἅ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΝΟΣΤΑΛΓΟΥΝ,,

ΜΕΡΙΚΕΣ ΓΝΩΜΕΣ

Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ, «Μακ. Ἡμέρες». — «... καὶ εἶναι μιὰ καθαρὰ καλλιτεχνικὴ περιγραφή, γιὰτι κατορθώνει ν' ἀποσπᾷ πάντα ἀπὸ τὰ πράγματα κάποιον μυστικόν, τὴν ποίησιν του».

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ, «Ταχυδρομὸς». — «... ζήτησε νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν προσώπων του, τίς σκέψεις, τίς ἀνησυχίες τους, τίς ὄνειροπολήσεις τους».

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ, «Νέα Ἔστια». — «Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Δ. δὲ μᾶς κουράζει — τοῦλάχιστον δὲν κουράζει ὅσους ἔχουν συνηθίσει νὰ διαβίῃσιν κάτι ἀνώτερον καὶ οὐσιαστικώτερον· δὲ μᾶς θυμίζει παρὰ σὲ ἐλάχιστα σημεῖα τὸ γλωσσικόν μας ζήτημα — μεγάλη ἀρετὴ — δὲν προκαλεῖ ἀντιρροήσεις».

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ, «Σήμερον». — «Οἱ φράσεις του ἔχουν κομψότητα καὶ μουσικότητα καὶ ἀρκετοὶ παράγραφοι τοῦ βιβλίου του, ἀκόμα καὶ ὀλόκληρες σελίδες, δίνουν μίαν αἰσθητικὴν ἱκανοποίησιν».

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ, «Ἑλλην. Φύλλα». — «... πολεῖ νὰ προεκτείνει τὸν κάθε τύπον μέσα στὴ σφαῖρα τοῦ φανταστικοῦ· πασχίζει νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν ψυχικὴν ἔκφρασιν μὲ τὸ ὁποιοδήποτε περιβάλλον».

Γ. ΛΑΜΟΡΗΣ, «Ἀπογευματινὴ». — «Εἶναι μιὰ λεπτὴ ψυχογραφία· ἡ συγκίνησιν ποὺ δίνει εἶναι μᾶλλον μουσικῆς φύσεως ποὺ θίγει τίς ἐσώτερες χορδὰς τῆς ψυχῆς».

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ, «Ξεκίνημα». — «Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι πρότυπον ὁμαλῆς γλώσσας».

LOUIS ROUSSEL «Libre». — Il note très bien qu' un son aigu et très long, finit par entrer en nous si profondément qu' on dirait qu' il s' incorpore».

ΕΠΙΣΚΕΦΘΗΤΕ ΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΕΚΘΕΣΙΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΝΔΕΚΑΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
6-27 Σεπτεμβρίου 1936

Είναι ή σπουδαιοτέρα επίδειξις τῆς βιομηχανικῆς, βιοτεχνικῆς καὶ γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος.

* *

Σᾶς παρέχει τὴν μοναδικὴν εὐκαιρίαν νὰ ἔλθῃτε εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς παραγωγοὺς τῶν προϊόντων ποὺ σᾶς ἐνδιαφέρουν.

* *

Ἐδήλωσαν ἐπίσημως συμμετοχὴν ΓΕΡΜΑΝΙΑ — ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ — ΤΟΥΡΚΙΑ — ΑΙΓΥΠΤΟΣ — ΔΑΝΙΑ.

* *

ΠΡΟΜΗΘΕΥΘΗΤΕ ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΟΥ ποὺ σᾶς παρέχει μεγάλας ἐκπτώσεις ναύλων ἐφ' ὅλων τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων καὶ δωρεὰν εἰσοδὸν ἐντὸς τῆς Ἑκθέσεως.
